

PRÁVNICKÉ LISTY

2/2022

Vědecké odborné články

Komparace právní úpravy a některých aspektů institutu zkoušek spolehlivosti v České republice a Srbské republice

Štandardy pravdy v procesnom práve (právno-filozofické a právno-historické pozadie problému)

Inštitút vyšetrovacieho sudcu vo francúzskom trestnom konaní – inšpirácia alebo prežitok?

Konkurzní řízení v období první ČSR na pozadí příslušné judikatury

Z vědeckého života

**FAKULTA PRÁVNICKÁ
ZÁPADOČESKÉ
UNIVERZITY
V PLZNI**

 Wolters Kluwer | ASPI

PRÁVNICKÉ LISTY

2/2022

OBSAH

Vědecké odborné články

Komparace právní úpravy a některých aspektů institutu zkoušek spolehlivosti
v České republice a Srbské republice

Mgr. Martin Gardavský, Mgr. Lukáš Koubek

Generální inspekce bezpečnostních sborů 3

Štandardy pravdy v procesnom práve
(právno-filozofické a právno-historické pozadie problému)

prof. JUDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M, mim. prof. doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Slovensko 13

Inštitút vyšetrovacieho sudcu vo francúzskom trestnom konaní – inšpirácia alebo prežitok?

doc. JUDr. Ondrej Laciak, PhD., Mgr. Lucia Vasilík

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Slovensko. 23

Konkurzní řízení v období první ČSR na pozadí příslušné judikatury

JUDr. Eva Sofia Vodičková

Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni 30

Z vědeckého života

Metamorfózy práva ve střední Evropě VII. Jde nám ještě o demokracii a právo?

doc. JUDr. František Cvrček, CSc.

Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni 35

Předseda redakční rady

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.

Interní členové

prof. JUDr. et PhDr. Karolina Adamová, CSc., DSc., prof. JUDr. Miroslav Bělina, CSc., prof., prof. zw., Dr. et Mgr. Ing. Alexander Bělohávek, dr. h. c., doc. JUDr. František Cvrček, CSc. (místopředseda redakční rady), doc. JUDr. Tomáš Dvořák, Ph.D., doc. JUDr. Monika Forejtová, Ph.D., doc. JUDr. Vilém Knoll, Ph.D., prof. JUDr. Martin Kopecký, CSc., JUDr. Tomáš Louda, CSc., prof. JUDr. Jan Musil, CSc., doc. JUDr. Jan Pauly, CSc. (místopředseda redakční rady), doc. JUDr. Jarmila Pavlátová, CSc., prof. JUDr. Václav Pavlíček, CSc., dr. h. c., doc. JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D., prof. JUDr. Přemysl Raban, CSc., JUDr. Petra Hrubá Smržová, Ph.D.

Externí členové

prof. JUDr. Vladimír Babčák, CSc. (PF UPJŠ Košice), JUDr. Eduard Barány, DrSc. (ÚŠP AV SR), prof. Gad Barzilai (Faculty of Law, University of Haifa), prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc. (PF UK Praha), Dr. Karim Eshragh (Public International Law Expert, Hague), doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc. (PF UPOL), prof. JUDr. et PhDr. Tomáš Gábriš, Ph.D. LL.M., MA (PF TU), prof. JUDr. Tomáš Gřivna, Ph.D. (PF UK Praha), JUDr. Ondřej Hamulák, Ph.D. (PF UPOL), prof. Dr. Ivan Halász, Ph.D. (Ústav právních věd, Maďarská akademie věd), doc. JUDr. Helena Hofmannová, Ph.D. (PF UK Praha), prof. Mahulena Hofmannová, CSc. (Faculty of Law, Economics and Finance, University of Luxembourg), prof. JUDr. Ján Husár, CSc. (PF UPJŠ Košice), Mgr. Jakub Charvát, Ph.D. (MUP), doc. JUDr. Jiří Jirásek, CSc. (PF UPOL), Dr. h. c. mult. prof. JUDr. Mojmir Mamojka, CSc. (PF UBB), dr hab. Marian Małecki, prof. UJ (WPiA UJ Kraków), Dr. Damian Mather (School of Law, Manchester Metropolitan University), prof. dr hab. Jerzy Menkes (Szkoła Główna Handlowa w Warszawie), doc. JUDr. et PhDr. Lucia Mokrá, Ph.D. (Fakulta sociálních a ekonomických věd, UK Bratislava), prof. JUDr. Marie Karfíková, CSc. (PF UK Praha), prof. Paul Okojie, dr. h. c. (School of Law, Manchester Metropolitan University), prof. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, Ph.D. (PF TU), prof. Elena D'Orlando (Dipartimento di scienze giuridiche, Università Degli di Udine), doc. JUDr. Vladimír Pitra (MUP), doc. JUDr. Lenka Pítrová, CSc. (PF UK Praha), Dr. Fabio Trabucco Ratto (Università Ca' Foscari di Venezia), prof. Dr. iur. Gerald G. Sander (Hochschule für öffentlicher Verwaltung und Finanzen Ludwigsburg), Dr. Lucca Savino (Dipartimento di Scienze Politiche e Sociali, Università di Trieste), prof. JUDr. Vladimír Sládeček, DrSc. (PF UK Praha, ÚS ČR), doc. JUDr. Václav Stehlík, Ph.D., LL.M. (PF UPOL), prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc. (VŠFS Praha), prof. JUDr. Jozef Suchoža, DrSc. (PF UPJŠ Košice), doc. et doc. JUDr. Naděžda Šišková, Ph.D. (PF UPOL), doc. JUDr. Mgr. Martin Škop, Ph.D. (PF MU Brno), doc. JUDr. et PhDr. Adriana Švecová, Ph.D. (PF TU), prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc. (PF MU), dr hab. Andrzej Wrzyszczy, prof. UMCS (WPiA UMCS Lublin)

Výkonný redaktor: doc. JUDr. Antonín Lojek, Ph.D.

Odpovědný redaktor: PhDr. Mgr. Marie Novotná

Vydává Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni se sídlem Sady Pětatřicátníků 14, 301 00 Plzeň 3 ve společnosti Wolters Kluwer ČR, a. s.

Adresa redakce: Wolters Kluwer ČR, a. s., U nákladového nádraží 10, 130 00 Praha 3, tel. 246 040 417, www.wolterskluwer.cz

Příspěvky do časopisu zasílejte na tyto e-mailové adresy: lojek@kpd.cz; marie.novotna@wolterskluwer.com

Pokyny pro autory na: www.fpr.zcu.cz

Časopis vychází dvakrát ročně, číslo 2/2022. Toto číslo bylo dáno do výroby 8. 12. 2022, den vydání je 15. 12. 2022.

Cena ročního předplatného je 500 Kč (vč. DPH).

Vydávání povoleno Ministerstvem kultury pod číslem MK ČR E 22756. ISSN 2533-736X.

Názory obsažené v jednotlivých příspěvcích v tomto časopisu jsou pouze osobními názory autorů a nejsou názory Fakulty právnické ZČU v Plzni ani institucí nebo orgánů, v nichž jednotliví autoři pracují nebo je reprezentují. Publikované příspěvky nemusí vyjadřovat ani názory jednotlivých členů redakční rady.

Sazba: Serifa®

Tisk: Serifa®

Informace o předplatném a distribuci: tel. 246 040 417, e-mail: marie.novotna@wolterskluwer.com

www.wolterskluwer.cz/obchod

Všeobecné obchodní podmínky: www.wolterskluwer.cz/obchod

Časopis je dostupný na: www.fpr.zcu.cz a v systému ASPI

Komparace právní úpravy a některých aspektů institutu zkoušek spolehlivosti v České republice a Srbské republice

Mgr. Martin Gardavský, Mgr. Lukáš Koubek
Generální inspekce bezpečnostních sborů

Abstrakt: Článek je zaměřen na komparaci právní úpravy zkoušek spolehlivosti na území České republiky a Srbské republiky. Zkoušky spolehlivosti jsou velmi efektivním nástrojem v boji s korupcí a podobnou trestnou činností, která se objevuje při vykonávání úřadu. Na osoby, které střeží bezpečnost, bojují s kriminalitou a zasazují se o to, aby byl dodržován právní řád, jsou kladeny vyšší nároky než na ostatní členy společnosti, a to hlavně z důvodu jejich kompetencí. Zkoušky spolehlivosti představují účinný institut, kterým lze zamezit páčání trestné činnosti ve veřejném sektoru, a tak ruku v ruce s tím zaručit vysokou míru profesní bezúhonnosti osob vykonávající veřejnou moc. Zkouška spolehlivosti je světově známý institut, ke kterému každá země přistupuje trochu odlišně, což je patrné i z výše uvedeného. I vzhledem k různorodosti právních úprav je důležitá mezinárodní spolupráce, čehož si ostatně lze povšimnout i v případě Srbské republiky, neboť nebýt této spolupráce, jen těžko by zde mohly být zkoušky realizovány. I proto je důležité nadále se zabývat právní úpravou probíraného institutu v jiných zemích a nejenom čerpat zajímavé postřehy, ale i předávat cenné zkušenosti. Autoři v článku dále rozebírají právní úpravu zkoušek spolehlivosti v České republice a v Srbské republice, kdy následně porovnávají vybrané aspekty ve snaze najít odlišnosti obou právních úprav. Jedním z těchto důležitých aspektů je schvalování provedení zkoušky spolehlivosti, které se v rámci celého světa velmi liší. Dalším a neméně důležitým je využití výsledku zkoušky spolehlivosti jako důkazu v trestním řízení, což je otázka velmi sporná a napříč právními úpravami zemí využívajících tento institut nejednotná.

Abstract: The article focuses on the comparison of legal regulation of integrity tests in the Czech Republic and the Republic of Serbia. Integrity tests are a very effective tool in the fight against corruption and similar criminal activities that occur in the exercise of office. Those who guard security, fight crime and ensure that the rule of law is upheld are held to a higher standard than other members of society, mainly because of their competence. Integrity tests are an effective means of preventing the commission of crime in the public sector and thus guaranteeing a high level of professional integrity for those exercising public authority. The integrity test is a world-renowned institution, which is approached slightly differently in each country, as can be seen from the above. International cooperation is also important, given the diversity of legal arrangements, and this can also be seen in the case of the Republic of Serbia, which would hardly have been able to implement the test if it had not been for this cooperation. Therefore, it is important to continue to study the legal regulation of the institution under discussion in other countries and not only to draw interesting insights but also to pass on valuable experience. In the article, the authors further analyse the legal regulation of integrity tests in the Czech Republic and the Republic of Serbia, comparing selected aspects in an attempt to find differences between the two legal regulations. One of these important aspects is the approval of integrity testing, which varies widely around the world. Another and equally important one is the use of the result of the integrity test as evidence in criminal proceedings, which is a very controversial issue and inconsistent across the legal systems of the countries using this institution.

Klíčová slova: GIBS, IAS, korupce, Srbská republika, zkouška spolehlivosti

Key words: GIBS, IAS, corruption, Republic of Serbia, integrity test

1 Úvodem

V drtivé většině vyspělých zemí funguje určitá forma vnitřní kontroly represivních orgánů, která se zabývá nejenom stížnostmi občanů vůči postupům těchto orgánů, ale také podezřením o protiprávní činnosti osob, jež jsou v represivních orgánech zařazeny. Samotná stížnost občana může být významným indikátorem nesprávného postupu nejenom policie, ale i jiných orgánů

vykonávajících veřejnou moc a měla by být vždy řádně prošetřena. Existence orgánů prověřujících stížnosti občanů a pevný proces vyšetřování těchto stížností může vytvořit základní pouto důvěry, které státní orgány potřebují k zajištění účinného prosazování práva.

Zkoušky spolehlivosti jsou účinným nástrojem v boji s jednáním contra legem osob, které jsou placeny z veřejných prostředků za to, že dohlíží nad dodržováním zákonných a podzákonných právních předpisů.

Protiprávní jednání osob vykonávajících veřejnou moc následně zapříčiňuje, že předmětný státní orgán je při plnění svých úkolů neefektivní, neúčinný a neprofesionální. Přitom správně fungující státní orgány, jejichž příslušníci a zaměstnanci se nedopouštějí protiprávního jednání, jsou základním stavebním kamenem pro zachování demokratického právního státu. Zkoušky spolehlivosti slouží k účinnému předcházení, zamezování a odhalování protiprávního jednání osob vykonávajících veřejnou moc. Tento světoznámý institut se využívá v řadě zemí a Česká republika není výjimkou.

V obecné rovině lze konstatovat, že pomocí předmětného institutu jsou napodobovány situace, s nimiž se zkoušené osoby setkávají, a v nichž se mohou dopustit protiprávního jednání. Zkouška spolehlivosti spočívá v navození situace, kterou je zkoušená osoba povinna řešit a se kterou se tato osoba běžně setkává, anebo lze předpokládat její výskyt při výkonu služebních nebo pracovních povinností. Zkouškou spolehlivosti se tedy prověřuje, zda osoby, na které lze tento institut uplatnit, řádným způsobem plní své povinnosti dle příslušných právních předpisů a interních aktů řízení. V České republice platí absolutní zákaz policejní provokace při navození této situace, v níž spočívá zkouška spolehlivosti.

Z hlediska mezinárodních právních úprav lze uvést, že zkoušky spolehlivosti je možné dělit na náhodné a cílené. Toto obecné dělení využívá i Evropská komise.¹ Náhodné zkoušky spolehlivosti, jež nejsou na území České republiky využívány, spočívají v tom, že objektem tohoto institutu může být jakýkoliv příslušník, který se do připravěného scénáře zapojí. Jsou tedy určeny k pozorování a vyhodnocování chování zkoušených osob v situacích, kdy se vytvoří specifický soubor okolností vyžadující aktivitu těchto osob. Co se cílených zkoušek týče, tak ty jsou v České republice vykonávány a realizují se především v situacích, kdy existuje podezření, že se zkoušená osoba dopouští při výkonu svých služebních a pracovních povinností protiprávního jednání. Jedním z velkých rozdílů mezi oběma typy je to, že cílené zkoušky musejí být značně propracovanější. Již při samotné přípravě scénáře je u cílených zkoušek potřeba mnohem více informací o budoucí zkoušené osobě, než je tomu v případě náhodných zkoušek. Na druhou stranu tyto propracovanější postupy často zapříčiňují vyšší finanční a časovou náročnost, nehledě na vždy existující riziko neprovedení samotné zkoušky vlivem právě mnoha okolností, které mohou nastat a se kterými nelze dopředu počítat.

Na tomto místě by bylo vhodné vymezit, kdo je zkoušenou a kdo zkoušející osobou. Zkoušející osobou je příslušník nebo zaměstnanec kompetentního orgánu, popřípadě i jiná osoba, pokud to vnitrostátní úprava připouští, která zkoušku spolehlivosti vykonává. Zkoušenou osobou je pak osoba, na kterou lze předmětný institut uplatnit. Zkoušené osoby jsou vždy vymezeny příslušnou vnitrostátní úpravou.

Problematickou otázkou ohledně institutu zkoušek spolehlivosti je přípustnost policejní provokace. Za policejní provokaci považuje Nejvyšší soud aktivní činnost policie, která směřuje k podněcování určité osoby ke spáchání konkrétního trestného činu s cílem získat usvědčující důkazy a vyvolat její trestní stíhání, a jejímž důsledkem je vzbuzení úmyslu spáchat trestný čin podněcovanou osobou, ačkoliv předtím tato osoba žádný takový úmysl neměla.² Touto problematikou se mnohokrát zabýval i Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“), který konstatoval ve svém rozhodnutí Teixeira de Castro a další proti Portugalsku ze dne 9. června 1998³, že policejní provokace je nepřipustná. Stejně se k tomuto problému postavila i Česká republika, kdy nejenom zákonná úprava, ale i judikatura Nejvyššího soudu a Ústavního soudu policejní provokaci výslovně zakazují. Nicméně ve světě se lze setkat s odlišnými přístupy, kdy existuje možnost, aby zkoušející osoba vyvíjela vůči zkoušené osobě aktivitu, ale to pouze v mezích předem stanovených mantinelů.

Lze nepochybně konstatovat, že zkouška spolehlivosti je účinným nástrojem v boji s protiprávním jednáním, nicméně i přesto vyvstávají mnohé problémy. Jedním z nich je například využití výsledku zkoušky spolehlivosti jako důkazu v trestním řízení. Právě k využitelnosti výsledku zkoušky jakožto důkazu se ostatně vyjádřila i Rada Evropy, která ve svém stanovisku⁴ uvedla, že tuto otázku přenechává na jednotlivých státech, aby si ji samostatně upravili. Lze tedy uvést, že neexistuje jednotný přístup k využití výsledku zkoušky spolehlivosti jako důkazu v trestním řízení. Vždy je řešení této otázky ponecháno na vnitrostátní úpravě, a tudíž se tak v praxi můžeme setkat s různými přístupy, kdy například česká právní úprava připouští využití výsledku zkoušky jako důkazu v trestním řízení, naproti tomu právní úprava zkoušek spolehlivosti v jiných zemích jasně uvádí, že využití výsledku zkoušky jakožto důkazu v trestním řízení je zakázáno a takovýto výsledek lze využít pouze jako důkaz v disciplinárním řízení s proviněným zaměstnancem či příslušníkem. Příkladem takovéto země, která nepřipouští využití výsledku zkoušky spolehlivosti jako důkazu v trestním řízení, může být Moldavská republika.

Co se průběhu samotné zkoušky týče, tak ve většině zemí je průběh dokumentován obrazovým a zvukovým záznamem. Dalším důležitým aspektem je fáze před samotným provedením zkoušky spolehlivosti. Tato fáze je ve státech využívajících předmětný nástroj pro boj s protiprávním jednáním upravena odlišně. Obecně jsou známy tři hlavní postupy, kdy v prvním je zákonnou úpravou

¹ Příloha C1: Twinnig Fiche, projekt: Posílení kapacit vnitřní kontroly v boji proti korupci rámci Ministerstva vnitra Srbské republiky.

² Sjednocující stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 25. září. 2021, sp. zn. Tpjn 301/2004.

³ Teixeira de Castro proti Portugalsku, rozsudek senátu ESLP ze dne 9. června 1998, stížnost č. 25829/94.

⁴ Projekt nástroje východního partnerství a Rady Evropy „Dobrá správa věcí veřejných a boj proti korupci“ testování integrity – aspekty implementace. Dr. Tilman Hoppe, LL.M., 19. prosince 2014. Rada Evropy, s. 7, vždy když jsou tajné audiovizuální záznamy legální podle vnitrostátního práva, jsou přípustné jako důkaz u soudu.

vyžadován souhlas soudce k provedení zkoušky spolehlivosti, ve druhém je potřeba předchozího souhlasu státního zástupce a v posledním zkoušku spolehlivosti provádí kompetentní orgán na základě podezření dané osoby bez potřeby souhlasu státního zástupce nebo soudce. Nicméně je důležité zmínit, že i v případech, kdy není potřebný souhlas soudce nebo státního zástupce, prochází scénář dané zkoušky velmi přísným schvalovacím procesem uvnitř orgánu, který zkoušku vykonává, jelikož musí být dodržena podmínka na podezření osoby z protiprávního jednání a dodržen absolutní zákaz jakékoliv formy provokace.

Zkouška spolehlivosti reprezentuje jeden z důležitých protikorupčních nástrojů pro předcházení protiprávního jednání u osob vykonávajících veřejnou moc a současně je tímto nástrojem posilován princip demokratického právního státu.

Zkoušky spolehlivosti v České republice⁵

Zkoušky spolehlivosti v České republice provádí Generální inspekce bezpečnostních sborů (dále jen „GIBS“), které tuto pravomoc svěřuje ustanovení § 2 odst. 3 zákona č. 341/2011 Sb., o Generální inspekci bezpečnostních sborů a o změně souvisejících zákonů (dále jen „zákon o GIBS“). Je ale důležité zmínit, že ještě než GIBS přistoupí k provedení zkoušky, musí využít primárně institutů obsažených v trestním řádu.

Předmětný institut byl na území České republiky zaveden v roce 2009, a to konkrétně zákonem č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky (dále jen „zákon o Policii“). Nicméně je důležité zmínit skutečnost, že již před účinností zákonné úpravy zkoušky spolehlivosti odbor vnitřní kontroly Policejního prezidia České republiky v letech 2003/4 testoval morální odolnost policistů, a to přímo na místních odděleních policie.

Jak již bylo výše uvedeno, zákon o Policii byl první právní předpis na území České republiky, jenž obsahoval institut zkoušky spolehlivosti, kterou prováděla Inspekce Policie. Inspekce Policie byla upravena v druhé části zákona o Policii, konkrétně v ustanovení § 103, kdy jejím úkolem bylo vyhledávat, odhalovat a prověřovat skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, jehož pachatelem je policista nebo zaměstnanec policie a zjišťovat pachatele v rozsahu stanoveném jiným právním předpisem. Dále bylo uvedeno, že Inspekce Policie je útvarem ministerstva. Závěr citovaného ustanovení § 103 zmiňuje zkoušku spolehlivosti, kdy ji označovalo jako zkoušku odolnosti vůči protiprávnímu jednání, a zkouška spolehlivosti zde sloužila pouze jako legislativní zkratka.⁶

Samotná zkouška spolehlivosti pak byla upravena v ustanovení § 107 zákona o Policii, kde bylo uvedeno, že inspektor je oprávněn k předcházení, zamezování

a odhalování protiprávního jednání provést u policisty, zaměstnance policie, inspektora a zaměstnance inspekce zkoušku spolehlivosti.⁷

Dne 1. ledna 2012 nabyl účinnosti zákon o GIBS, který zároveň derogoval celou druhou část zákona o Policii, a tudíž zrušil i Inspekci Policie. Zákonem o GIBS byla zřízena GIBS, jakožto nezávislý bezpečnostní sbor, na který přešly veškeré pravomoci Inspekce Policie, jež byly uvedeny ve zmiňované druhé části zákona o Policii a zároveň tyto pravomoci byly rozšířeny na další bezpečnostní sbory.

Úkolem GIBS je dle zákona o GIBS vyhledávat, odhalovat a prověřovat skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, jehož pachatelem je příslušník Policie České republiky (dále jen „Policie“), příslušník Celní správy České republiky (dále jen „Celní správa“), příslušník Vězeňské služby České republiky (dále jen „Vězeňské služby“) nebo příslušník GIBS, zaměstnanec České republiky zařazený k výkonu práce v Policii nebo v GIBS, nebo zaměstnanec České republiky zařazený k výkonu práce v Celní správě nebo Vězeňské službě, pokud trestný čin byl spáchán v souvislosti s plněním jeho pracovních úkolů.⁸ Dále je úkolem GIBS vyšetřovat trestný čin příslušníka Policie, příslušníka Celní správy, příslušníka Vězeňské služby nebo zaměstnance České republiky zařazeného k výkonu práce v Policii. GIBS také vyšetřuje trestné činy zaměstnanců České republiky, kteří jsou zařazení k výkonu práce v Celní správě nebo Vězeňské službě, pokud tento trestný čin byl spáchán v souvislosti s plněním jeho pracovních úkolů.⁹

Vyjma výše uvedeného GIBS dále sleduje a vyhodnocuje informace o protiprávní činnosti příslušníků Policie, příslušníků Celní správy a příslušníků Vězeňské služby.¹⁰ Zároveň je GIBS oprávněna vydávat metodická doporučení pro činnost jednotlivých bezpečnostních sborů.¹¹

V neposlední řadě je zákonem o GIBS svěřena GIBS kompetence vykonávat u výše uvedených osob zkoušky spolehlivosti.¹² Je zcela nepochybné, že právě osoby, jejichž hlavním úkolem je zajišťovat bezpečnost a odhalovat nelegální aktivity, by měly být odolné vůči vlivům podněcujícím k aktivitám ohrožujícím zájmy chráněné zákonem. I z tohoto důvodu je zvýšená potřeba kontrolních mechanismů u příslušníků a zaměstnanců bezpečnostních sborů.

Samotnou zkoušku spolehlivosti upravuje ustanovení § 41 zákona o GIBS, které uvádí, že příslušník GIBS je oprávněn k předcházení, zamezování a odhalování protiprávního jednání provést u výše uvedených osob zkoušku spolehlivosti, jež spočívá v navození situace, kterou je zkoušená osoba povinna řešit.¹³

⁵ POSOUZENÍ ZKOUŠEK SPOLEHLIVOSTI Generální inspekce bezpečnostních sborů; Generální inspekce bezpečnostních sborů, PRAHA, 2021.

⁶ § 103 zákona č. 237/2008 Sb., o Policii České republiky ve znění od 22. června 2011 do 31. prosince 2011.

⁷ § 107 odst. 1 zákona č. 237/2008 Sb., o Policii České republiky ve znění od 22. června 2011 do 31. prosince 2011.

⁸ § 2 odst. 1 zákona o GIBS.

⁹ § 2 odst. 2 zákona o GIBS.

¹⁰ § 2 odst. 4 zákona o GIBS.

¹¹ § 2 odst. 5 zákona o GIBS.

¹² § 2 odst. 3 zákona o GIBS.

¹³ § 41 odst. 1 a 2 zákona o GIBS.

Ve třetím odstavci ustanovení § 41 zákonodárce stanovil pevnou hranici, kterou při provádění zkoušky nelze překročit, a to, že prováděním zkoušky spolehlivosti nesmí dojít k bezprostřednímu ohrožení života nebo zdraví osob, poškození jejich majetku anebo k omezení svobody osob. V závěru třetího odstavce je uvedeno, že při provádění zkoušky spolehlivosti musí být zachována lidská důstojnost.¹⁴ Zákonodárce si byl vědom obrovského významu uvedených hodnot, a z toho důvodu implementoval do zákona o GIBS omezení co do průběhu zkoušky.

Zkoušky spolehlivosti provádí v rámci GIBS příslušníci specializovaného oddělení. Zákon o GIBS umožňuje, aby zkoušku se svým souhlasem provedla i jiná osoba než příslušník GIBS. Tato jiná osoba je v takovém případě povinna řídit se pokyny příslušníka GIBS, jenž za její činnost odpovídá.¹⁵ Dále ustanovení § 41 odst. 5 umožňuje příslušníkovi GIBS nebo jiné osobě provádějící zkoušku spolehlivosti sdělovat při zkoušce nepravdivé údaje.¹⁶ Tato ustanovení jsou jakýmsi krokem dopředu v rámci zkoušek spolehlivosti, jelikož zákon o Policii sice připouštěl účast jiné osoby na zkoušce spolehlivosti, nicméně s jinou osobou vykonávající zkoušku musel být vždy přítomen i příslušník Inspekce Policie. Podle účinné právní úpravy tedy nejenže příslušník už nemusí být osobně přítomný při provádění zkoušky spolehlivosti, ba dokonce tato jiná osoba může sdělovat při provádění zkoušky nepravdivé informace. Díky zavedení zmínovaných institutů se zvýšila šance, že příslušníci GIBS odhalí protiprávní jednání příslušníka nebo zaměstnance bezpečnostního sboru, což je ostatně hlavním účelem zkoušky spolehlivosti.

Zákon o GIBS v ustanovení § 41 v šestém odstavci uvádí, že průběh zkoušky spolehlivosti se dokumentuje obrazovým a zvukovým záznamem, následně GIBS pořídí o zkoušce spolehlivosti úřední záznam.¹⁷

Pokud dojde k situaci, že se zkoušená osoba během zkoušky spolehlivosti dopustí protiprávního jednání, tak GIBS tuto osobu bez zbytečných průtahů prokazatelně informuje a předá jedno vyhotovení záznamu pořízeného při průběhu zkoušky příslušnému bezpečnostnímu sboru, který je povinen záznam založit do osobního spisu zkoušené osoby. GIBS předání záznamu neprovede, pokud by tímto ohrozila plnění úkolů konkrétního trestního řízení nebo plnění úkolů v oblasti kontroly GIBS. Nicméně i přesto má GIBS povinnost zkoušenou osobu informovat ihned poté, co ohrožení pomine. Zkoušená osoba, která se při zkoušce spolehlivosti dopustila protiprávního jednání, má po informování o provedení zkoušky právo nahlížet do záznamů pořízených v průběhu zkoušky.¹⁸

Zákon o GIBS pak v ustanovení § 41, konkrétně v odstavci osmém uvádí, že jednání příslušníka GIBS nebo jiné osoby provádějící zkoušku spolehlivosti, které naplňuje znaky přestupku, není přestupkem, pokud je takové

jednání nezbytné k dosažení účelu zkoušky spolehlivosti a bezprostředně neohrozí ani nepoškodí zájmy, jako jsou život, zdraví, vlastnictví a lidská důstojnost. Z výše uvedeného lze konstatovat, že příslušníkovi je umožněno dopustit se přestupku za účelem provedení zkoušky spolehlivosti, nicméně pouze za předpokladu, že neohrozí ani nepoškodí nejdůležitější zájmy, které jsou chráněny zákonem. Ostatně jedná se o zákonodárcem stanovené pevné hranice, které byly zmiňovány výše.¹⁹

Na závěr zákonné úpravy zkoušky spolehlivosti, tedy konkrétně v ustanovení § 41 odst. 9 zákona o GIBS, je stanovena povinnost jednou za půl roku v souhrnné zprávě sdělit příslušnému sboru jména zkoušených osob, které se při zkoušce spolehlivosti nedopustily protiprávního jednání.²⁰

Citované ustanovení zákona o GIBS bylo od roku 2012 jedenkrát novelizováno, a to konkrétně zákonem č. 183/2017 Sb., zákon, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich a zákona o některých přestupcích. Zmínovaná novela upravila odstavce 8, který v době před účinností novelizačního zákona vylučoval odpovědnost nejenom za přestupek, ale i za jiný správní delikt, jenž ovšem byl z právního řádu odstraněn novelou přestupkového práva.

Co se týče typů zkoušek spolehlivosti dle výše uvedeného obecného dělení, lze konstatovat, že na území České republiky se provádí pouze cílené zkoušky spolehlivosti. To sice nevyplývá explicitně z právní úpravy předmětného institutu v České republice, nýbrž po důkladném rozboru ustanovení § 41 odst. 1 lze konstatovat, že na našem území jsou přípustné pouze cílené zkoušky. Ostatně stejný názor zastává i Nejvyšší soud, který ve sjednucujícím stanovisku trestního kolegia uvedl, že je potřeba určitého podnětu, po kterém se o využití předmětného institutu začne uvažovat a případně započnou i přípravy této zkoušky, jelikož zde existuje podezření určité osoby, že se při výkonu svých služebních nebo pracovních povinností dopustí protiprávního jednání, které je namístě ověřit nebo vyvrátit právě provedením zkoušky spolehlivosti.²¹ Podnět, jenž je stěžejní pro aplikaci zkoušky spolehlivosti, může být dán jak od spolupracovníků, tak i od nadřízeného nebo veřejnosti, ba může vyplynout i ze samotného šetření GIBS.

Ohledně přípustnosti policejní provokace při provádění zkoušky spolehlivosti lze konstatovat, že je striktně zakázána, a to již důvodovou zprávou, která se odkazuje na judikaturu ESLP. Velmi důležitým rozhodnutím v této problematice, na které je odkazováno i důvodovou zprávou, je rozsudek ESLP Teixeira de Castro a další proti Portugalsku ze dne 9. června 1998²², který sice nevylučuje zásah policejního orgánu do jednání pachatelů trest-

¹⁴ § 41 odst. 3 zákona o GIBS.

¹⁵ § 41 odst. 4 zákona o GIBS.

¹⁶ § 41 odst. 5 zákona o GIBS.

¹⁷ § 41 odst. 6 zákona o GIBS.

¹⁸ § 41 odst. 7 zákona o GIBS.

¹⁹ § 41 odst. 8 zákona o GIBS.

²⁰ § 41 odst. 9 zákona o GIBS.

²¹ Sjedenucující stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 25. září 2021, sp. zn. Tpjn 301/2004.

²² Teixeira de Castro proti Portugalsku, rozsudek senátu ESLP ze dne 9. června 1998, stížnost č. 25829/94.

ných činů, avšak stanoví, že tento vstup policie musí mít takový charakter, aby pachatele nepodněcoval k realizaci toho, co sám nemá v úmyslu konat.²³ Stejný názor zastává i Ústavní soud a Nejvyšší soud, dle jejichž názorů by aktivní policejní provokací byl porušen článek 39 Listiny základních práv a svobod²⁴ a zároveň článek 7 odst. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv.²⁵

Co se využití výsledku zkoušky spolehlivosti jako důkazu v trestním řízení týče, tak lze konstatovat, že na tuto problematiku neexistuje jednotný názor nejenom v České republice, nýbrž na celém světě. Pokud bychom chtěli najít odpověď na otázku využitelnosti výsledku zkoušky jako důkazu v trestním řízení, musíme nahlédnout do důvodové zprávy k zákonu o GIBS a do judikatury Nejvyššího soudu. Důvodová zpráva k této problematice uvádí, že možnost využití výsledku zkoušky spolehlivosti jako důkazu v trestním řízení vedeném například o jednání příslušníka bezpečnostního sboru, kterého se dopustil v průběhu zkoušky, není s ohledem na znění ustanovení § 89 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen „trestní řád“), vyloučena.²⁶

Dále se využitelností výsledku zkoušky spolehlivosti jako důkazu v trestním řízení zabýval vedle judikatury a důvodové zprávy taktéž článek s názvem *Zkouška spolehlivosti jako důkaz v trestním řízení*, jenž byl publikován v odborném periodiku Státní zastupitelství. V tomto článku autor uvádí, že vzhledem k absenci zkoušky spolehlivosti mezi důkazními prostředky v trestním řádu, dle jeho názoru, nelze tento institut využít jako důkaz. Na závěr autor konstatuje, že zkouška spolehlivosti může sloužit jako indikátor možného protiprávního jednání. Pokud tedy výsledek zkoušky prokáže například sklony určité osoby ke korupčnímu jednání, pak výsledky zkoušky spolu s případnými dalšími indiciemi mohou být podkladem pro zahájení úkonů trestního řízení pro jiné skutkové okolnosti, než které byly dokumentovány zkouškou, a výsledek zkoušky může prokazovat jednak modus operandi pachatele, jednak charakterizovat jeho osobnost. Závěrem autor uvádí, že zkouška spolehlivosti je zákonným prostředkem, využitelným v souladu s úpravou pro potřeby řízení disciplinárního, kázeňského, řízení ve věcech služebního poměru nebo v pracovněprávním řízení. Autor neopomněl vyzdvihnout ani výbornou preventivní funkci zkoušky spolehlivosti.²⁷

Pochybnosti ohledně využití výsledku zkoušky spolehlivosti jako důkazu v trestním řízení odstranilo až sjednocující stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu, které připustilo využití výsledku zkoušky jako důkazu v trestním řízení, ovšem za splnění jasně stanovených podmínek. Trestní kolegium Nejvyššího soudu ve svém stanovisku uvedlo, že pokud při provádění zkoušky spolehlivosti realizované podle ustanovení § 41 zákona o GIBS nedojde ze strany příslušníka GIBS či jiné osoby provádějící takovou zkoušku k nepřipustnému ovlivnění jednání zkoušené osoby způsobem zakládajícím policejní provokaci, pak je zkouška spolehlivosti provedená v souladu s § 41 zákona o GIBS a důkazy v souvislosti s ní získané, zejména obrazový a zvukový záznam dokumentující průběh zkoušky spolehlivosti a pořízený úřední záznam, využitelné také v trestním řízení. Důkaz získaný na základě policejní provokace je absolutně neúčinný v trestním řízení vedeném proti vyprovokované osobě.

Výsledek zkoušky spolehlivosti je využitelný i pro disciplinární řízení. Důvodová zpráva k této problematice uvádí, že výsledek zkoušky spolehlivosti může být důvodem pro zahájení disciplinárního řízení a je i možné využít výsledek zkoušky jako důkazu v takovém řízení.²⁸ Tento způsob využití výsledku zkoušky již není toliko zpochybňován, jako je tomu při využití výsledku zkoušky jako důkazu v trestním řízení. Ohledně využití výsledku zkoušky jako důkazu v disciplinárním řízení či jako důvodu pro zahájení samotného řízení panuje obecná shoda.

Jak již bylo výše uvedeno, v České republice vykonává zkoušky spolehlivosti GIBS. V rámci GIBS je provádění zkoušek spolehlivosti upraveno interními předpisy a každá zkouška podléhá přísnému schvalovacímu procesu, v rámci něhož se ověřuje naplnění všech podmínek pro její vykonání. Zkouška spolehlivosti je prováděna na základě žádosti výkonného oddělení GIBS, ta musí projít zmíněným schvalovacím procesem. Zkoušku spolehlivosti následně vykonává specializované oddělení GIBS.²⁹

Zkoušky spolehlivosti jsou na území České republiky vykonávány již 12 let. Za tuto dobu jsou nepostradatelným nástrojem v boji s protiprávní činností příslušníků bezpečnostních sborů. Zkoušky spolehlivosti jsou bez pochyb účinným nástrojem pro odhalování trestné činnosti příslušníků, ale mají i významnou preventivní funkci vůči osobám, jež jsou placeny z veřejných prostředků za to, že budou bdít nad dodržováním zákonů a jiných právních předpisů.

Zkoušky spolehlivosti v Srbské republice

Zkoušky spolehlivosti byly v Srbské republice zavedeny v roce 2018 novelou Policejního zákona („Úřední věstník

²³ VLÁDA: Důvodová zpráva k zákonu č. 341/2011 Sb., o Generální inspekci bezpečnostních sborů a o změně souvisejících zákonů, č. 341/2011 Dz.

²⁴ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod. Čl. 39: Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.

²⁵ Sdělení č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

²⁶ VLÁDA: Důvodová zpráva k zákonu č. 341/2011 Sb., o Generální inspekci bezpečnostních sborů a o změně souvisejících zákonů, č. 341/2011 Dz.

²⁷ STRÍŽ, I. Zkouška spolehlivosti jako důkaz v trestním řízení. *Státní zastupitelství*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, roč. 11, č. 3.

²⁸ VLÁDA: Důvodová zpráva k zákonu č. 341/2011 Sb., o Generální inspekci bezpečnostních sborů a o změně souvisejících zákonů, č. 341/2011 Dz.

²⁹ POSOUZENÍ ZKOUŠEK SPOLEHLIVOSTI Generální inspekce bezpečnostních sborů; Generální inspekce bezpečnostních sborů. PRAHA, 2021.

Republiky Srbsko“, č. 6/16 a 24/18, dále jen „policejní zákon“), nicméně je velmi důležité zmínit, že tento zákon z roku 2016 předmětný institut původně neupravoval. Jak již bylo výše uvedeno, zkoušky spolehlivosti se do právního řádu Srbské republiky dostaly až novelou policejního zákona z roku 2018. Konkrétně jsou pak zkoušky spolehlivosti upraveny v člancích 230 a 230a policejního zákona. Článek 230 policejního zákona uvádí: *aby se zabránilo korupci, musí sekce vnitřní kontroly ministerstva vnitra provádět zkoušky spolehlivosti, připravovat analýzu rizika korupce, vést záznamy a kontrolovat prohlášení o majetku a změny stavu vlastnictví*.³⁰ Srbský zákonodárce si byl vědom obrovské míry korupce, která v zemi panuje, a tak ve spolupráci s jinými členskými státy Evropské unie využívajícími předmětný institut a s Evropskou komisí implementoval do srbského právního řádu zkoušky spolehlivosti a další instituty pro boj s korupcí.³¹ Zkoušky spolehlivosti se tedy v Srbské republice vykonávají od roku 2018. Je zřejmé, že předmětný institut je v Srbské republice stále novinkou v boji s protiprávní činností.

Zákonná úprava zkoušky spolehlivosti v Srbské republice není příliš rozvinutá. I z tohoto důvodu bylo vydáno nařízení ministra vnitra ze dne 25. května 2018 Pravidla pro metodu provádění zkoušek spolehlivosti („Úřední věstník Republiky Srbsko“, č. 39/18, dále jen „nařízení ministra vnitra“). Dalším důvodem pro vydání nařízení ministra vnitra byla snaha o vytvoření jasného právního rámce, který bude předmětný institut upravovat. V prvním článku nařízení ministra vnitra je uvedeno, že tato pravidla stanovují metodu provádění zkoušek spolehlivosti u policistů a dalších zaměstnanců Ministerstva vnitra prováděnou policisty sekce vnitřní kontroly.³²

Zkoušky spolehlivosti v Srbské republice provádí sekce vnitřní kontroly Ministerstva vnitra (dále jen „IAS“)³³, která prošla v průběhu let mnoha transformacemi. V roce 2003 byl zřízen útvar generálního inspektora ministra vnitra Srbské republiky. Po přijetí zákona o policii v roce 2006 byla služba generálního inspektora přejmenována na sekci vnitřní kontroly policie s mandátem, úkoly a pravomocemi definovanými pro samotný resort vnitra. V roce 2016 vstoupil v platnost nový zákon o policii, na základě kterého byla sekce vnitřní kontroly policie přejmenována na sekci vnitřní kontroly. Z názvu probíraného orgánu byla vypuštěna policie, a to z toho důvodu, aby název odrážel všezahrnující povahu působnosti sekce, která se věnuje nejenom příslušníkům policie, ale je zaměřena na všechny pracovníky Ministerstva vnitra.

Jak již bylo výše uvedeno, zkoušky spolehlivosti v Srbské republice provádí dle policejního zákona IAS. V čele orgánu pak stojí vedoucí IAS, který pravidelně předkládá zprávy o činnosti ministrově a zprávy o opatřeních přijatých k odhalování trestných činů příslušné-

mu státnímu zástupci. Následně pak IAS do tří měsíců od konce kalendářního roku zveřejní zprávu za předchozí rok, která bude zahrnovat základní statistiky o provedených činnostech a dosažených výsledcích.³⁴

Zkoušky spolehlivosti v Srbské republice pak vykonávají policisté, kteří jsou zařazeni v IAS. Zkoušku mohou provádět přímo pouze tito policisté, jelikož ani policejní zákon, ani nařízení ministra vnitra nepřipouští, aby zkoušku provedla třetí osoba, ba v mnoha člancích pojednávají předmětné právní předpisy o tom, že zkoušku provádí přímo policista IAS.

Dle článku 230a policejního zákona zkouška spolehlivosti představuje kontrolu reakce zaměstnance v simulované situaci, která je totožná s jeho pracovními činnostmi, bez povinnosti předchozího informování organizační jednotky, v níž je testovaná osoba zaměstnaná. Dále tento článek uvádí, že zkoušky spolehlivosti se provádí za účelem posílení profesionální spolehlivosti zaměstnanců a preventivních opatření. Slouží jako ukazatel pro zahájení předběžného vyšetřovacího řízení, posuzování a analýzu rizika korupce, odhalování porušení úředních povinností, změnu metodiky práce a postupů při přímém jednání zaměstnanců a určení způsobu a potřeb výcviku zaměstnance.³⁵

Zkoušky spolehlivosti lze z pohledu mezinárodních právních úprav dělit na typy, které jsou zmíněny v úvodu toho článku (náhodné a cílené). Pokud se blíže podíváme na policejní zákon a nařízení ministra vnitra, zjistíme, že v Srbské republice se vykonávají pouze cílené zkoušky spolehlivosti. Policejní zákon stejně jako nařízení ministra vnitra požadují k provedení zkoušky písemný a odůvodněný podnět ministra vnitra, policejního ředitele nebo vedoucího IAS. Následně vedoucí IAS vydá rozhodnutí o splnění podmínek pro provádění zkoušek spolehlivosti, které se skládá z údajů o předkladateli podnětu, záležitosti, která je předmětem zkoušky, důvodech, na základě kterých byl iniciační dokument podán, a odůvodnění. Po vydání rozhodnutí schválí vedoucí IAS plán zkoušky. Z tohoto celkem zřejmě vyplývá, že se jedná o cílené zkoušky spolehlivosti, které se aplikují i v České republice.

Účinná právní úprava zkoušek spolehlivosti v Srbské republice výslovně zakazuje, aby se zkoušející osoba dopustila během provádění zkoušky policejní provokace. Policejní zákon v článku 230a uvádí, že podněcování testovaných osob ke spáchání trestného činu nebo porušení úředních povinností je zakázáno.³⁶

Jak již bylo výše uvedeno, zkoušku spolehlivosti provádějí policisté IAS. V průběhu zkoušky tito policisté nesmějí ohrozit plnění pravidelných povinností a úkolů, jež jsou v kompetenci zkoušené osoby. Dále nařízení ministra vnitra stanovuje, že zkoušku spolehlivosti je nutné provést tajně a na základě dříve stanoveného a schváleného plánu.³⁷

³⁰ Článek 230 policejního zákona.

³¹ Twinningový projekt: Posílení kapacit vnitřní kontroly v boji proti korupci v rámci Ministerstva vnitra Srbské republiky: EVROPSKÁ KOMISE, EuropeAid/160768/DD/ACT/RS.

³² Článek 1 nařízení ministra vnitra.

³³ Článek 230 policejního zákona.

³⁴ Článek 224 policejního zákona.

³⁵ Článek 230a policejního zákona.

³⁶ Článek 230a policejního zákona.

³⁷ Článek 2 nařízení ministra vnitra.

Proces provedení zkoušky spolehlivosti u policistů a ostatních zaměstnanců Ministerstva vnitra se zahajuje na základě písemného a odůvodněného podnětu osob k tomu oprávněných zákonem.³⁸ Těmito osobami jsou dle policejního zákona ministr vnitra, policejní ředitel nebo vedoucí IAS.³⁹ Následně vedoucí IAS vydá v souladu se zákonem rozhodnutí o splnění podmínek pro provedení zkoušky spolehlivosti. Toto rozhodnutí musí obsahovat údaje:

- a) o předkladateli podnětu pro provedení zkoušky spolehlivosti,
- b) o záležitosti, která je předmětem zkoušky spolehlivosti,
- c) o důvodech, na základě kterých byl iniciační dokument podán,
- d) o důvodech pro přijetí nebo nepřijetí rozhodnutí.⁴⁰

Po vydání rozhodnutí o splnění podmínek pro provedení zkoušky spolehlivosti vypracuje vedoucí IAS plán zkoušky spolehlivosti. Zkouška spolehlivosti následně musí být provedena do 12 měsíců ode dne schválení plánu. Tento plán obsahuje:

- a) rozhodnutí, kterým je podnět přijat,
- b) analýzu shromážděných údajů, které odkazují na pozorovaný jev,
- c) podrobné údaje o místě, čase a trvání zkoušky spolehlivosti,
- d) předpokládané utajené aktivity policistů pro vnitřní kontrolu, kteří přímo provádějí zkoušku spolehlivosti s vyhodnocením prováděné zkoušky,
- e) seznam materiálně-technických a finančních zdrojů použitých během provádění zkoušky spolehlivosti a nezbytných skrytých zdrojů a dokumentů pro úspěšné provedení zkoušky,
- f) další informace relevantní k úspěšnému provedení zkoušky.⁴¹

Jak již bylo výše uvedeno, policejní provokace je dle zákonné úpravy nepřipustná. Co ale srbská právní úprava připouští, je poskytnutí určitého zboží, privilegia nebo předmětu. Konkrétně v nařízení ministra vnitra v článku 7 je uvedeno, že v případě, že zaměstnanec, který je předmětem zkoušky spolehlivosti, požaduje určité zboží, služby, privilegia, výhody nebo předměty, mohou policisté IAS, kteří zkoušku provádějí, prověřovanému zaměstnanci požadované zboží poskytnout, mohou přijímat služby, poskytovat privilegia, poskytovat výhody nebo prověřovanému zaměstnanci předat další požadované předměty, které budou specifikovány v plánu zkoušky spolehlivosti a následně podrobně popsány ve zprávě o provedené zkoušce spolehlivosti. Dále nařízení stanovuje, že aktivity policistů IAS, které zahrnují protiprávní prvky nebo porušení služební povinnosti, se za takové nepovažují, pokud je jejich provádění nezbytné k dosažení účelu probíhající zkoušky spolehlivosti a měly by být předpokládány

již v plánu zkoušky.⁴² Díky tomuto je pro policisty IAS snadnější získat pozornost zkoušené osoby, nicméně policejní zákon stanovuje hranice takového protiprávního jednání. V článku 230a policejního zákona je uvedeno, že při provádění zkoušky spolehlivosti musí být dodržovány zásady zákonnosti, základních lidských práv a svobod, profesionální cti a důstojnosti zkoušené osoby.⁴³

Nařízení ministra vnitra zároveň stanovuje, že policista IAS, který přímo provádí zkoušku spolehlivosti, může podle článku 246 policejního zákona použít finanční prostředky určené pro zvláštní provozní účely. Dále mohou zkoušející osoby při provádění zkoušky využívat, jak bylo zmíněno výše, materiálně-technické zdroje předpokládané pro realizaci plánu a v případě potřeby využívají materiálně-technické zdroje jiných organizačních složek ministerstva.⁴⁴

Policejní zákon nadále ke zkouškám spolehlivosti uvádí v článku 230a, že činnosti prováděné v průběhu zkoušek spolehlivosti nespádají do zvláštních akcí shromažďování důkazů stanovených v trestním řádu. Průběh zkoušky spolehlivosti může být zdokumentován ve formě videa a zvuku a během jejího provádění mohou být použity technické či finanční prostředky a krycí doklady.⁴⁵

Policisté IAS jsou dle článku 10 nařízení ministra vnitra povinni vyhotovit o provedené zkoušce spolehlivosti zprávu, která obsahuje:

- a) popis činností uskutečněných během zkoušky spolehlivosti provedené v souladu s plánem zkoušky a dalších skutečností souvisejících s prováděním zkoušky spolehlivosti,
- b) popis reakcí a činnosti prověřovaného zaměstnance,
- c) výsledek provedené zkoušky spolehlivosti.⁴⁶

Videa nebo audio záznamy získané při provádění zkoušky spolehlivosti jsou připojeny ke zprávě o provedení zkoušky spolehlivosti a jsou její nedílnou součástí. Zpráva o provedení zkoušky spolehlivosti se dle srbské právní úpravy vyhotoví nejpozději do 15 dnů po provedení zkoušky.⁴⁷

Policejní zákon nadále pojednává o výsledku zkoušky spolehlivosti, kdy v článku 230a je uvedeno, že výsledek může být pozitivní nebo negativní. Tomuto dělení je pak věnováno více pozornosti nařízením ministra vnitra. Nařízení ministra vnitra v článku 10 uvádí, že provedená zkouška spolehlivosti u policistů a ostatních zaměstnanců ministerstva má pozitivní výsledek v situaci, kdy zkouška prokáže, že prověřovaný zaměstnanec osvědčil svou profesní spolehlivost tím, že se při provádění činnosti v rámci náplně jeho práce neprojevil sklon k protiprávnímu chování nebo náchylnost ke korupčnímu jednání. V takovém případě je IAS povinna informovat předkladatele podnětu a pověřeného vedoucího organizační složky ministerstva,

⁴² Článek 7 nařízení.

⁴³ Článek 230a policejního zákona.

⁴⁴ Článek 246 policejního zákona.

⁴⁵ Článek 230a policejní zákon.

⁴⁶ Článek 9 nařízení ministra vnitra.

⁴⁷ Tamtéž.

³⁸ Nařízení článek 4.

³⁹ Článek 230a policejního zákona.

⁴⁰ Článek 4 nařízení.

⁴¹ Článek 6 nařízení.

kde je prověřovaný zaměstnanec zaměstnán, avšak nejpozději do 30 dnů po provedení a dokončení zkoušky.⁴⁸ Naopak, pokud zaměstnanec prověřovaný policií IAS neprokáže svou profesní spolehlivost a bude jednat protiprávně, tak bude výsledek zkoušky vyhodnocen jako negativní. V případě negativního výsledku zkoušky spolehlivosti pak předloží IAS nejpozději do 30 dnů po provedení a dokončení zkoušky zprávu o provedené zkoušce vedoucímu organizační složky ministerstva, kde je prověřovaný zaměstnanec zařazen k zahájení disciplinárního řízení.⁴⁹

S výše uvedeným se pojí i otázka použitelnosti výsledku zkoušky spolehlivosti jako důkazu v trestním řízení. V Srbské republice je přímo v policejním zákoně stanoveno, že výsledek zkoušky spolehlivosti a všechen materiál s tím související se použije k zahájení disciplinárního řízení.⁵⁰ Z policejního zákona tedy není patrné, zda je možné výsledek zkoušky použít jako důkaz v trestním řízení. Nařízení ministra vnitra v článku 11 uvádí, že v případě negativního výsledku zkoušky spolehlivosti může být předložení zprávy odloženo za situace, že IAS bude postupovat dle příkazu příslušného státního zástupce a podle zákona upravujícího trestní řízení.⁵¹ Otázka použitelnosti výsledku zkoušky spolehlivosti v Srbské republice jako důkazu v trestním řízení bude tedy nejspíše zodpovězena až v budoucnosti pomocí judikatury.

Nařízení ministra vnitra v neposlední řadě apeluje na to, aby audio a video záznamy připojené ke zprávě o provedené zkoušce byly upraveny takovým způsobem, že tváře, hlasy, registrační značky a další skutečnosti, které se netýkají prověřovaného zaměstnance, byly nerozeznatelné. Zároveň je v nařízení ministra vnitra uvedeno, že je důležité chránit utajení policistů IAS provádějících zkoušky spolehlivosti a dalších osob.⁵²

Vzhledem k tomu, že zkoušky spolehlivosti byly v Srbské republice zavedeny bez jakékoliv zkušenosti tamějších orgánů, bylo zapotřebí tyto zkušenosti načerpat od zahraničních partnerů. Za tímto účelem byl realizován twinningový projekt Evropské komise v Srbsku s názvem „Posílení kapacit vnitřní kontroly v boji proti korupci v rámci Ministerstva vnitra“, kterého se zúčastnili odborníci z řad litevské speciální vyšetřovací služby, rumunského Generálního ředitelství pro boj proti korupci a z řad dalších bezpečnostních služeb jiných evropských partnerů. Cílem tohoto projektu bylo podpořit Srbskou republiku v boji proti korupci, kdy šlo hlavně o vybudování mechanismu prevence korupce a posílení kapacity IAS, zlepšení dovedností v oblasti, zdokonalení kontroly majetkových příznání, modernizaci IT systémů atd. Doba trvání tohoto projektu byla 18 měsíců. Realizace začala 1. března 2019, nicméně v roce 2020 byla pozastavena z důvodu celosvětové pandemie onemocnění covid-19. Projekt byl oficiálně ukončen 20. prosince 2020.

Zkoušky spolehlivosti v Srbské republice se začaly oficiálně vykonávat v lednu roku 2019. Za tak krátkou dobu nelze ještě jednoznačně určit, jaký dopad mělo zavedení předmětného institutu na snížení či odhalování protiprávní činnosti policistů a ostatních zaměstnanců Ministerstva vnitra. Lze konstatovat, že IAS je jakýmsi benjamínkem v oblasti zkoušek spolehlivosti, který si nechává pomoci od zkušenějších partnerů, kdy například bylo IAS v rámci twinningového projektu zapůjčeno vybavení partnery z Litevské republiky a Rumunska. Nicméně Srbská republika zavedením zkoušek spolehlivosti vyslala jasný signál všem svým spojencům, že pro korupci již není v Srbsku místo.

Závěr

V této části článku se již budeme zabývat samotnou komparací nejdůležitějších aspektů v rámci právní úpravy zkoušek spolehlivosti v Srbské republice a v České republice. Jak si lze povšimnout z výše uvedeného, právní úprava zkoušek spolehlivosti obou států jsou v mnoha bodech společné a v mnoha bodech se rozcházejí. Nicméně je zřejmé, že jak Česká republika, tak i Srbská republika jsou si vědomy nejenom preventivního potenciálu zkoušek spolehlivosti, ale jejich přínosu pro boj s protiprávním jednáním osob vykonávajících veřejnou moc.

Právní úprava zkoušek spolehlivosti je v obou zemích uchopena velmi podobně. V České republice jsou zkoušky spolehlivosti upraveny v zákoně o GIBS, konkrétně v ustanovení § 41. Zkoušky pak na základě zákonného zmocnění vykonává GIBS. V Srbské republice jsou zkoušky spolehlivosti upraveny v policejním zákoně, konkrétně v článcích 230 a 230a. Co je ale důležité zmínit, je fakt, že Srbský zákonodárce, oproti svým českým kolegům, zvolil poněkud odlišný přístup k právní úpravě zkoušek spolehlivosti. V Srbské republice jsou sice zkoušky spolehlivosti upraveny policejním zákonem, nicméně aby se podařilo nastavit jednoznačný právní rámec, ve kterém se zkoušející osoba musí pohybovat, bylo vydáno, na základě zákonného zmocnění, nařízení ministra vnitra, které má funkci pravidel pro metodu provádění zkoušek spolehlivosti. Kompetentním orgánem pro provádění zkoušek spolehlivosti v Srbské republice je pak IAS. V rámci IAS bylo zřízeno speciální oddělení pro provádění zkoušek spolehlivosti. Obdobný systém funguje i v rámci GIBS, kdy v organizační struktuře lze nalézt specializované oddělení zabývající se zkouškami spolehlivosti.

Dalším aspektem týkajícím se zkoušek spolehlivosti, který lze porovnat, je samotný kompetentní orgán pro provádění zkoušek. Jak již bylo výše uvedeno, v Srbské republice provádí zkoušky spolehlivosti IAS, která organizačně patří do struktury srbského Ministerstva vnitra. Oproti tomu je systém uplatňující se v České republice odlišný. Zkoušky spolehlivosti v České republice, jak bylo uvedeno výše, provádí GIBS. GIBS vystupuje jako samostatný a nezávislý bezpečnostní sbor, který má dle trestního řádu, konkrétně ustanovení § 12 odst. 2 písm. b) trestního řádu postavení policejního orgánu v případě

⁴⁸ Článek 10 nařízení.

⁴⁹ Článek 11 nařízení.

⁵⁰ Článek 230a zákona.

⁵¹ Článek 11 nařízení.

⁵² Článek 11 nařízení.

trestných činů příslušníků Policie, příslušníků Celní správy, příslušníků Vězeňské služby anebo zaměstnance České republiky zařazeného k výkonu práce v Policii, nebo zaměstnance České republiky zařazeného k výkonu práce v Celní správě anebo Vězeňské službě, pokud byl trestný čin spáchán v souvislosti s plněním pracovních úkolů. Z výše uvedeného je patrný velký rozdíl mezi postavením obou kompetentních orgánů.

Jak již bylo uvedeno v úvodu tohoto článku, z hlediska mezinárodních právních úprav lze zkoušky spolehlivosti dělit na náhodné a cílené. Obdobné dělení používá i Evropská komise. V České republice není v právní úpravě zkoušek stanoveno exaktně, zda jsou přípustné pouze cílené, nebo i náhodné zkoušky spolehlivosti. Nicméně judikaturou bylo dovozeno, že dle zákonné dikce zkoušek, která se nalézá v ustanovení § 41 zákona o GIBS, jsou přípustné pouze zkoušky cílené. K tomuto názoru dospěl Nejvyšší soud po podrobné analýze ustanovení § 41 zákona o GIBS ve sjednocujícím stanovisku trestního kolegia k otázce, zda lze využít výsledek zkoušky spolehlivosti jako důkaz v trestním řízení, kdy konstatoval, že dle zmiňovaného ustanovení zde musí existovat podezření vůči takové osobě z možného protiprávního jednání, jemuž se chce předejít, zamezit, anebo zde takové jednání již muselo nastat, má-li být odhaleno.⁵³ Pokud se podíváme na právní úpravu zkoušek spolehlivosti v Srbské republice, zjistíme, že v Srbské republice jsou přípustné pouze cílené zkoušky spolehlivosti, jelikož jak policejní zákon, tak i nařízení ministra vnitra požaduje k provedení zkoušky písemný a odůvodněný podnět ministra vnitra, policejního ředitele nebo vedoucího IAS. Nicméně stejně jako je tomu v České republice, tak ani v Srbské republice toto nestanovuje přímo právní úprava zkoušek spolehlivosti, ale k výše uvedenému závěru lze dojít po pečlivém rozboru článku 230a. Tyto cílené zkoušky jsou pak velmi podobné zkouškám, které se provádějí v České republice, jelikož i zde musí být vytvořen plán zkoušky, jenž musí projít schvalovacím procesem.

Schvalovací proces před provedením samotné zkoušky spolehlivosti je v obou státech v mnoha rysech podobný. V České republice dochází ke schvalování scénáře a rozhodnutí o provedení zkoušky uvnitř samotné GIBS. I přesto se jedná o velmi komplikovaný a složitý proces. Na tomto místě je ještě vhodné zmínit, že předtím, než GIBS přistoupí k provedení zkoušky, tak primárně využívá instituty obsažené v trestním řádu. V Srbské republice prochází rozhodnutí o splnění podmínek pro provedení zkoušky spolehlivosti a scénář zkoušky schvalovacím procesem uvnitř kompetentního orgánu k vykonávání zkoušek, kterým je IAS. Konkrétně tento schvalovací proces upravuje nařízení ministra vnitra. I v případě IAS se jedná o velmi komplikovaný a složitý proces, který má zabránit zneužití tohoto účinného preventivního nástroje pro boj s protiprávní činností osoby vykonávajících veřejnou moc. Je důležité zmínit, že přímo nařízení ministra vnitra stanovuje lhůtu 12 měsíců pro provedení zkoušky,

která plyne od vydání rozhodnutí o splnění podmínek pro provedení zkoušky spolehlivosti.⁵⁴

Právní úprava zkoušek spolehlivosti v České republice, konkrétně ustanovení § 41 odst. 4 zákona o GIBS, umožňuje, aby zkoušku provedla i jiná osoba než příslušník GIBS. Díky této kompetenci se zvyšuje šance příslušníků na odhalení protiprávního jednání při provádění zkoušky. Policejní zákon, jenž upravuje zkoušku spolehlivosti v Srbské republice, tuto kompetenci neuvádí. O možnosti využít jinou osobu k provedení zkoušky nepojednává ani nařízení ministra vnitra. Naopak oba předmetné právní předpisy uvádějí, že zkoušku spolehlivosti provádí přímo policisté IAS. Lze tak pouze usuzovat, že srbská právní úprava nepřipouští, aby zkoušku prováděla jiná osoba než příslušník či zaměstnanec kompetentního orgánu.

Co se dokumentace samotné zkoušky týče, tak lze konstatovat, že právní úprava zkoušek spolehlivosti stanovuje v obou státech kompetentnímu orgánu stejnou povinnost. Zákon o GIBS v ustanovení § 41 odst. 6 uvádí, že průběh zkoušky spolehlivosti se dokumentuje obrazovým a zvukovým záznamem.⁵⁵ Stejnou povinnost stanovuje i srbský policejní zákon, kdy v článku 230a je uvedeno, že provádění zkoušek spolehlivosti má být zdokumentováno obrazovým a zvukovým záznamem. Vyhotovení takového obrazového a zvukového záznamu je velmi důležité. Záznam o provedené zkoušce pak může sloužit jako důkaz buď v disciplinárním, nebo trestním řízení. Zároveň se může jednat o určitý typ kontroly, zda zkoušející nezneužívají své pravomoci, či zda se dokonce nedopouštějí zakázané policejní provokace. Další povinností, kterou právní úprava zkoušek kompetentním orgánům stanovuje, je vyhotovit zprávu o provedené zkoušce. Zákon o GIBS uvádí, že příslušníci jsou povinni o zkoušce spolehlivosti vyhotovit úřední záznam.⁵⁶ Stejně požadavky má i srbský policejní zákon, který pojednává o tom, že o vykonané zkoušce jsou policisté povinni vyhotovit zprávu.⁵⁷ Co tato zpráva musí obsahovat je uvedeno in concreto výše.

Zákon o GIBS a stejně tak i srbské nařízení ministra vnitra umožňují příslušníkům, popřípadě i jiným osobám provádějícím zkoušku spolehlivosti, aby se dopustili jednání, které naplňuje znaky přestupku, respektive aby se dopustili aktivity zahrnující protiprávní prvky. Zákon o GIBS uvádí v ustanovení § 41 odst. 8, že jednání příslušníka GIBS nebo jiné osoby provádějící zkoušku spolehlivosti, které naplňuje znaky přestupku, není přestupkem, pokud je takové jednání nezbytné k dosažení účelu zkoušky a bezprostředně neohroží ani nepoškodí život, zdraví osob, jejich majetek anebo nevede k omezení osobní svobody.⁵⁸ Srbské nařízení ministra vnitra má k této problematice podobný přístup, kdy v článku 7 uvádí, že aktivity policistů IAS, které zahrnují protiprávní prvky nebo porušení služební po-

⁵⁴ Článek 6 nařízení.

⁵⁵ § 41 odst. 6 zákona o GIBS.

⁵⁶ § 41 odst. 6 zákona o GIBS.

⁵⁷ Článek 9 nařízení ministra vnitra.

⁵⁸ § 41 odst. 8 zákona o GIBS.

⁵³ Sjednocující stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 25. září 2014, sp. zn. TPJN 301/2014.

vinnosti, se za takové nepovažují, pokud je jejich provádění nezbytné k dosažení účelu probíhající zkoušky spolehlivosti a byly předpokládány již v samotném plánu zkoušky.⁵⁹ Díky této pravomoci je pro zkoušející osoby snazší upoutat pozornost zkoušené osoby, a tak naplnit účel probíraného institutu.

Diskutovanou problematikou v oblasti zkoušek spolehlivosti je policejní provokace, která je v České republice *expressis verbis* zakázána. Důvodová zpráva k tomuto uvádí, že v souladu s obecnými právními zásadami nesmí jednání osoby, která zkoušku provádí, vyvolat úmysl osoby spáchat protiprávní jednání, tedy že provokace je nepřipustná.⁶⁰ Policejní provokaci zakazuje i judikatura jak Ústavního, tak Nejvyššího soudu. Stejný přístup je uplatňován i v Srbské republice. Účinná srbská právní úprava zkoušek spolehlivosti výslovně zakazuje, aby se zkoušející osoba dopustila během provádění zkoušky policejní provokace. Policejní zákon v článku 230a uvádí, že podněcování testovaných osob ke spáchání trestného činu nebo porušení úředních povinností je zakázáno.⁶¹ I přes výslovný zákaz policejní provokace srbská právní úprava připouští poskytnutí určitého zboží, privilegia nebo předmětu. Konkrétně k tomuto problému uvádí článek 7 nařízení ministra vnitra, že v případě, že zaměstnanec, který je předmětem zkoušky spolehlivosti, požaduje určité zboží, služby, privilegia, výhody nebo předměty, mohou policisté IAS, kteří zkoušku provádějí, prověřovanému zaměstnanci požadované zboží poskytnout, mohou přijímat služby, poskytovat privilegia, poskytovat výhody nebo prověřovanému zaměstnanci předat další požadované předměty, které budou specifikovány v plánu zkoušky spolehlivosti a následně podrobně popsány ve zprávě o provedené zkoušce spolehlivosti.⁶²

⁵⁹ Článek 7 nařízení ministra vnitra.

⁶⁰ VLÁDA: Důvodová zpráva k zákonu č. 341/2011., o Generální inspekci bezpečnostních sborů a o změně souvisejících zákonů, č. 341/2011 Dz.

⁶¹ Článek 230a policejního zákona.

⁶² Článek 7 nařízení ministra vnitra.

Co se využitelnosti výsledku zkoušky spolehlivosti jako důkazu v trestním řízení týče, jedná se o velmi diskutované téma. Právní úprava zkoušek spolehlivosti v České republice výslovně neupravuje použití výsledku zkoušky spolehlivosti jako důkazu v trestním řízení. Využití předmětného institutu jako důkazu neupravuje ani důvodová zpráva, ta jej pouze nevyklučuje. Pro jasnou odpověď na probíranou otázku je třeba nahlédnout do judikatury Nejvyššího soudu, která díky sjednocujícímu stanovisku trestního kolegia odstranila vzniklé pochyby, a ze které vyplývá, že lze výsledek zkoušky spolehlivosti využít jako důkaz, a to za jasně stanovených podmínek. Co se týče využití výsledku zkoušky spolehlivosti jako důkazu v disciplinárním řízení, tento výslovně připouští již zákonodárce v důvodové zprávě. Právní úprava zkoušek spolehlivosti v Srbské republice výslovně nezakazuje ani nepovoluje použití výsledky zkoušky jako důkazu v trestním řízení. Nicméně nařízení ministra vnitra v článku 11 uvádí, že v případě negativního výsledku zkoušky spolehlivosti může být předložení zprávy odročeno za situace, že IAS bude postupovat dle příkazu příslušného státního zástupce a podle zákona upravujícího trestní řízení.⁶³ Otázku použitelnosti výsledku zkoušky spolehlivosti tak bude muset nejspíše zodpovědět v budoucnu až judikatura, což není nic neobvyklého. V České republice byly pochybnosti odstraněny až výše uvedeným sjednocujícím stanoviskem z roku 2014.

V neposlední řadě je důležité zmínit důsledky zavedení probíraného institutu. V současné době ještě neexistují data, jež by nám prezentovala, jak se projevilo zavedení zkoušky spolehlivosti v Srbské republice, neboť předmětný institut je v této zemi naprostou novinkou. Nicméně ze zkušeností z ostatních států lze předpokládat, že zkoušky spolehlivosti naleznou své pevné místo v srbském právním řádu a stanou se účinným nástrojem v boji se široce se objevující korupcí. Úplným závěrem lze konstatovat, že zkoušky spolehlivosti jsou nástrojem se značným protikorupčním přínosem a generálně preventivními dopady.

⁶³ Článek 11 nařízení.

Štandardy pravdy a istoty v procesnom práve (právno-filozofické a právno-historické pozadie problému)¹

prof. JUDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., mim. prof. doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Slovenská republika

Abstrakt: Príspevok predstavuje meniace sa štandardy pravdy a istoty v procesnom práve, ktoré autori sledujú od antických a stredovekých čias až do súčasnosti. Kým dejinný vývoj bol sa doteraz podávaný podával ako vývoj hľadania pravdy, autori sa prihovárajú k poňatiu vývoja štandardov procesného práva ako vývoja štandardov istoty. Kým stredoveká istota, nachádzaná vo viazanej dôkaznej teórii, narážala na objektívne aj subjektívne presvedčenie (poznatie a istotu) sudcu, rovnako naň narážala aj formálna pravda v liberálnom civilnom procese. Riešenie vo forme hľadania objektívnej/skutočnej pravdy v materialistickom poňatí marxisticko-leninskej teórie práva sa však tiež neosvedčilo. Súčasná koncepcia tak namiesto pravdy operuje skôr s konceptom istoty, ktorú však treba vnímať ako objektivizovanú subjektívnu istotu, t. j. ako istotu bez racionálnych a objektívnych pochybností.

Abstract: The paper presents the changing standards of truth and certainty in procedural law, which the authors follow from the ancient and medieval times to the present. While the historical development has so far been presented as the development of the search for truth, the authors argue for the idea of the development of standards of procedural law as the development of standards of certainty. While the medieval certainty was to be found in the bound proof theory, this was in conflict with the objective and subjective conviction (knowledge and certainty) of the judge. The same problem emerged in liberal procedural law with regard to formal truth in the civil procedure. The solution was found in the form of a search for objective/real truth – in the materialistic concept of Marxist-Leninist theory of law. However, neither this approach did prove successful. Thus, instead of truth, the current theories operate rather with the notion of certainty. This should be thereby perceived as objectified subjective certainty, being a certainty without rational and objective doubts.

Kľúčové slová: istota, procesné právo, epistemológia, noetika, materiálna pravda, formálna pravda

Key words: certainty, procedural law, epistemology, noetics, material truth, formal truth

Úvod

Otázka hľadania pravdy v súdnom konaní a konštatovania skeptických možností jej vyjadrenia/vyjavenia sa spája už s epideiktickými rečami² sofistu a rétora Gorgia z Leontín (490/483 – 380/376 pred Kr.). Išlo o vzorové rétorické cvičenia súdnych rečí relativizujúce možnosti hľadania pravdy v trestnom konaní (obhajoba Palaméda obvineného z velezrady³), či poukazujúce na konflikt pravdy a mienky (Chvála Heleny⁴). Bol to teda práve Gorgias, ktorý do súdnych rečí ako prvý v európskych

podmienkach vniesol argumentáciu na základe pravdepodobnosti a vôbec kategóriu pravdepodobnosti. Tento objav mu historicky pripísal aj samotný Platón v dialógu Faidros. Už Gorgias tak otváral otázku, čo hľadá sudca v rámci zisťovania skutkového stavu – či pravdu, spravodlivé urovnanie sporu, alebo pravdepodobnú a racionálne únosnú rekonštrukciu toho čo sa stalo? Dnes je zrejme cieľom každého konania, vrátane trestného procesu, zistenie skutkového stavu bez objektívnych racionálnych pochybností – ako najpravdepodobnejšie a racionálne najúnosnejšie zistenie vychádzajúce a rešpektujúce obmedzené možnosti a schopnosti ľudského poznávania. Vývoj smerom k súčasnému stavu sa pritom dámožno zhrnúť ako vývoj meniacich sa štandardov procesného práva v otázkach pravdy a v otázkach istoty sudcu, resp. štandardov toho, čo je dobovo akceptovateľné ako cieľ právno-aplikačného procesu, a štandardov operácií, ktorými tento cieľ možno dosiahnuť. Práve uvedeným štandardom s dôrazom na „štandardy istoty“, budeme na tomto mieste venovať podrobnejšiu pozornosť.

¹ Príspevok je výstupom grantového projektu APVV-19-0050 Trestnoprávna ochrana slobody. Autori ďakujú recenzentom príspevku za podnetné pripomienky.

² Bližšie pozri SUVÁK, V. Žáner epideiktických rečí a Gorgiov Palamédés. *Filozofia*. 2014, roč. 69, č. 3, s. 256–266.

³ GORGAS. Palamédova obrana. *Filozofia*. 2014, roč. 69, č. 3, s. 267–273 (Preklad: Andrej Kalaš).

⁴ GORGAS. Chvála Heleny. *Filozofia*. 2016, roč. 71, č. 5, s. 425–430. (Preklad: Andrej Kalaš a Zuzana Zelinová).

1. Pravda, pravdepodobnosť, istota, pochybnosť, štandardné právne operácie

Otázka pravdy a pravdivosti predstavuje nielen zložitú praktickú, filozofickú, ale osobitne aj právnickú otázku. Vedná oblasť v rámci systematickej filozofie, ktorá sa zaoberá predpokladmi a možnosťami poznania pravdy, je jednak širšie poňatá teória poznania – epistemológia (tradične nazývaná aj gnoeológia), ale osobitne aj užšie postavená teória pravdy – noetika. Tá pritom rozlišuje rôzne definície a teórie pravdy, ktorých je niekoľko desiatok.⁵

Za najrozšírenejšiu a všeobecne v historickom priereze najakceptovanejšiu sa minimálne v európskych podmienkach považuje tzv. **korešpondenčná teória pravdy**, ktorej sa hovorí aj aristotelovsko-tomistická (odkazujú na Aristotela, ktorý stojí pri jej zrode, a sv. Tomáša Akvinského, ktorý stojí pri jej opätovnom rozšírení od čias stredoveku), či aristotelovsko-scholastická. Jej podstatou je tvrdenie, že pravda je „súlalom veci a rozumu“ (*adaequatio rei et intellectus*), inými slovami súladu medzi realitou a naším vnímaním.

Okrem tejto teórie pravdy však existuje množstvo ďalších teórií – tak sa rozlišuje pravda sémantická, logická, koherenčná, pragmatická (podľa praktických výsledkov), konsenzuálna, a i.⁶ Tie pre náš nás môžu byť prínosnými osobitne v situáciách, kedy nie je využiteľná korešpondenčná teória pravdy. Využitelnosť korešpondenčnej teórie pravdy totiž predpokladá v prvom rade schopnosť posúdiť súlad medzi realitou a jej vnímaním. To však objektívne nie je možné v spojitosti so skutočnosťami, ktoré sudca či iný orgán aplikácie práva nevidí vlastnými očami – teda v spojitosti s tvrdeniami a namietanými verziami skutočnosti protistrán, rozpornými tvrdeniami, nepriamymi dôkazmi a pod. Odborne možno tento stav označiť ako problém neúplnosti vstupných dát a vyvrátiteľnosti tvrdení, ktoré predstavujú základnú výzvu pre teóriu pravdy v jej korešpondenčnej podobe. Namiesto korešpondenčnej pravdy tu preto prichádza do úvahy osobitná konsenzuálna alebo koherenčná teória pravdy,⁷ t. j. skutočnosť vytvorená sporovými stranami a ich konsenzom

na skutkovom základe sporu, alebo pravda vytvorená samotným orgánom aplikácie práva v zmysle skonštruovanej udržateľnej a koherentnej skutočnosti ako základu pre aplikáciu právnych noriem. V tejto súvislosti prirodzene vyvstáva otázka, či vôbec možno hovoriť o pravde, alebo skôr o pravdepodobnosti, ako to naznačoval už Gorgias.

Na pomoc nám tu môže opäť prísť filozofická epistemológia, resp. noetika. Okrem pravdy sa totiž teória poznania a teória pravdy zaoberajú aj tzv. teóriou pravdepodobnosti, ktorá sa tiež člení na viacero druhov pravdepodobnosti. Rozlišuje sa tak napríklad pravdepodobnosť frekvenčná (napr. pri hode mincou), propenzitná (fyzikálna), logická (operuje s logickým stupňom vyplývania), či epistemická. Práve posledná ostatne zmienená, epistemická pravdepodobnosť, teda pravdepodobnosť správnosti poznania, založená na istote a na súlade s logikou, sa javí byť z hľadiska práva najzaujímavejšou kategóriou pravdepodobnosti, operujúcou podporne s pojmami istoty a pochybnosti.⁸ Jej osobitným druhom je pritom tzv. **expertná epistemická pravdepodobnosť**, ako pravdepodobnosť, pri ktorej možno hovoriť o tzv. **objektívnej istote**, ako stave, v ktorom neexistuje, nie je prítomná, racionálna objektívna pochybnosť, a zároveň platí, že **na iracionálne subjektívne pochybnosti sa neprihliada**.

Istota je pritom v epistemológii a noetike tradične definovaná ako neprítomnosť obavy z omylu a je chápaná jednak ako subjektívny psychologický stav – opak pochybovania; vtedy ide o subjektívnu istotu. Jej párovou kategóriou je pritom **objektívna istota – ako nemožnosť racionálnej objektívnej pochybnosti**, ktorá vyjadruje maximálny stupeň epistemickej pravdepodobnosti, odborne nazývanej práve ako už zmienená forma „expertnej epistemickej pravdepodobnosti“. Tá je teda príznačná absenciou racionálnej pochybnosti, ktorá jediná je objektívna, na rozdiel od iracionálnej pochybnosti, ktorá je subjektívnou, a ktorá nehrá rolu pri konštruovaní expertnej epistemickej pravdepodobnosti.⁹

Orgán aplikácie práva sa teda všade tam, kde sa nemôže sám na vlastné oči presvedčiť o pravde za použitia teórie korešpondenčnej pravdy, sa môže a má sa snažiť práve o takúto, tzv. expertnú epistemicкую pravdepodobnosť, t. j. pravdepodobnosť s objektívnou istotou (bez racionálnych objektívnych pochybností). Sudca – minimálne v českých a slovenských podmienkach – tak musí byť presvedčený o pravdivosti dôkazov v zmysle objektívnej istoty (porovnaj napr. rozhodnutie R 20/80), pri neprítomnosti racionálnych pochybností,¹⁰ ako to požaduje práve náuka o expertnej epistemickej pravdepodobnosti.¹¹

⁵ Existenčná; korešpondenčná; koherenčná (relačná); konvenacionalistická; asertívne redundantná; neasetrívne performatívna; pragmatická; pozitivistická; verifikačná alebo falzifikačná; simplifikačná; metajazyková; postmodernistická; deflačná; konvergenčná; perspektivistická; marxistická; obrazová; supervaluačná a i. Teórie pravdy pritom existujú sémantické alebo logické (oprotene od bežného jazyka), a z iného uhla pohľadu hľadiska deflačné (pravda je podľa nich neanalyzovateľná a nemožno dospieť k jej netriviálnemu vysvetleniu) alebo inflačné (pravda je podľa nich analyzovateľná a možno dospieť k jej netriviálnemu vysvetleniu). Pozri bližšie DOKULIL, M. Skromný (a predbežný) príspevek k teóriám pravdy. In: J. Nosek (ed.). *Úvahy o pravdivosti*. Praha: Filosofia, 2001, s. 21 a nasl.

⁶ JABLOŇSKA-BONCA, J., ZEIDLER, K. *Právník a sztuka retoryki i negocjacji*. 2. vydanie. Warszawa: Wolters Kluwer, 2016, s. 234 a nasl.

⁷ Taktiež GAZDA, V. *Hledání pravdy v civilním procesu*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020.

⁸ NOVÁK, L., VOHÁNKA, V. *Kapitoly z epistemologie a noetiky*. Praha: Krystal OP, 2015, s. 188.

⁹ Tamže, s. 233 a nasl.

¹⁰ Racionalita sa prejavuje najmä argumentáciou, ktorá je v súlade s formálnou logikou (pozri rozhodnutie rozh. Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 9 Odo 1438/2000).

¹¹ Pozri: TICHÝ, L. Dokazování příčinné souvislosti a proporcionální odpovědnost za škodu. In: L. Tichý et al. *Prokazování příčinné souvislosti multikauzálních škod*. Praha: Karolinum, 2010, s. 59. V Nemecku a Rakúsku sú tieto nároky miernejšie. Porovnaj: GREGER, R. Hodnocení důkazů a míra důkazů.

Stále tu však zostáva nezodpovedanou otázka, kedy v skutočnosti ide o racionálne objektívne pochybnosti, a kedy naopak o subjektívne a iracionálne pochybnosti, a teda kedy sa naozaj dosahuje objektívna racionálna istota a expertná epistemická pravdepodobnosť, na rozdiel od subjektívnej iracionálnej istoty a subjektívne vnímanej pravdepodobnosti. Na to osobitne v právnej vede a právnej praxi dobovo poskytovali a aj dnes poskytujú odpoveď **dobovo akceptované štandardné právne operácie** – historické alebo dnešné koncepcie zisťovania a hodnotenia skutočnosti, resp. dôkazných prostriedkov, ako akési všeobecne akceptované štandardy, resp. paradigmy racionálnosti, objektívnosti, t. j. „expertnosti“ postupu orgánov aplikácie práva. Práve **týmto štandardným operáciám a s nimi súvisiacim „štandardom istoty“** – v ich súčasnej podobe (racionálnej objektívnosti v osvietenskom chápaní), ako aj v podobe ich historických predchodcov (viazanej dôkaznej teórie, ale tiež aj čistej liberálnej formálnej pravdy v civilnom procese) je venovaný náš príspěvok.

2. Štandardné operácie hľadania istoty v procesnom práve obdobia stredoveku a novoveku

„Skutočná“ pravda a jej zistenie neboli v minulosti nevyhnutnými ideálmi procesného konania.¹² Už v ranostredovekých právnych dejinách možno totiž hovoriť o uplatňovaní kombinácie procesnoprávných štandardov formálnej a materiálnej pravdy. Zásadnou požiadavkou a cieľom každého súdneho či mimosúdneho riešenia právnych sporov totiž bolo skôr urovanie sporu k obojstrannej spokojnosti, vedúc k uzmierneniu sporových strán. Z tohto dôvodu môžeme možno v dobových prameňoch nájsť množstvo káz ukončovaných zmierom, resp. urovaním/pokonávkou, čo v podstate znamená „vzdanie sa hľadania pravdy“, resp. objasňovania skutkového stavu.¹³ Práve tomuto modelu vyriešenia sporu najviac napomáhali iracionálne dôkazné prostriedky, vrátane ordálov, predpokladajúcich božský zásah vyjavenia skutočnej pravdy. Práve obavy z výsledku takéhoto iracionálneho procesného postupu pritom paradoxne efektívne viedli strany k dobrovoľnému konsenzuálnemu urovnaniu sporu, a teda ku konštruovaniu konsenzuálnej (formálnej) pravdy na účely príslušného súdneho konania či alternatívneho riešenia sporu. Ako najracionálnejšie a najšetnejšie riešenie sa totiž práve pri ordáloch javilo „vyhnúť sa“ dokazovaniu skutkového stavu, rezignovať na materiálnu či skutočnú korešpondenčnú pravdu a radšej spor urovnať s čiastočnými ústupkami, než riskovať úplný neúspech.¹⁴

Ordály s výnimkou súboja a prísahy sa v našich končinách prestali vykonávať v 13. storočí,¹⁵ avšak stredoveké právo aj naďalej stále zotrvalo na zásade, že cieľom riešenia sporu je primárne uzmierniť sporové strany, a nie hľadať pravdu. Výnimkou bolo zisťovanie skutkového stavu pri presadzujúcom sa vyšetrovacom princípe spojenom zároveň s procesnoprávnym štandardom materiálnej pravdy v kauzách „verejného dobra“, resp. verejného záujmu, v zatiaľ však len početne veľmi obmedzenom množstve a druhu prípadov (najmä notorických zločincov, zločínov proti panovníkovi a pod.).

Myšlienka zisťovania skutkového stavu sa však nastoľovala aj v konaniach spravovaných akuzačným princípom. Práve tu sa pritom formulovala a do praxi aplikovala aristotelovsko-tomistická teória korešpondenčnej pravdy, a identifikovali sa jej limity osobitne s ohľadom na nemožnosť posúdenia pravdivosti minulých skutkových stavov, ktorých sudca sám nebol očitým svedkom. Tým sa zároveň otvárala nielen otázka pravdy, ale aj istoty sudcu. Za zásadné sa pritom považovali východiská, ktoré vyslovil už sv. Tomáš Akvinský (vychádzajúci pritom z právnika Aza) a nájdeme ich aj v základnom diele uhorského stredovekého práva – Opus Tripartitum od Štefana Werbőczyho (1514), v jeho Prológu v čl. 14: „*A k tomu, aby bol rozsudok vysluhovaním spravodlivosti, sú (podľa Svätého Tomáša) potrebné tri veci. Po prvé: aby vyplýval zo sklonu k pravde; po druhé: aby pochádzal z moci sudcu a jeho právomoci; po tretie: aby vyplýval z triezveho pohnutia mysle. ... Lebo ak je rozsudok v rozpore so skutočnou spravodlivosťou ... vtedy nie je správny.*“¹⁶

Hľadanie pravdy, presnejšie „sklonu k pravde“ (pravdepodobnosti) a racionalita v medziach legality mali byť predpokladmi spravodlivosti súdneho konania. Samotné použitie spojenia „sklonu k pravde“ pritom naznačuje práve limity korešpondenčnej teórie a nevyhnutnosť pracovať aj s konceptom pravdepodobnosti – a to zrejme dobovo vnímanej expertnej epistemickej pravdepodobnosti s objektívnymi a objektivizovanými štandardmi racionálnej istoty, „triezveho pohnutia mysle“. Tieto „štandardy procesnej istoty“ však dobovo nadobudli inú formu než

Gewalt im Mittelalter: Überlegungen zu ihrer Erforschung. In: *Gewalt im Mittelalter: Realitäten – Imaginationen*. München: Wolhelm Fink Verlag, 2005, s. 28.

¹⁵ Zásadným prameňom podávajúcim informácie o vykonávaných ordáloch z územia Uhorska (konkrétne dnešného Rumunska) je Regestrum Varadinense z tretiny 13. storočia. Pozri: GÁBRIŠ, T. Regestrum Varadinense vo svetle najnovších (právno)historických prístupov. *Právněhistorické studie*. 2009, 40, s. 343–358.

¹⁶ Prologus, tit. 14 Opus Tripartitum: „*Ut autem iudicium sit actus iusticie (auctore Thoma) tria requiruntur. Primo ut procedat ex iusticie inclinatione. Secundo ex praesidentis autoritate atque iurisdictione. Tertio ut exeat proferaturque ex prudentiae recta ratione. ... Si enim iudicium aut sit contra rectitudinem iusticie ... tunc non rectum.*“ BAK, J. M., BANYÓ, P., RADY, M. (eds. and trans.). *Stephen Werbőczy: The customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary in Three Parts (1517)*. Budapest: Charles Schlacks, Jr., Idyllwild CA, CEU, 2005, s. 38.

In: Tamže, s. 69 a nasl.

¹² Bližšie pozri aj GÁBRIŠ, T. Hľadanie pravdy v histórii práva. *Právny obzor*. 2018, roč. 2, s. 113–127.

¹³ GÁBRIŠ, T. *Directio methodica v dejinách uhorského procesného práva*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2020, s. 25.

¹⁴ Ide o obdobu teórie hier. Pozri BRAUN, M., HERBERICHS, C.

dnes — formu **viazanej dôkaznej teórie**, uplatňovanej v procesnom práve stredoveku a novoveku v podstate až do čias osvietenstva.

Rímsko-kánonický proces pri hľadaní objektívnych štandardov totiž kládol veľký dôraz na legálnosť — na to, že sudca má rozhodovať podľa predpísaného postupu a podľa zákona, resp. širšie podľa práva. Dokazuje to aj ustanovenie titulu 75 § 8 druhej časti diela *Opus Tripartitum*, podľa ktorého sudca má rozhodovať „na základe námietok a výrokov dvoch alebo viacerých účastníkov konania a poväčšine na základe obsahu spisov a listín ...“¹⁷ a nemá zohľadňovať svoje vlastné poznatky o veci. Zásadne sa totiž malo za toprevládala názor, že svedomie sudcu je dvojakého druhu (čl. 16 Prológu¹⁸) — jedno ako súkromnej osoby a druhé ako verejného činiteľa. Pritom, podľa čl. 15 Prológu, Werbőczy vychádzajúci z Tomáša Akvinského a zo stredovekého právnika Aza konštatuje, že, „... *súdenie prináleží sudcovi ako vykonávateľovi verejnej moci, preto pri jeho výkone nesmie zisťovať skutkový stav podľa toho, čo sa dozvedel ako súkromná osoba; ale podľa toho, o čom sa dozvie ako úradná osoba*...“¹⁹. Katolícka morálna teológia a rímsko-kánonický proces teda očakávali, že sudca bude so svojim dvojakým svedomím vykonávateľom zákonných príkazov a garantom procesných štandardov bez ohľadu na prípadný rozpor so svojim súkromným svedomím (a subjektívnymi, či dokonca i objektívnymi pochybnosťami) — podľa čl. 16 § 3 Prológu k *Opus Tripartitum* totiž iba „*najvyšší sudca, napríklad pápež, cisár alebo iný, koho zákony nezaväzujú, musí vždy prihliadať na skutočnosť*“²⁰. Naopak, „... *nižší sudca musí vždy, i napriek svojmu svedomiu, súdiť na základe procesných prednesov a dôkazov; a preto sa nepreviní, lebo ho k takému konaniu núti moc práva*“²¹. *Opus Tripartitum* ďalej pokračuje aj o svedomí katov, resp. exekútorov: „... *ak rozsudok neobsahuje príliš zjavnú nespravodlivosť, nepreviní sa jeho vykonaním, lebo*

nie sú povolaní preskúmať rozsudky svojich nadriadených, a teda nie oni utratia nevinného, ale sudca, ktorému slúžia“²².

Uvedené postoje potvrdzuje aj o storočie mladšia práca Jána Kitoniča *Directio methodica* z roku 1619 (*Directio Methodica Processus Iudiciarii Iuris Consuetudinarii, Inclyti Regni Hungariae*, Metodické pokyny k súdnemu procesu podľa obyčajového práva slávneho Uhorského kráľovstva²³). Základom dokazovania v danej dobe — čo je zreteľné aj z Werbőczyho a aj z Kitoniča — bolo **uplatnenie viazanej dôkaznej teórie ako objektívneho pravdepodobnostného štandardu procesnej istoty, pričom sa takmer vôbec nezohľadňovalo sudcovo vlastné objektívne alebo subjektívne presvedčenie**.

Práve s týmito ustanoveniami katolíckej teológie a náuky rímsko-kánonického procesného práva od 16. storočia čoraz dôraznejšie polemizovali protestantskí teológovia a právnici,²⁴ poukazujúci na neudržateľnosť oddelenia súkromného a verejného svedomia. Protestantskí myslitelia totiž naopak dôraz kládli práve na súkromné svedomie sudcu, postupujúc tak v rozpore s rímsko-kánonickým procesným princípom *iudex secundum allegata non secundum conscientiam iudicare debet* (sudca má súdiť podľa tvrdených skutočností a nie podľa svojho svedomia).²⁵ Preto boli tieto štandardy, spolu so štandardmi viazanej (legálnej) dôkaznej teórie spojennej s „vážením“ dôkazov, postupne opúšťané, a to osobitne po Veľkej francúzskej revolúcii.

Nový, liberálny proces, formujúci sa na troskách starej Európy po francúzskej revolúcii tak zaviedol **voľné hodnotenie dôkazov** podľa súkromného svedomia sudcu, avšak za dodržania postupu racionálneho a objektívneho **v zmysle nových štandardov procesnej istoty v zmysle osvietenskej objektívnosti a racionálnosti**. Konkrétne francúzska ústava z roku 1791 výslovne sudcom uložila, že majú súdiť „*suivant votre conscience et votre intime conviction*“ („podľa vášho svedomia a podľa vášho vnútorného presvedčenia“). Odvtedy sa vo väčšine štátov Európy datuje princíp voľného hodnotenia dôkazov a zohľadnenia racionálneho a objektívneho slobodného presvedčenia sudcu. Princíp voľného hodnotenia dôkazov tak nachádzame zakotvený nielen v rakúskom trestnom poriadku č. 119/1873 R. z., ale aj v modernej uhorskej kodifikácii trestného procesného práva (§ 324 zák. čl. XXXIII/1896), platiacich popri sebe na našom (česko-slovenskom) území až do prijatia prvého spoločného československého kóde-

¹⁷ Tit. 75 § 8 *Opus Tripartitum*: „*Iudex enim ex objectionibus et allegationibus duarum pluriumve partium et plerumque litterarum ac litteralium instrumentorum coram eo productarum et exhibitarum continentis et tenoribus sententiam decernere tenetur*.“ Tamže, s. 348.

¹⁸ Prologus, tit. 16 *Opus Tripartitum*: „*De duplici conscientia iudicis: videlicet rei et dicti*“. Prologus, tit. 16 § 2 *Opus Tripartitum*: „*Iudex autem duplicem personam representat: unam privatam, aliam publicam*.“ Tamže, s. 42.

¹⁹ Prologus, tit. 15 *Opus Tripartitum*: „*Dic quod iudicare pertinet ad iudicem secundum quod fungitur publica potestate, ideo instrui debet in iudicio non secundum quod ipse iudex novit tanquam persona privata, sed ut sibi innotescit tanquam personae publicae*.“ Tamže, s. 40.

²⁰ Prologus, tit. 16 § 3 *Opus Tripartitum*: „... *quod si sit supremus iudex ut Papa et imperator vel alius qui non adstringitur legibus tunc debet sequi veritatem*“. Tamže, s. 42. Tu ide o princípy vyslovené už v 12. storočí Jacquesom de Révigny, ktoré následne prevzali Antonio Padoa-Schioppa, Pierre de Belleperche, Cino da Pistoia a Bartolus zo Saxoferrata

²¹ Prologus, tit. 16 § 3 *Opus Tripartitum*: „*Si vero est iudex inferior tenetur secundum allegata et probata etiam contra conscientiam iudicare, nec tunc peccat quia restringitur ad id faciendum iuris autoritate*“. Tamže, s. 42.

²² Prologus, tit. 16 § 5 *Opus Tripartitum*: „*Si vero non adeo manifestam contineat iniusticiam tunc non peccant exequendo quia sententiam superioris non habent discutere nec ipsi innocentem interimunt sed iudex cui ministerium praebeant*.“ Tamže, s. 44.

²³ V preklade pozri GÁBRIŠ, T. *Directio methodica v dejinách uhorského procesného práva*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2020, 544 s.

²⁴ DECOCK, W. The Judge's Conscience and the Protection of the Criminal Defendant: Moral Safeguards against Judicial Arbitrariness. In: A. Musson, — G. Martyn, — H. Pihlajamäki (eds.). *From the Judge's Arbitrium to the Legality Principle*. Berlin: Duncker & Humblot, 2013, s. 79 a nasl.

²⁵ Tamže, s. 81–82, 87.

xu trestného práva procesného – zákona č. 87/1950 Zb. o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok).

To, čo vyhovovalo trestnému procesu, však nebolo celkom pretavené do civilného procesu – zrod liberálneho civilného procesu s formálnou pravdou konštruovanou stranami totiž opäť – len iným spôsobom – narážal na nemožnosť zohľadnenia sudcovho vlastného presvedčenia.

3. Štandardy procesnej istoty medzi objektívnosťou a objektívnou pravdou

Voľné hodnotenie dôkazov prinieslo odklon od dovtedajších štandardov oddeleného svedomia sudcu ako verejného činiteľa od jeho vnútorných presvedčení. Tým sa odstránilo napätie medzi zjavnou nespravodlivosťou viazanej dôkaznej teórie ako štandardu istoty a znalosťou skutočného stavu vo sfére objektívnej aj subjektívnej istoty samotného sudcu.

Nevyriešila sa však otázka rozporu medzi korešpondenčnou teóriou pravdy, ktorú možno aplikovať práve tam, kde bol sudca očitým svedkom skutočností, alebo kde je očitým svedkom presvedčivých dôkazov vypovedajúcich o objektívnej pravde, a situáciami, v ktorých nie je možné použiť túto teóriu pre nedostatok objektívnych dôkazov. Čiastočným riešením sa v koncepcii liberálneho procesného práva 19. storočia mal stať štandard „formálnej pravdy“, presadzovaný osobitne v civilnom procese, špeciálne v sporovom konaní. Ten znamenal, že pánmi sporu sú **sporové strany, ktoré konsenzuálne alebo vo vzájomnom konflikte ustávajú skutkový stav**, z ktorého má sudca vychádzať. Problém hľadania pravdy sa teda sňal z ramien sudcu a bremeno sa uložilo stranám sporu. Tie majú „vytvoriť“ taký skutkový stav, ktorý sudca akceptuje ako východisko pre svoje rozhodnutie.

Uvedený postup však nebol a nie je doktrínálne plne akceptovateľný v mimosporovom civilnom konaní, kde nie sú prítomné dve strany sporu s protikladnými záujmami. A problematickým bol aj v samotnom „čistom“ sporovom konaní, kde zase zasa znemožňoval sudcovi zohľadniť jeho objektívne aj subjektívne presvedčenie o skutkovom stave.

Zároveň sa tým vytvoril stav, kde osvieteniské a liberálne štandardy trestného práva (a konaní ovládaných materiálnou pravdou) vyžadujú inú mieru dôkazného štandardu než sa vyžaduje v civilnom procese ovládanom formálnou pravdou. Preto dodnes niektoré štáty vyžadujú vyššiu percentuálnu mieru pravdepodobnosti v niektorých druhoch konaní – napr. v škandinávskych štátoch pracujúcich v tomto kontexte s matematickými výpočtami pravdepodobnosti, alebo v štátoch *common law* v podobe sprísnenej požiadavky trestnoprávneho dokazovania „*beyond reasonable doubt*“ namiesto civilnoprávneho „*preponderance of evidence*“.

V našich podmienkach sa namiesto takéhoto rozlišovania „miery presvedčenia“ či „miery pravdepodobnosti“ stále rozlišuje iba medzi štandardom tzv. **formálnej pravdy** a štandardom tzv. **materiálnej pravdy** – vy-

stihujúc v tejto jazykovej skratke požiadavku miery a rozsahu bremena tvrdenia a dokazovania, spočívajúcich na stranách (účastníkoch) konania alebo na druhej strane na sudcovi a iných orgánoch aplikácie práva (orgánoch činných v trestnom konaní).

Vysvetlenie rozdielu civilného a trestného (ale aj správneho) procesu vo vzťahu k objasňovaniu skutkového stavu a k „hľadaniu pravdy v konaní“ nájdeme stručne a výstižne zhrnuté napríklad v diele Františka Storchy, vydanom v roku 1887 pod názvom „*Řízení trestní rakouské*“. Kým v civilnom konaní sa totiž podľa neho dobovo ustálila zásada formálnej pravdy („*v rozeprí civilní rozhodnutí své učiní výhradně na onom formálném základě, jež strany samy svými processuálními výkony byly opatřily, třebas i základ tento s pravdou skutečnou se nesrovnával ... Zkrátka, soudce civilní nepátrá po tom, co pravdou skutečně jest, ale jen po tom, co dle jistých výkonů processuálních, stranami předsezatých aneb opominutých pravdou býti se jeví*“²⁶), v konaní trestnom zásada pravdy materiálnej („*Řízení trestní dlužno tedy nezbytně tak upravit, aby poskytovalo dostatečných záruk, že jím skutečná vina nebo nevina, skutečná, materiální pravda přijde najevo, pokud to ovšem přirozeně obmezenými prostředky lidského poznání vůbec možno. Řízení trestní tedy na rozdíl od řízení civilního ovládáno jest zásadou pravdy materiální, objektivně ...*“).²⁷

V oboch prípadoch – ustálenia skutkového stavu na podklade formálnej alebo materiálnej pravdy – sa však napokon na záver rovnako vyžaduje **racionálna objektívna istota** sudcu o zistenom skutkovom stave – hoci v procese ovládanom formálnou pravdou táto istota nemusí byť zároveň subjektívnou istotou sudcu v zmysle jeho vlastného presvedčenia o pravdivosti zisteného alebo tvrdeného skutkového stavu. **Štandard procesnej istoty – objektívneho a racionálneho presvedčenia sudcu pri samotnom rozhodovaní – je však v oboch spôsoboch ustáľovania skutkového stavu rovnaký, nakoľko pretože je nastavený ako objektívny, a nie subjektívny, čo si treba osobitne uvedomiť a podčiarknuť.**

Neuvedomenie si tejto skutočnosti vo vzťahu k formálnej pravde a k rozporu identifikovaného skutkového stavu so subjektívnym presvedčením sudcu, bolo pritom **zárodkom ďalšieho právneho a aj filozofického problému**. Snaha o zisťovanie „skutočného“ skutkového stavu sa osobitne v druhej polovici 20. storočia začala v extrémnom (a mylnom) výklade chápať rozumieť nielen ako zavedenie materiálnej procesnej pravdy v civilnom konaní, ale aj ako **povinnosť hľadať skutočnú, objektívnu pravdu v zmysle korešpondenčnej pravdy**.

Nesprávne stotožnenie „materiálnej pravdy“ ako slovného spojenia pôvodne vystihujúceho výlučne podstatu toho, komu svedčí bremeno dokazovania na účel nadobudnutia expertnej epistemickej pravdepodobnosti (objektívnej istoty sudcu), s pravdou v jej korešpondenčnom význame „skutočnej, objektívnej pravdy“, totiž vy-

²⁶ STORCH, F. *Řízení trestní rakouské*. Díl I. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty, 1887, s. 5–6.

²⁷ Tamže, s. 8.

hovovalo práve materialisticky orientovanej marxisticko-leninskej „filozofii“ (resp. skôr len „ideológii“ budovanej na marxistických materialisticko-filozofických východiskách), a rovnako aj materialisticky orientovanej socialistickej teórii procesného práva.

K presadeniu tejto zásady dochádza v náročnej atmosfére 50. rokov za ideologickej záštity marxizmu-leninizmu. Známy sovietsky prokurátor a teoretik Andrej Vyšinskij, ktorý vedecky rozpracoval aj uplatňovaniu zásady materiálnej/skutočnej pravdy v procesnom konaní, vychádzal z presvedčenia, že skutočnosť zistená dôkazmi je objektívna, tak ako je objektívny celý svet javov a vecí, v ktorom človek žije.²⁸ Potrebné bolo teda hľadať objektívnu (vo význame „skutočnú“) pravdu na „rozdiel od pravdy právnickej“ (inak povedané expertnej epistemickej pravdepodobnosti, tam, kde nie je možným možno použiť korešpondenčnú teóriu pravdy).²⁹

V 50. rokoch 20. storočia sa tento koncept ustaloval a na stránkach Právneho obzoru nájdeme aj pokusy o jeho teoretické zdôvodnenie – dokonca cez koncept korešpondenčnej teórie pravdy, hoci samozrejme bez jeho napájania na Aristotela a Tomáša Akvinského: „Čo značí vlastne požiadavka materiálnej pravdy? Značí nutnosť zhody medzi skutočnosťami zistenými v sudcovskom rozhodnutí (na ktorých rozhodnutie — ako na základnom pilieri — sa zakladá) a medzi pravdou faktickou, reálnou, — materiálnou. Tendencia nového Trestného poriadku, ako aj všetky ustanovenia Osnovy, ktoré ustálenie pravdy umožňujú a podporujú, nepochybne vymedzujú cestu k hľadaniu i objaveniu tejto shodyzhody, aby sa takto vytvorila žiaduca pevná základňa pre spravodlivý výrok súdu o vine a trestu.“³⁰

Napriek tomu, zákon č. 87/1950 Zb. o trestnom konaní súdnym (trestný poriadok) – účinný do 1. januára 1957 základné zásady trestného konania, a teda ani zásadu materiálnej pravdy, výslovne neupravoval, hoci v rámci dôvodovej správy môžeme možno nájsť aj vysvetlenie

a zdôvodnenie požiadavky „materiálnej“ (teda ešte nie „objektívnej“) pravdy.³¹

Ani ustanovenie § 2 ods. 7 zákona č. 64/1956 Zb. o trestnom konaní súdnym (trestný poriadok) – účinné od 1. januára 1957 do 1. januára 1962 – pritom výslovne nezakotvilo zásadu objektívnej pravdy, ba dokonca formulačne by sa naopak, dalo paradoxne hovoriť o klasickom „buržoáznom“ štandarde materiálnej pravdy: „Orgány činné v trestnom konaní vykonávajú a zhromažďujú dôkazy z úradnej povinnosti alebo na návrh strán tak, aby všetky okolnosti významné pre rozhodnutie veci boli náležite objasnené“³²; pritom sú povinné s rovnakou starostlivosťou prihliadať ako na okolnosti svedčiace proti obvinenému, tak aj na okolnosti svedčiace v jeho prospech. Doznanie obvineného neoslobodzuje orgány činné v trestnom konaní od povinnosti preskúmať a všetkými dosiahnuteľnými dôkazmi overiť všetky okolnosti prípadu.“ Podľa dôvodovej správy k vládnemu návrhu zákona č. 64/1956 Zb. patrila však napriek uvedenej textácii zákona zásada objektívnej pravdy k základným zásadám trestného konania.³³

³¹ „Osnova odstraňuje radu formálnych ustanovení, ktoré obsahovali buržoasní procesní právo. Důsledným odstraněním spletičnosti a nepřehlednosti dosavadních buržoasních předpisů stává se osnova srozumitelným a přehledným předpisem také pro neprávnický a umožní zejména soudcům z lidu, aby ji porozuměli bez složitěho právnického výkladu. ... Všechna ustanovení osnovy mají napomáhat ke zjištění materiální pravdy. Jeví se to především v zásadě ústnosti a přímosti řízení. Soud se sám přímo přesvědčí o všech rozhodných skutečnostech a na základě těchto svých bezprostředních poznatků potom rozhoduje ve shodě s objektivně zjištěnými skutečnostmi. ... Vědomí a svědomí soudu je určováno novou morálkou — morálkou společnosti, která vykořisťování likviduje. V tomto smyslu dostávají také zásady trestního řízení novou náplň, protože se s jejich pomocí uplatňují hlediska socialistické morálky. Vyšší demokratičnost nového trestního procesního práva je patrná též z úpravy obhajoby obviněného v trestního řízení. Umožňoval-li kapitalistický řád obhajobu často pouze tomu občanu, který měl dostatek hmotných prostředků, umožňuje osnova každému obviněnému nejširší právo obhajoby. Tato možnost se opírá zejména o důsledné uplatnění zásady materiální pravdy v řízení.“ [2022-09-25]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0486_07.htm>.

³² Rámčovanie hodnotenia dôkazov novou drasticky sa presadzujúcou ideológiou je však napriek tomuto formulovaniu textu zákona evidentné: „Sovietske procesné zákony, prízvukuje Vyšinskij, prikazujú hodnotenie dôkazov len do právomoci súdov: jediným základom pre toto hodnotenie je sudcovo vnútorné presvedčenie, ktoré sa opiera o posúdenie všetkých okolností procesu v ich súhrne. Zisťovanie hmotnej pravdy, čo je jedným z hlavných úkolov sovietskeho súdneho konania, je súhrnom zložitej duševnej a rozumovej činnosti, ktorá vyvrcholí v utvorení sudcovského presvedčenia o správnosti riešenia veci, t. j. v utvorení tzv. vnútorného presvedčenia.“ Citované podľa: KRÁL, Š. Recenzia diela VYŠINSKIJ, A. Theorie soudních důkazů v sovětském právu. Praha – Brno, 1950. Právny obzor. 1950, roč. 33, s. 156.

³³ [2022-09-25]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1954ns/tisky/t0095_09.htm>. Porovnaj tiež zakotvenie zásady materiálnej pravdy v občianskom práve procesnom. Podľa § 1 ods. 2 zákona č. 142/1950 Zb.: „Pri vykonávaní týchto úkonov

²⁸ Dôležitým v danom ohľade je dielo: VYŠINSKIJ, A. Theorie soudních důkazů v sovětském právu. Praha – Brno: Mír, tiskové podniky Svazu bojovníků za svobodu, 1950.

²⁹ „Dôkazné právo sovietske ... smeruje na zistenie objektívnej pravdy, alebo inými slovami skutočnej pravdy. V takomto súdnom procese, či už trestnom alebo civilnom, otvára sa najmä v dôkaznom postupe široké pole na použitie pravidiel marxistickej dialektickej metódy, ktoré sú jedine spôsobilé zaistiť konečný cieľ: zistenie objektívnej pravdy. Formálna logika, metodika buržoázneho dôkazného práva, nie je súca zistiť skutočnú pravdu, t. j. to, čo skutočne jestvuje, čo je skutočným obsahom vecí a javov. Formálna logika buržoázneho procesu uspokojuje sa preto zistením, ako sa javia určité veci alebo udalosti v skutočnostiach, ktoré strany predkladajú súdu, bez ohľadu na to, do akej miery sa v týchto skutočnostiach prejavujú skutočné vzťahy... Uspokojuje sa teda tým, čo právnici nazývajú právnickou pravdou. Sovietske dôkazné právo odmieta formálne právnu metódu, ako metódu, ktorá vylučuje možnosť uskutočniť cieľ sovietskeho súdneho konania: zistiť skutočnú pravdu.“ STEINER, J. Teória sovietskeho dôkazného práva (podľa akademika A. J. Vyšinského). Právny obzor. 1951, roč. 34, s. 77.

³⁰ UDVARDY, L. Nový trestný proces. Právny obzor. 1950, roč. 33, s. 299.

K otázke absolútnej objektívnej pravdy sa pritom ešte aj v 50. rokoch vyjadril známy teoretik trestného práva Poláček skôr skepticky a realisticky tak, že pripustil iba maximálnu pravdepodobnosť priblíženia sa k pravde:³⁴ „Materiálna pravda, zisťovaná v trestnom procese je teda pravdou relatívnou; znamená čo najväčšie možné priblíženie sa skutočnosti. Nie je preto správne súdiť, že každá pochybnosť sa má vysvetľovať v prospech obvineného, že tam, kde sa nepodari zistiť absolútnu pravdu, treba podľa predpokladu nevinu vyniesť oslobodzujúci rozsudok. Nie je správne tvrdiť, že pokiaľ je vina len pravdepodobná, je rovnako pravdepodobná i nevina. Ved' pravdepodobnosť má stupne a sudca podľa toho môže pokladať vinu za pravdepodobnejšiu ako nevinu.“³⁵ Toto stanovisko bolo ale však kritizované ako nesprávne stanovisko a materiálna/objektívna pravda bola odvtedy striktne chápaná ako požiadavka na zistenie skutočnej pravdy: „Pokiaľ ide o zásadu materiálnej pravdy, ... že opravdová skutočná justícia – a takou je jedine socialistická justícia – môže sa uspokojiť iba skutočnou, objektívnou, materiálnou pravdou a odmieta akékoľvek iné surogáty pravdy. V sovietskej právnej literatúre vyskytovaly vyskytovali sa svojho, času aj nesprávne názory, akoby objektívna pravda v plnej miere súdu dostupná nebola, že súd sa môže k pravde iba priblížiť, no nemôže ju úplne obsiahnuť, že pri vyšetrovaní faktických okolností trestných záležitostí súd vychádza z pravdepodobných, približných úsudkov a preto môže prichádzať iba k približným, pravdepodobným, nie však úplne overeným záverom. Toto stanovisko autor presvedčivým spôsobom podvracia. Ak sa súd sa k pravde iba priblíži, pravdu však v konkrétnej trestnej záležitosti nezistí, tak nemožno vôbec hovoriť o spravodlivom rozsudku. Priblíženie sa k pravde nie je pravda. ... Preto sa dnes v sovietskom trestnom procese všeobecne uznáva, že zásada materiálnej pravdy vytyčuje požiadavku úplného zistenia a overenia objektívnej pravdy.“³⁶ Uplatňovanie tejto zásady v trestnom a aj v civilnom konaní sa

postupuje súd bez zbytočných formalít. Dbá všestranne o to, aby sa zistil skutočný stav vecí, a spravodlivým rozhodovaním upevňuje socialistickú zákonnosť a vychováva občanov na plnenie ich občianskych povinností.“ Podľa ust. § 6 zákona č. 99/1963 Zb.: „V konaní postupuje súd v súčinnosti so všetkými, ktorí sa zúčastňujú konania, tak, aby sa čo najúčelnejšie zistil skutočný stav vecí a aby ochrana práv bola rýchla a účinná.“

³⁴ „Pojem materiálnej pravdy, ktorý je výsledkom potrieb trestného procesu, nemožno chápať v zmysle absolútnej pravdy. Podľa slov Vyšinského ... podmienky činnosti súdu stavajú sudcu pred povinnosť riešiť otázku nie s z hľadiska zistenia absolútnej pravdy, ale s z hľadiska zistenia maximálnej pravdepodobnosti tých alebo oných faktorov, ktoré má súd hodnotiť. Obsahom pravdy, zisťovanej v trestnom procese, je rekonštrukcia faktu – ľudského konania – ktorý sa odohral v minulosti. Obsah tejto pravdy si nemožno overiť experimentom, ako je tomu u vedeckej pravdy.“ POLÁČEK, F. Zásada materiálnej pravdy, zásada vyhládavacia a zásada voľného hodnotenia dôkazov. *Právny obzor*. 1952, roč. 35, s. 74.

³⁵ Tamže, s. 74.

³⁶ MIČÁTEK, M. Sovietske gosudarstvo i pravo, č. 8, 9/1952. *Právny obzor*. 1953, roč. 36, s. 79.

ideologicky dávalo do protikladu „s buržoáznym procesným formalizmom“.³⁷

Následne aj čl. 103 ods. 1 Ústavy ČSSR z roku 1960 zakotvil snahu objasňovať „skutočný stav vecí“ – čím vyjadril princíp objektívnej pravdy (hoci v teórii sa hovorilo nejednotne o objektívnej pravde v trestnom práve, kým v občianskom práve procesnom o materiálnej pravde – v oboch prípadoch však rovnako v nesprávnom objektivistickom chápaní tohto slovného spojenia).

Aj nový Trestný poriadok č. 141/1961 Zb. (účinný od 1. januára 1962) tak vo svetle ústavných východísk zaviedol výslovnú formuláciu **zásady objektívnej pravdy** v ustanovení. § 2 ods. 5 nasledovne: „Orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby **bol zistený skutočný stav vecí**, a pri svojom rozhodovaní z neho vychádzajú. Objasňujú s rovnakou starostlivosťou okolnosti svedčiace proti obvinenému i okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a vykonávajú v oboch smeroch dôkazy, nečakajúc na návrh strán. Priznanie obvineného nezabavuje orgány činné v trestnom konaní povinnosti preskúmať a všetkými dosiahnutelnými prostriedkami overiť všetky okolnosti prípadu.“³⁸

Zásada objektívnej pravdy predstavovala „nejdôležitejšiu zásadu činnosti všetkých orgánov socialistického súdnictví. Orgány činné v trestnom řízení byly povinny zjistit objektivní pravdu, t.j. pravdu nepochybnou: pouhá pravděpodobnost, byť i vysoká, nepostačovala.“³⁹ Táto zásada pritom nemala byť izolovaným znakom samotného hlavného pojednávania,⁴⁰ ale bola charakteristická pre všetky štádiá trestného konania.⁴¹

³⁷ BOGUSZAK, J. *Teorie státu a práva. Díl II.* Praha: Orbis, 1968, s. 291.

³⁸ Podľa dôvodovej správy k zákonu č. 141/1961 Zb.: „V § 2 shrnuje osnova základní zásady trestního řízení, které se promítají v jednotlivých ustanoveních zákona a které jsou vodítkem při výkladu všech jeho ustanovení. ... Při úpravě zásady objektivní pravdy (§ 2 odst. 5) a zásady ústnosti (§ 2 odst. 11) vycházela osnova z obsahu nové ústavy (Ústava ČSSR 1960 vyhlasující vítězství socialismu – pozn.).“ [2022-09-25]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0066_11.htm>

³⁹ ŠELLENG, D. Projevy zásady materiální pravdy v institutu trestního příkazu. In: J. Jelínek (ed.). *Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2016, trestní sekce*. Praha: Nakladatelství Leges, 2016, s. 159.

⁴⁰ KLUKNAVSKÁ, A. *Trestné právo v tieni marxizmu-leninizmu. Československé trestné právo v rannej ére ľudovej demokracie*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2021, s. 119.

⁴¹ Prokurátor mal „pomáhať súdu pri zisťovaní materiálnej pravdy“, nakoľko inštitúcia vyšetrovacích sudcov sa „neosvedčila“. Prokurátor sa mal stať „v duchu kardinálnych zásad nového trestného procesu ... strážcom zákonnosti, neochvejným ochrancom materiálnej pravdy – hľadanej a zisťovanej rovnako v neprospech i prospech obvineného všetkými zákonnými prostriedkami práva – a napokon – na tejto všeobecnej základni – vzorným uskutočňovateľom všetkých špeciálnych zákonných ustanovení, usmerňujúcich predmetné jeho celkom nové poslanie.“ UDVARDY, L. *Nový trestný proces. Právny obzor*. 1950, roč. 33, s. 293–294 a s. 307–308.

Aj napriek takémuto dobovému dôrazu na materiálnu či objektívnu pravdu – ktorá sa chápala ako pravda absolútna/skutočná⁴² – sa však v teórii aj praxi stále uznávali aj určité prvky „formálnej pravdy“, napr. uplatnenie zásady *in dubio pro reo* (s výnimkou Trestného poriadku z roku 1950). V občianskom súdnom konaní zasa išlo o ustanovenia upravujúce platobný rozkaz a zmenkový a šekový platobný rozkaz, kde sa uplatňovala (výnimočne) zásada formálnej pravdy, chápaná ako rezignácia na materiálnu (skutočnú) pravdu.⁴³

K priznaniu si reality nemožnosti zistenia objektívnej, či absolútnej pravdy, a naopak k akceptovaniu možnos-

ti zistenia iba expertnej epistemickej pravdepodobnosti (tam, kde nie je možné použiť korešpondenčnú teóriu pravdy) prichádza až po roku 1989 – spolu s potrebou opätovného vyjasnenia rozostretých pojmov a konceptov materiálnej pravdy a formálnej pravdy v zmysle rozloženia bremena tvrdenia a dôkazného bremena medzi subjekty a orgány príslušného druhu či typu konania.

4. Súčasné štandardy procesnej istoty – expertná epistemická pravdepodobnosť

V súčasnosti v Slovenskej republike, napriek uplynutiu niekoľkých desaťročí od roku 1989, stále platí, že ešte aj napr. podľa princípov nového **Civilného mimosporového poriadku** (zákona č. 161/2016 Z. z.), čl. 6, sa v mimosporovom civilnom konaní má stále **zistiť skutočný stav veci** – čo je však už v tomto kontexte chápané „iba“ ako prejav procesného štandardu materiálnej pravdy, a nie snahy o hľadanie pravdy objektívnej, či absolútnej. Ide tu pritom o relikť a vplyv podobného ustanovenia, ktoré tiež nájdeme aj v stále platnom a účinnom **správnom poriadku** z roku 1967, v ustanovení § 32 ods. 1: „**Správny orgán je povinný zistiť presne a úplne skutočný stav veci a za tým účelom si obstaráť potrebné podklady pre rozhodnutie. Pritom nie je viazaný len návrhmi účastníkov konania.**“

I v záujme vyjasnenia pojmov a chápania rozdielu medzi štandardmi materiálnej a formálnej pravdy na jednej strane a objektívnou alebo absolútnou pravdou v marxisticko-leninskom učení či marxistickej filozofii na strane druhej, by však nepochybne bolo vhodné zvážiť uvedené formulácie a nasledovať aj v civilnom procese skôr vzor trestného práva procesného, ktoré v tejto súvislosti prekonalo cestu späť k stavu spred roku 1950. Súčasný **Trestný poriadok** – v ČR rovnako tak ako aj v SR – totiž už od „objektívnej“ pravdy ustúpil. Sformulovala sa nová zásada **zisťovania skutkového stavu bez dôvodných pochybností** – v ustanovení § 2 ods. 5 českého Trestného rádu a v ustanovení § 2 ods. 10 slovenského Trestného poriadku,⁴⁴ a to **v rozsahu, ktorý je nevyhnutný pre rozhodnutie**.⁴⁵ Definícia, resp. zákonná formulácia objektívnej pravdy, ktorá by zvädzala k stotožňovaniu s filozofickou, „skutočnou pravdou“, teda bola v trestnom procese opustená. Keď sa preto dnes napriek tomu v trestnoprávnej náuke hovorí o „materiálnej pravde“ – myslí sa tým už iba „pravda“ v obmedzenom procesnoprávnom chápa-

Aj laicizácia súdnictva mala napomáhať k uplatneniu zásady materiálnej pravdy: „*Prirodzené vlastnosti sudcov z ľudu, svedomitie vybraných na svoje funkcie, spolu s odbornou znalosťou zákonov sudcov z povolania, zaisťujú zvýšenú úroveň zisťovania materiálnej pravdy a tým aj celého súdneho rozhodovania.*“ Citované podľa: Poznámky. Po prvom celoštátnom zjazde sudcov z ľudu. *Právny obzor*. 1950, roč. 33, s. 70.

Dokonca advokát sa mal stať „*vedomým spolupracovníkom pri zisťovaní objektívnej pravdy*“: „*Dnes, po dokončení tejto reorganizácie, boli boli vytvorené všetky predpoklady k tomu, aby náš pracujúci ľud v mestách aj na vidieku prestal vidieť v advokátoch sebeckých koristníkov a bezcitných vydriduchov, ale aby v nich videl svojich nezištných a ohľaduplných poradcov a obracal sa na nich ako na uvedomelých spolupracovníkov našej ľudovej justície pri zisťovaní objektívnej pravdy.*“ Citované podľa: Prejav ministra spravodlivosti Dr. Štefana Raisa pri otvorení Právnej poradne č. 2. v Bratislave dňa 29. sept. 1951. *Právny obzor*. 1951, roč. 34, s. 825.

Aj výchova právnikov na právnických fakultách mala zohľadniť iné chápanie zásad trestného konania a nová generácia mala prevychovať či vykoreniť tú starú, resp. buržoáznu: „*Veľká diskusia vznikla okolo otázky zásady materiálnej pravdy a sudcovho vnútorného presvedčenia. Bolo skutočne radostné počúvať týchto mladých ľudí, ktorí vedeli problémy i vlastné pozorovania z praxe obhájiť a kde to bolo treba aj kritizovať. Pre niektorých prokurátorov a sudcov by bolo skutočne veľmi osožné, keby mal i možnosť vypočuť si túto diskusiu, najmä kritické slová, adresované sudcom a prokurátorom, u ktorých študenti spozorovali často nedostatočné dodržiavanie zásady vyhľadávacej a ešte častejšie im zazlievali nedostatočné skúmanie materiálnej pravdy. Dnes už naši poslucháči vedia, že formalistické konštatovanie spáchania trestného činu nestačí a púhym odsúdením málokedy nadobudne páchatel' presvedčenie o spravodlivosti rozsudku a o vlastnej nebezpečnosti pre spoločnosť. Pokiaľ ide o obhajobu, poslucháči poukázali na prípady, kedy obhajca sa snaží zľahčovať nebezpečnosť spáchaného trestného činu pre spoločnosť a tak dosiahnuť miernejší trest. Popri týchto kritických slovách padlo so strany poslucháčov však tiež spokojné konštatovanie, že naše ľudovené súdnictvo skutočne plní úlohu, vytýčenú v § 1 trestného zákona.*“ SCHUBERT, L. Rastie nám nový právnický dorast. *Právny obzor*. 1951, roč. 34, s. 947.

⁴² Právny spor zašiel v 50. rokoch až tak ďaleko, že sa spochybňoval pojem materiálna pravda a časť právnej vedy presadzovala pojem „pravda absolútna“. Pozri VYŠINSKIJ, A. J.: Niektoré otázky sovietskej právnej vedy. *Právny obzor*, 1953, roč. 36, s. 766–767.

⁴³ Porovnaj: BRUNA, E. *Otázky právního procesu*. Praha: Leges, 2010, s. 140 a nasl.; Tiež MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1984, s. 69.

⁴⁴ § 2 ods. 10 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok: „*Orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Dôkazy obstarávajú z úradnej povinnosti. Právo obstarávať dôkazy majú aj strany. Orgány činné v trestnom konaní s rovnakou starostlivosťou objasňujú okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávajú dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie.*“

⁴⁵ Predmetná zásada bola do slovenského právneho poriadku zavedená v roku 1994 novelou zákonom č. 247/1994 Z. z.

ní rozložení důkazného břemena, čo vylučuje mýliť si materiálnu pravdu so „skutočnou“, filozoficky skúmanou pravdou.⁴⁶

Šámal⁴⁷ dokonca priamo hovorí, že pravda zistená v trestnom konaní je pravdou relatívnou a nie pravdou absolútnou,⁴⁸ **a pred orgány činné v trestnom konaní by sa nemali klásť nespĺniteľné požiadavky zisťovania pravdy absolútnej.**

Selleng⁴⁹ k uplatňovaniu tejto zásady konštatuje, že „**pokud jde o současné vyjádření zásady materiální pravdy, nutno podotknout, že cílem trestního řízení není a ani nemůže být zjištění pravdy jako takové. Je utopickou představou vytvořit takový proces, který dokáže zaručit jak vydání konečného rozhodnutí, tak i nalezení pravdy.** Jak již konstatoval Hegel, posouzení skutkové podstaty vychází z empirických okolností, ze svědectví o činu a z podobných názorů, pak však ještě z faktů, z nichž lze vyvodit závěr o činu a jež ho činí pravděpodobným nebo nepravděpodobným. **Má zde být dosaženo jistoty, nikoli pravdy ve vyšším smyslu, která je něčím veskrze věčným; zde je tato jistota subjektivním přesvědčením, svědomím, a otázka zní: Jaké formy má tato jistota dosáhnou u soudu?** (Hegel, Základy filosofie práva.) Důležitým kritériem, které je vyjádřeno i v ust. § 2 odst. 5 Tr. řádu, **tedy není pravda jakožto objektivní veličina, ale jistota jakožto veličina subjektivní.** Jistota je přitom v průběhu trestního řízení vytvářena tím, že obě klíčové strany – obhajoba i obžaloba – přicházejí se svými vlastními vyličením toho, jak se skutek odehrál. Třetí konstrukci událostí minulých však vytváří soud. Soudcovské rozhodování v dnešní době není primárně o nalezení

pravdy, nýbrž o legitimitě rozhodnutí, resp. přesvědčení soudu. **Pojem materiální pravdy v trestním řízení má tedy spíše povahu snahy o přiblížení se k pravdě na základě subjektivního přesvědčení soudce na objektivním základě (výpovědi svědků, spisového materiálu).** ... Nelze mít totiž za cíl dokázat objektivní pravdu, ale získat poznatky o tom, co se stalo.“

Tak sa akceptuje to, že obmedzené schopnosti nášho poznávania nám dovoľujú dosiahnuť len tzv. **praktickú istotu**. S čím však možno polemizovať, je to, či ide o istotu subjektívnu alebo objektívnu. Pod praktickou istotou sa totiž v dnešnej koncepcii podľa nášho náhľadu skrýva vlastne to, čo sme v úvode nazvali expertná epistemic-ká pravdepodobnosť – ako presvedčenie sudcu, ktoré nie je spochybňované žiadnymi racionálnymi objektívnymi pochybnosťami (a na neracionálne a neobjektívne/subjektívne pochybnosti sa neprihliada), a je teda výsledkom „starostlivého uváženia“, ako „objektívna istota“. Podľa ustanovenia. § 2 ods. 12 slovenského Trestného poriadku tak totiž platí, že „**Orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom podľa svojho vnútorného presvedčenia založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo i v ich súhrne nezávisle od toho, či ich obstaral súd, orgány činné v trestnom konaní alebo niektorá zo strán.**“⁵⁰

Subjektívna istota (vnútorné presvedčenie) tak v zmysle expertnej epistemickej pravdepodobnosti musí byť v tomto prípade **korigovaná (objektivizovaná starostlivým uvážením)** tým, že sa neprihliadne na tie subjektívne pochybnosti, ktoré sú iracionálne alebo iným spôsobom neobjektívne. „Praktická istota“ tak pritom nie je výlučne subjektívnou, a ani subjektívnou istotou vytvorenou na podklade objektívnych skutočností, ale je subjektívnou istotou, ktorá musí byť ešte následne objektivizovaná – neprítomnosťou iracionálnych a neobjektívnych pochybností. Namiesto objektívnej pravdy tak dnes pracujeme skôr s konceptom objektívnej istoty, ako výsledkom „starostlivého uváženia“, kde **objektívna istota je vnímaná ako nemožnosť racionálnej objektívnej pochybnosti.**

Kontrolou a testom správnosti starostlivého uváženia **z pohľadu hľadiska štandardov objektívnej istoty ako opät' prijatej osvietenskej racionálnosti a objektívnosti**, je pritom manifestovaná primárne v požiadavke racionálneho a objektívneho odôvodňovania rozhodnutí súdov, a v možnosti ich následného preskúmavania za využitia systému opravných prostriedkov. Touto viacúrovňovou kontrolou sa zabezpečuje práve odfiltrovanie možných subjektívnych a iracionálnych prvkov rozhodovania (pochybností a neistoty) tak, aby výsledok bol racionálny

⁴⁶ DESET, M. O hľadání pravdy v trestnom konaní v minulosti a dnes. *Právník*. 2013, č. 2, s. 173.

⁴⁷ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 149–150.

⁴⁸ Koncepcia trestného procesného konania sa ale pravdy na viacerých miestach priamo domáha, osobitne § 62 ods. 2 slovenského Trestného poriadku ustanovuje pri podaní trestného oznámenia ústnou formou povinnosť poučiť oznamovateľa o zodpovednosti za uvedenie vedome nepravdivých údajov vrátane následkov krivého obvinenia; § 131 ods. 1 ustanovuje povinnosť poučiť svedka o tom, že je povinný vypovedať pravdu, nič nezamlčať, a o trestných následkoch krivej výpovede, § 144 ods. 1 povinnosť poučiť znalca o trestných následkoch vedome nepravdivého znaleckého posudku. Ustanovenie § 268 ods. 4 v rámci znaleckého dokazovania pamätá aj na prípad, ak bol posudok predložený stranou a osoba podávajúca posudok nie je zapísaná v zozname znalcov, táto osoba pred súdom zloží sľub podľa osobitného zákona a predseda senátu ju poučí o trestných následkoch vedome nepravdivého znaleckého posudku. Prísahu v zmysle podľa § 265 ods. 1 skladá svedok odvolaním sa na svoju česť a svedomie, že bude vypovedať pravdu, nič iné len pravdu a vedome nič nezamlčí.

⁴⁹ ŠELLENG, D. Projevy zásady materiální pravdy v institutu trestního příkazu. In: J. Jelínek (ed.). *Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2016, trestní sekce*. Praha: Nakladatelství Leges, 2016, s. 159–160.

⁵⁰ Istým prielomom do tejto zásady je konanie o dohode o vine a treste upravené v § 232 ods. 1 Trestného poriadku TP. Ak výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania dostatočne odôvodňujú záver, že skutok je trestným činom a spáchal ho obvinený, ktorý sa k spáchaniu skutku priznal, uznal vinu a dôkazy nasvedčujú pravdivosti jeho priznania, môže prokurátor začať konanie o dohode o vine a treste na podnet obvineného alebo aj bez takého podnetu.

a objektívne akceptovateľný – vo svetle podľa súčasnej paradigmy racionality a objektívnosti záverov.

Záver

Kým antika si uvedomovala, že procesným štandardom pre právno-aplikačné rozhodovanie je skôr pravdepodobnosť, než pravda, štandardy tejto pravdepodobnosti ešte neboli presne rozpracované. Stredovek hľadal návod na dosiahnutie pravdepodobnosti správneho záveru v objektívnych ukazovateľoch viazanej (legálnej) dôkaznej teórie. Tá však bola v rozpore dokonca i s objektívnym a subjektívnym poznaním skutočnosti samotného orgánu aplikácie práva (sudcu). Preto sa v 18. a 19. storočí presadila koncepcia objektívnej a subjektívnej istoty sudcu, ktorá však v konaniach riadených formálnou pravdou v liberálnom procese viedla opäť k rozporu medzi poznaním skutočnosti zo strany sudcu a tvrdením strán, čo istým spôsobom riešila už sociálna koncepcia civilného procesu na začiatku 20. storočia. Nová socialistická koncepcia procesného práva v druhej polovici 20. storočia hľadala iné riešenie – pod vplyvom marxisticko-leninského učenia ho videla v možnosti a schopnosti zisťovania objektívnej – skutočnej – pravdy (v zmysle korešpondenčnej teórie pravdy). Filozofická aj právna nemožnosť naplnenia tohto ideálu v civilnom aj trestnom procese však

napokon v 21. storočí vedú k akceptovaniu skutočnosti, že rovnako v konaniach, riadených formálnou, ako aj materiálnou pravdou, v skutočnosti sudca musí nadobudnúť presvedčenie zodpovedajúce expertnej epistemickej pravdepodobnosti v zmysle dnes akceptovaného „štandardu istoty“ ako objektívnej istoty bez racionálnych a objektívnych pochybností, resp. bez takých pochybností, ktoré zohľadňuje platná právna úprava. Expertná epistemická pravdepodobnosť ako objektívna, či „praktická istota“ všade tam, kde nie je možné použiť korešpondenčnú teóriu pravdy, je teda zrejme práve tým riešením, ktoré najviac zodpovedá našim možnostiam, a ktoré zároveň dokáže urobiť zadosť očakávaniu a povinnosti rozhodnúť spravodlivo v konkrétnej veci. To pritom platí dokonca dnes i v slovenskom civilnom sporovom konaní, kde sociálna koncepcia civilného procesu (platná na Slovensku podľa Civilného sporového poriadku) umožňuje sudcovi neprijíť konsenzuálnu pravdu (zhodu) strán tam, kde je to zjavne objektívne nezodpovedajúce skutočnosti. Dôvodom odmietnutia konsenzuálnej pravdy však v tomto prípade nie je hľadanie objektívnej pravdy, ale hľadanie objektívnej istoty bez objektívnych pochybností. Štandard objektívnej istoty sa pritom aspoň teoreticky dokáže vysporiadať aj so subjektívnou neistotou a subjektívnymi pochybnosťami sudcu o tvrdenom či zistenom skutkovom stave – keď sa na pochybnosti, ktoré nie sú objektívnymi, neprihliada.

Inštitút vyšetrovacieho sudcu vo francúzskom trestnom konaní – inšpirácia alebo prežitok?

doc. JUDr. Ondrej Laciak, PhD., Mgr. Lucia Vasilík

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Slovensko

Abstrakt: Kontinentálny systém trestného konania v rôznej miere prepája prvky typické pre inkvizičný a akuzачný proces s cieľom nájsť ideálnu kombináciu, ktorá by garantovala zachovanie práv obvineného v čo možno najširšej miere za súčasného náležitého objasnenia skutkového stavu. Viaceré krajiny kontinentálnej Európy, medzi nimi aj Francúzska republika, si doposiaľ zachovávajú niektoré výsostne inkvizičné prvky vo svojich trestných konaniach – najmarkantnejším z nich je inštitút vyšetrovacieho sudcu. Ingerencia súdnej moci v predsúdnom konaní nie je ničím novým a aj v podmienkach Slovenskej republiky a Českej republiky sa s týmto javom stretávame prostredníctvom inštitútu sudcu pre prípravné konanie, resp. úkonov súdu v prípravnom konaní. V článku autori analyzujú inštitút vyšetrovacieho sudcu a jeho historický vývoj vo francúzskom trestnom konaní a porovnávajú ho s jeho „náprotivkami“ v Slovenskej a Českej republike.

Abstract: To varying degrees, the continental system of criminal procedure combines elements typical of the inquisitorial and accusatory processes in order to find an ideal combination that would guarantee the protection of the rights of the accused to the widest possible extent, while at the same time proper clarification of the facts of the case. Several countries of continental Europe, including the French Republic, still retain some highly inquisitorial elements in their criminal procedure – the most striking of them being the investigating judge. Interference by the judiciary in pre-trial proceedings is nothing new, and even in the Slovak Republic and the Czech Republic, we encounter this phenomenon through the notion of pre-trial judge, or procedural acts of the court in pre-trial proceedings. In the article, the authors analyze the function of the investigating judge and its historical development in French criminal proceedings and compare it with its “counterparts” in the Slovak Republic and Czech Republic.

Kľúčové slová: vyšetrovací sudca, prípravné konanie, sudca pre prípravné konanie, francúzske trestné konanie

Key words: investigating judge, pre-trial proceedings, pre-trial judge, French criminal procedure

Úvod

Kontinentálny systém trestného konania prešiel dlhým vývojom, kým sa dopracoval do dnešnej podoby.¹ V pravekých a niektorých starovekých spoločenstvách, ktoré sa združovali okolo rodovej občiny,² bol proces

nastolenia spravodlivosti založený na zvyklostiach a tradíciách budovaných na princípe odplaty. Podľa Lysého, v období tzv. archaického, resp. predkresťanského práva, sa právna subjektivita odvodzovala z rodov, preto aj trestnoprávna zodpovednosť mohla byť vyvodzovaná kolektívne, napríklad v podobe krvnej pomsty. Právne dôsledky sa nevyvodzovali z úmyslu či pokusu, ale až z protiprávneho následku – spôsobenej škody a potreby uzdravenia spoločnosti (nápravy práva, uzmierenia sa s bohmí).³ S územným a ekonomickým rozmachom, postupnou del'bou práce a populačným rastom z prvotnospoločných spoločností vznikali prvé obce a mestá, neskôr mestské štáty, ríše, monarchie až moderné štáty. Rámec vykonávania spravodlivosti už nebolo možné zabezpečiť v rámci rodu, rodiny či rady starších. Najzávažnejšie delikty namierené pro-

¹ Kontinentálny systém trestného konania nemôžeme chápať nemožno rozumieť ako uniformný, nemenný a ucelený systém, keďže trestné poriadky štátov spadajúcich do kontinentálnej právnej kultúry sú vo veľkej miere odlišné a rôznorodé. Niektoré aspekty, ako napríklad základné zásady trestného konania (právo na obhajobu, zásada prezumpcie neviny, vyhľadávacia zásada, právo na spravodlivý proces, zásada legality, oficiality, zásada zákonnosti, zásada bezprostrednosti, verejnosti a ústnosti hlavného pojednávania, zásada kontradiktórnosti a i.) a dvojfázovosť konania (predsúdne konanie, konanie pre súdom) sú však vo väčšej či menšej miere spoločné väčšine štátov kontinentálneho systému trestného konania.

² Rodové občiny boli založené na pokrvných vzťahoch, neskôr prerastali do susedských občin, založených najmä báze spoločného vlastníctva výrobných faktorov.

³ Upravené znenie. Bližšie pozri: LYSÝ, M. a kol. *Slovenské právne dejiny II. Vývoj súkromného a trestného práva na Slovensku od najstarších čias po súčasnosť*. Šamorín: Heuréka, 2021, s. 138.

ti náboženstvu a panovníkovi, životu či mravnosti mali verejnoprávny charakter a proces s ich páchatelmi bolo možné začať *ex offio*. Na druhej strane delikty súkromnej povahy, ako napr. poškodenie majetku, urážka na cti či ublíženie na zdraví, jednotlivci riešili súkromnou cestou alebo podaním žaloby na súd. Postupom času tieto delikty začali strácať súkromnoprávny charakter a prestali byť primárne záležitosťou medzi páchatelom a poškodeným. Štát (najprv ako absolutistický panovník, neskôr ako iné subjekty – orgány, na ktoré panovník delegoval svoju moc) si plne vytvoril trestný monopol nad stíhaním trestných činov a ich páchatelov.⁴ Hoci vývoj konkrétnych podôb trestného procesu vzhľadom na rozličný historický, náboženský a kultúrny kontext nie je možným možno zovšeobecniť, p. Postupne sa vyvinuli dva základné systémy trestného konania, ktoré majú určité špecifické črty: *Akuzačný systém trestného konania* (lat. *accusatio* – žaloba, obžaloba alebo obvinenie, nazývaný aj systém *common-law*), ktorý je starší a *inkvizičný systém trestného konania* (lat. *inquisitio* – zisťovanie, opytovanie).⁵

Akuzačný systém je charakteristický sporom dvoch proti sebe stojacich strán. Podstata procesu tkvie v konaní pred súdom a štádium prípravného konania je výlučne vecou štátneho žalobcu (resp. prokurátora).⁶ Strany konania aktívne, pod dohľadom viac či menej pasívneho sudcu, prezentujú svoju vec, navrhujú a spravidla aj vykonávajú dôkazy. Sudca pritom dohliada najmä na dodržanie procesných pravidiel a zákonný priebeh celého procesu, pre ktorý je charakteristická ústnosť a verejnosť. Kritikou akuzačného procesu je, že výsledok konania nemusí reflektovať objektivitu, resp. materiálnu pravdu a nastoliť spravodlivosť, ale môže byť ovplyvnený „presvedčovacím“ a rétorickým umením víťaznej strany. V minulosti, najmä v období stredoveku pod vplyvom silného postavenia náboženstva a cirkvi v spoločnosti, bývalo „víťazstvo“ strany podmienené aj tzv. vyššou spravodlivosťou – podstúpením Božieho súdu – ordálu. Typickým príkladom božieho súdu je napríklad skúška horúcim železom. Ordálie boli využívané najmä v prípadoch, keď bolo ťažké dopátrať sa pravdy a vychádzali z presvedčenia, že božstvo nestrpí víťazstvo zla. Pokladali za možné, že nadpozemská moc prijme určitú úlohu aj pri výkone pozemského súdnictva, zasiahne v prospech nevinných osôb, vylúči dočasné uplatňovanie prírodných zákonov a v záujme nevinných učiní zázraky.⁷ Ordálie však ne-

boli špecificky príznačné len pre akuzačný proces, ale aj pre *inkvizičný proces*, ktorý sa vyznačoval vyčerpávacím prípravným konaním.

Inkvizičné konanie sa historicky vyvinulo recepciou rímsko-kanonického práva v kombinácii so silným vplyvom náboženstva v spoločnosti. Ťažisko dokazovania spočívalo v predsúdnom konaní a vypočúvanie za pomoci tortúry bolo bežnou a zákonnou praxou. Pre pôvodný inkvizičný proces bolo príznačné silné postavenie vyšetrovacieho sudcu – inkvizenta, ktorý v súčinnosti s políciou vykonával úkony trestného konania. Vyšetrovací sudca je archetypom, podstatou pôvodného inkvizičného systému. Výsledkom vyčerpávajúceho dokazovania vo fáze vyšetrovania bol objemný a detailný vyšetrovací spis, ktorý sám o sebe bol dostatočným podkladom pre rozhodnutie sudcu. Hoci dôsledné vyšetrovanie, sprevádzané rešpektovaním vyhľadávacej zásady,⁸ vytvára sľubný predpoklad pre spravodlivé rozhodnutie, s prihliadnutím na dobové metódy zisťovania skutkového stavu (napr. mučenie) a kumuláciu veľkej moci v rukách vyšetrovacieho sudcu môžeme možno konštatovať, že stredoveký a čiastočne aj novoveký inkvizičný proces otváral zoširoka dvere zneužívaniu moci. Ďalším odlišovacím kritériom akuzačného a inkvizičného konania v ich pôvodných podobách je stupeň ochrany práv obvineného, ktorý môžeme možno nadnesene demonštrovať na Voltaire-ovom konštatovaní, že *anglické trestné konanie* (pozn. autorov ako reprezentant akuzačného konania) *smeruje k ochrane obvineného, pričom francúzske trestné konanie* (pozn. autorov ako reprezentant inkvizičného konania) *smeruje k jeho zničeniu*.⁹

Tak ako ani jeden z uvedených dvoch systémov trestného konania nereprezentuje ideálny systém a môžeme možno badať snahy o ich zblížovanie a vzájomné preberanie tých najlepších prvkov, tak ani v kontinentálnej Európe už nemôžeme nemožno hovoriť o „čistom“ inkvizičnom procese. Postupným vývojom sa z neho stalo konanie, ktoré už tradične prebieha v dvoch základných fázach – v prípravnom konaní, v ktorom sa procesným spôsobom zhromažďujú dôkazy, ktoré sa následne v konaní pred súdom opätovne vykonávajú.¹⁰ Vo väčšine štátov došlo k výraznému obmedzeniu, resp. zrušeniu klasického inštitútu vyšetrovacieho sudcu a aj pod vplyvom medzinárodných dohovorov a judikatúry Európskeho súdu pre ľudské

Košice: Nica, 2004, s. 164.

⁴ Bližšie pozri: KARABEC, Z. Koncept restoratívnej justice. In: Zdeněk Karabec (ed.). *RESTORATIVNÍ JUSTICE: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 7.

⁵ Bližšie pozri: LYSÝ, M. a kol. *Slovenské právne dejiny II. Vývoj súkromného a trestného práva na Slovensku od najstarších čias po súčasnosť*. Šamorín: Heuréka, 2021, s. 146.

⁶ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Osobitná časť*. Šamorín: Heuréka, 2016, s. 16.

⁷ STIPTA, I. *Dejiny súdnej moci v Uhorsku do r. 1918*. 1. vydanie.

⁸ Vyhľadávacia zásada ukladá vyšetrovacím orgánom vyhľadávať a vykonávať dôkazy v oboch smeroch v záujme náležitého zistenia skutkového stavu.

⁹ MASMONTÉIL, E. *La législation criminelle dans l'oeuvre de Voltaire*. Paris, A. Rousseau, 1901. Citované z PLOSCOWE, M. Development of Inquisitorial and Accusatorial Elements in French Procedure. In: *Journal of Criminal Law and Criminology*. 1932, vol. 23, no. 3, p. 376.

¹⁰ Bližšie pozri: OLEJ, J., KOLCUNOVÁ, M., KOLCUN, J. *Kontradiktornosť v trestnom konaní*. Bratislava: C. H. Beck, 2014, s. 5.

práva sa dostáva do popredia ochrana procesných práv obvineného, najmä práva na obhajobu a spravodlivý proces. Hovoríme tak o reformovanom *kontinentálnom systéme trestného konania*.

1. Francúzske trestné konanie s dôrazom na inštitút vyšetrovacieho sudcu – historický kontext

Francúzske trestné konanie vďaka svojmu charakteru inkvizíčnému procesu, typickému pre predrevolučné obdobie nazývané *ancien régime*¹¹ a anglickému akuzatnému systému, zavedenému po Veľkej francúzskej revolúcii (ďalej len revolúcia).¹² Kombináciou týchto dvoch systémov malo vzniknúť konanie, ktoré zabezpečí adekvátne objasnenie trestného činu a zároveň garantuje dostatočnú ochranu práv obvineného.

Inštitút vyšetrovacieho sudcu (franc. *juge d'instruction*) bol zavedený do francúzskeho trestného konania až v novoveku – v roku 1808 Napoleonovým *Code d'instruction criminelle* (Kódexom trestného vyšetrovania, resp. Trestným poriadkom), účinným od 1. januára 1811 do r. 1958. Vyšetrovací sudca tak nahradil svojho predchodcu z radov polície – *lieutenant criminel*, ktorý viedol vyšetrovanie v predrevolučných časoch „starého poriadku“. Vyšetrovací sudca bol sa dlho považovaný za „najmocnejšieho muža vo Francúzsku“, a to najmä pre jeho široké právomoci vo veciach zaistenia osôb a vykonávania ďalších vyšetrovacích úkonov. Mohol vydať príkaz na zatknutie, vzatie obvineného do väzby, príkaz na vykonanie domovej prehliadky obvineného a tretích osôb, zúčastniť sa na obhliadke miesta činu, nariadiť znalecké dokazovanie, osobne vykonávať výsluchy svedkov a určoval hlavné smerovanie vyšetrovania.¹³ Mnohé z týchto pôvodných právomocí sú už v súčasnosti okresané.

Silné právomoci vyšetrovacieho sudcu šli ruka v ruku s oslabovaním postavenia obvineného. Právo obvineného na formálnu obhajobu bolo formálne zakotvené až v roku 1897. Obvinený síce mal právo nevypovedať, v dobovom kontexte to však vyvolalo

automatické predpokladanie vyšetrovacieho sudcu voči obvinenému.¹⁴ Vyšetrovanie vedené vyšetrovacím sudcom bolo tajné a svedkovia boli vypočúvaní výhradne v prítomnosti vyšetrovacieho sudcu. Okrem neho sa smel zúčastniť výsluchu svedka smel zúčastniť iba zapisovateľ, ktorému zapisnicu diktoval vyšetrovací sudca. Obhajca nemal právo byť prítomný na výsluchoch a iných úkonoch vyšetrovania s výnimkou výsluchu obvineného, pričom všetky dokumenty vo veci bolo potrebné sprístupniť obhajcovi jeden deň pred výsluchom obvineného.¹⁵ Podľa Ploscowa tento charakter prípravného konania vychádzal z čias „starého poriadku“ – s výnimkou práva obvineného na obhajcu a absencie mučenia bolo „napoleonské“ vyšetrovanie v podstate rovnaké ako vyšetrovanie podľa *Ordonnance Criminelle* z r. 1670, ktorým Ľudovít XIV. zhrnul po tri storočia vyvíjajúci sa inkvizíčný postup formovaný pod vplyvom cirkevných súdov, oživeného záujmu o rímske právo a vzrastajúcej moci kráľa. Francúzske trestné konanie so svojim tajným a písomným vyšetrovaním vedeným vyšetrovacím sudcom s využívaním tortúry, sa stalo najčistejším a najintenzívnejším stelesnením inkvizíčného konania, aké svetské sudy v Európe poznali. Pod tlakom verejnej mienky vláda uznala potrebu procesnej reformy a v rámci prípravy na všeobecnú revíziu v roku 1788 zrušila niektoré nehumánne a zastarané metódy vyšetrovania, ako mučenie.¹⁶

2. Francúzske trestné konanie s dôrazom na inštitút vyšetrovacieho sudcu – súčasnosť

Úvodom k tejto časti by sme chceli poukázať na základné črty súčasného francúzskeho trestného konania podľa *Code de procédure pénale* (ďalej len „francúzsky Trestný poriadok“ alebo „CPP“)¹⁷ a orgány verejnej moci, ktoré v ňom pôsobia. Pre ich rozdelenie je nevyhnutné poznať druhy trestných činov podľa ich závažnosti. Francúzsky *Code Pénal* (ďalej len „francúzsky Trestný zákon“ alebo „CP“)¹⁸ v čl. 111-1 rozdeľuje trestné činy do troch kategórií: *contravention*, ktoré by sme v slovenskej terminológii mohli voľne

¹¹ *Ancien régime* alebo starý poriadok/režim, bol absolutistický politický a sociálny systém Francúzska od neskorého stredoveku (približne 1500 n. l.) do začiatku Veľkej francúzskej revolúcie (1789), kedy bola ustanovená konštitučná monarchia a zrušený feudálny systém a dedičná monarchia. Za *ancien régime* bol každý poddaný francúzskeho kráľa, ktorý vládol ako absolutistický panovník a existoval relatívne zastaraný systém vzťahov medzi stavmi – cirkvou, šľachtou a tretím stavom (ostatné osoby nepatriace do privilegovaného stavu – roľníci, mešťania, remeselníci).

¹² PLOSCOWE, M. Development of Inquisitorial and Accusatorial Elements in French Procedure. In: *Journal of Criminal Law and Criminology*. 1932, vol. 23, no. 3, p. 372.

¹³ Bližšie pozri: FREED, D. J. Aspects of French Criminal Procedure. In: *Louisiana Law Review*. 1957, vol. 17, no. 4, p. 732.

¹⁴ FREED, D. J. Aspects of French Criminal Procedure. In: *Louisiana Law Review*. 1957, vol. 17, no. 4, p. 733.

¹⁵ PLOSCOWE, M. Development of Inquisitorial and Accusatorial Elements in French Procedure. In: *Journal of Criminal Law and Criminology*. 1932, vol. 23, no. 3, p. 374.

¹⁶ Tamtiež, s. 375.

¹⁷ Dostupné na internete: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006071154/>. [cit. 20. 8. 2022].

¹⁸ Dostupné na internete: https://www.legifrance.gouv.fr/translate/goog/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/2022-02-10/?_x_tr_sl=fr&_x_tr_tl=sk&_x_tr_hl=en-US&_x_tr_pto=op,sc. [cit. 20. 8. 2022].

preložiť ako prečiny, *délits* – zločiny a *crimes* – obzvlášť závažné zločiny. Vecná príslušnosť súdu sa odvíja od tohto delenia trestných činov:

- *Tribunal de police* (Policajný súd) – rozhoduje o prečinoch (*contravention*), za spáchanie ktorých môže uložiť jedine peňažný trest, a to aj trestným rozkazom.
- *Tribunal correctionnel* (Nápravný súd) – rozhoduje o zločinoch (*délits*), za spáchanie ktorých môže uložiť trest odňatia slobody od dvoch2 mesiacov do 10 desiatich rokov.
- *Cour d'Assise* (Porotný súd) – je jediným porotným súdom v rámci súdneho systému Francúzska. Koná a rozhoduje o obzvlášť závažných zločinoch (*crimes*). Zasadá v troj3-člennom senáte zloženom z profesionálnych sudcov a 6 šiestich porotcov z radu občanov (z deviatich9 v odvolacom konaní).
- *Cour d'appel* (Odvolací súd) – rozhoduje o odvolaniach proti rozsudkom policajného a nápravného súdu.
- *Cour de cassation* (Kasačný súd) – je najvyššou inštanciou v súdnom systéme Francúzska. Koná a rozhoduje, okrem iného, o mimoriadnych opravných prostriedkoch proti rozhodnutiam súdov v trestnom konaní. Má právomoc preskúmať právne a procesné otázky, o skutkových otázkach nerozhoduje. V prípade zistenia porušenia hmotnoprávných alebo procesnoprávných ustanovení napadnuté rozhodnutie zruší a vec vráti na opätovné prejednanie. Rozhoduje v 3 troch- až 5-päťčlenných senátoch a v pléne.
- *Cours criminelles* (Trestné sudy) – novým prvkom v sústave súdov Francúzska sú trestné sudy. Boli zriadené ako experiment v rámci reformy justície 2018-2022 (experiment stále prebieha a s najväčšou pravdepodobnosťou bude prebiehať aj po 2022). Od septembra 2019 konajú a rozhodujú (bez poroty) o obzvlášť závažných zločinoch, za ktoré možno uložiť trest odňatia slobody na 15-20 rokov. Trestné sudy musia prípad postúpiť Porotnému súdu v prípade obzvlášť závažného zločinu, za ktorý možno uložiť trest odňatia slobody na 30 tridsať rokov (napr. znásilnenie s následkom smrti) alebo doživotie. Trestné sudy boli zriadené s cieľom odbremeniť Porotný súd od veľkého náporu obžalôb. Ďalším dôvodom bola aj stúpajúca kritika porotného rozhodovania.¹⁹

Za **orgány činné v trestnom konaní** v rámci pred-súdneho konanie považujeme považujú: *policajta*, *prokurátora*, *vyšetrovacieho sudcu* a *väzobného sudcu*.

Policajtom v zmysle francúzskeho trestného poriadku je príslušník *Police Nationale* (Národnej polí-

cie) a jednak príslušník *Gendarmerie Nationale* (Národnej žandarmérie). Ide o dve navzájom nezávislé a organizačne oddelené zložky polície, oprávnené vykonávať vyšetrovanie v trestných (aj administratívnych) veciach. Príslušníci Národnej žandarmérie sú súčasťou ozbrojených síl. Pri výkone vyšetrovania spadajú pod právomoc Ministerstva vnútra, pri plnení vojenských úloh spadajú pod Ministerstvo obrany. Národná polícia organizačne spadá pod Ministerstvo vnútra. Hlavný rozdiel týchto dvoch zložiek polície pri vyšetrovaní trestných činov spočíva v ich územnej pôsobnosti. Národná polícia pôsobí prevažne vo veľkých mestách, Národná žandarméria vo vidieckych oblastiach, na predmestiach a v menších obciach. Policajti je v závislosti od typu konania procesne podriadený buď prokurátorovi (pri prečinoch a zločinoch) alebo vyšetrovaciemu sudcovi (pri obzvlášť závažných zločinoch; pri zločinoch – na žiadosť prokurátora alebo obvineného), ktorí však vykonávanie jednotlivých úkonov trestného konania, s výnimkou výsluchu obvineného, ktorý môže vykonať jedine vyšetrovací sudca, spravidla ponechávajú policajtom, ale môžu vykonať všetky úkony aj sami.

Vyšetrovací sudca koná fakultatívne vo veciach zločinov (ak mu bola vec postúpená prokurátorom) a obligatórne vo veciach obzvlášť závažných zločinov. Vyšetrovaciemu sudcovi prináležia rozsiahle právomoci – riadiť a vykonať celé vyšetrovanie, vypočúvať obvineného, svedkov, znalcov, vykonať konfrontáciu, vydávať príkazy na vykonanie zaist'ovacích úkonov. Kontradiktórnosť je v tomto štádiu obmedzená a v prípade účasti obhajcu na výsluchu svedka mu môže obhajca klásť otázky až po vypočutí vyšetrovacím sudcom a to prostredníctvom vyšetrovacieho sudcu. S účinnosťou k 1. januáru 2001 stratil vyšetrovací sudca právomoc nariadiť zadržanie podozrivej osoby a rozhodovať o väzbe v prípravnom konaní. Táto právomoc v dôsledku posilňovania zásady prezumpcie neviny prešla do rúk novovzniknutého *juge des libertés et de la detention*, tzv. väzobného sudcu, najmä ako reakcia na kritiku kumulácie postavenia subjektu vyšetrovania a subjektu rozhodovania o zásahoch do základných právach obvineného v jednej osobe – vyšetrovacieho sudcu. V dôsledku toho v predsúdnom konaní v súčasnosti pôsobí nielen vyšetrovací sudca, ale aj väzobný sudca. Faktom však je, že vyšetrovací sudca koná a rozhoduje len vo veľmi malom počte prípadov v rámci formy vyšetrovania nazývanej *instruction* (neskrátená, vyčerpávajúca a časovo náročnejšia forma vyšetrovania). V roku 2020 tvorili trestné veci postúpené prokuratúrou vyšetrovaciemu sudcovi 2,98 % všetkých trestných vecí stíhaných prokuratúrou (v rokoch 2019 a 2018 to bolo taktiež menej než 3 %).²⁰

¹⁹ VASILIK, L., LACIAK, O. Uplatňovanie princípu kontradiktórnosti a prvkov privatizácie trestného konania vo francúzskej republike. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Košické dni trestného práva 2022*.

²⁰ Štatistické ročenky spravodlivosti Francúzskej republiky za roky 2018, 2019 a 2020. Dostupné na internete: <http://www.justice.gouv.fr/statistiques-10054/references-statistiques-justice-12837/>

3. Ingerencia súdnej moci v prípravnom konaní v Slovenskej republike a Českej republike

V zmysle platnej právnej úpravy v podmienkach Slovenskej republiky (ďalej len „SR“) a Českej republiky (ďalej len „ČR“) sa v trestnom konaní nepoužíva inštitút vyšetrovacieho sudcu. Je tomu tak najmä z dôvodu zachovania nezávislosti a zákonnosti v prípravnom konaní prostredníctvom výrazného odlišenia orgánov, ktoré vedú vyšetrovanie od orgánov, ktoré rozhodujú o vine a treste. Čiastočný náznak takejto kumulácie funkcií môžeme možno vidieť v činnosti prokurátora (SR), resp. štátneho zástupcu (ČR), ktorý je v prípravnom konaní oprávnený vykonať celé vyšetrovanie sám (hoci sa tak stáva sporadicky) a zároveň je za splnenia zákonných podmienok oprávnený rozhodnúť v prípravnom konaní meritórnym spôsobom.²¹ O vine a treste však v zmysle čl. 90 ústavného zákona č. 1/1993 Sb. (ďalej len „Ústava ČR“), ktorému korešponduje čl. 50 zákona č. 460/1993 Zb. (ďalej len „Ústava SR“) rozhoduje jedine súd, ktorý je povinný rozhodovať nestranné a nezávisle. Zároveň má prokurátor, resp. štátny zástupca v prípravnom konaní postavenie pána sporu – *dominus litis*. Môže vykonať vyšetrovanie, vykonáva dozor nad zachovávaním zákonnosti v prípravnom konaní, má nariadenie právomoci,²² ktoré sú spojené so zásahom do základných práv a slobôd obvineného a následne rozhoduje o spôsobe skončenia prípravného konania – či sa vec skončí v tomto štádiu konania alebo podá obžalobu alebo návrh na schválenie dohody o vine a treste, čím sa vec dostane do druhej časti trestného konania – konania pred súdom. V prípravnom konaní sú teda orgány činné v trestnom konaní viazané vyhľadávacou zásadou, postavenie prokurátora sa však následne mení a v konaní pred súdom zastupuje obžalobu, stáva sa z neho strana v konaní. Z tohto dôvodu je legitímna požiadavka na existenciu orgánu, ktorý by nestranné a nezávisle rozhodoval o najzávažnejších zása-

hoch do ústavou garantovaných práv a slobôd. Za tým účelom Pre tento účel existuje v podmienkach Slovenskej republiky inštitút sudcu pre prípravné konanie, ktorý bol do slovenského trestného konania zavedený až rekodifikáciou trestného práva procesného zákonom č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len „Trestný poriadok“ alebo „TP“), ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2006. Jeho predchodca, zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnym pojem „sudca pre prípravné konanie“ nepoznal a ak išlo o pôsobnosť súdu na rozhodovanie pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní, používal sa v zákone pojem „sudca“.²³

Sudca pre prípravné konanie je v zmysle podľa § 10 ods. 3 Trestného poriadku TP sudca súdu prvého stupňa, ktorý je rozvrhom práce súdu poverený rozhodovať o:

- a) zásahoch do základných práv a slobôd pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní,²⁴
- b) sťažnostiach proti rozhodnutiam prokurátora, ak tak ustanovuje tento zákon²⁵ a
- c) v iných prípadoch ustanovených týmto zákonom.²⁶

Nejde teda o osobitného sudcu, ale o „bežného“ sudcu, ktorý je rozvrhom práce určený ako sudca pre prípravné konanie.

V podmienkach Českej republiky neexistuje sudca pre prípravné konanie, napriek tomu však okresný súd vykonáva niektoré úkony v prípravnom konaní, ktorých charakter je, podobne ako u sudcu pre prípravné konanie, zameraný na rozhodovanie o najzávažnejších zásahoch do základných práv a slobôd. Treba poznamenať, že s ustanovením inštitútu sudcu pre prípravné konanie sa počíta v návrhu nového českého trestného poriadku. Podľa aktuálneho § 26 zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (ďalej len „Trestní řád“ alebo „Tr. ř.“) je na vykonávanie úkonov v prípravnom konaní príslušný okresný súd, v ktorého obvode je činný štátny zástupca, ktorý podal príslušný návrh, pričom

references-statistiques-justice-34256.html. [cit. 20. 8. 2022].

²¹ Meritórne rozhodnutia prokurátora v prípravnom konaní: ČR: len štátny zástupca je v prípravnom konaní oprávnený rozhodnúť o postúpení veci podľa § 171 Tr. ř., zastavení trestného stíhania podľa § 172 Tr. ř., podmienčnom zastavení trestného stíhania podľa § 307 a nasl. tr. ř., o schválení zmiernosti (narovnání) a zastavení trestného stíhania podľa § 309 a nasl. Tr. ř. SR: jedine prokurátor môže (ak už bolo vznesené obvinenie) v prípravnom konaní rozhodnúť o postúpení veci podľa § 214 TP, zastavení trestného stíhania podľa § 215, podmienčnom zastavení trestného stíhania podľa § 216 TP, podmienčnom zastavení spolupracujúceho obvineného podľa § 218 TP a o schválení zmiernosti a zastavení trestného stíhania podľa § 220 a nasl. TP.

²² Napr. prokurátor, resp. štátny zástupca môže nariadiť zaistenie majetku obvineného [podľa § 231 písm. g) TP, resp. podľa § 175 ods. 1 písm. e) Tr. ř.], vykonať zaistenie nároku poškodeného na náhradu škody [podľa § 231 písm. h) TP, resp. § 175 ods. 1 písm. f) Tr. ř.], nariadiť exhumáciu mŕtvol [§ 231 písm. i) TP, resp. § 175 ods. 1 písm. h) Tr. ř.] a i.

²³ Bližšie pozri: ZÁHORA, J. *Aktuálne problémy prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2014. 171 s. ISBN 978-80-7502-030-7.

²⁴ Napr. o väzbe podľa § 72 a nasl. TP; o vydaní príkazu na zatknutie podľa § 73 ods. 1 TP; o uložení primeraných povinností a obmedzení podľa § 82 TP; o vydaní príkazu na domovú prehliadku podľa § 100 ods. 1 TP; o vydaní príkazu na vyhotovenie obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov podľa § 114 ods. 2 TP; o vydaní príkazu na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky podľa § 115 ods. 2 a ods. 5 TP; o vydaní príkazu na zistenie a oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke podľa § 116 ods. 2 TP; o vydaní príkazu na použitie agenta podľa § 117 ods. 5 TP; o vydaní príkazu na vyšetrovanie duševného stavu podľa § 148 ods. 2 TP a i.

²⁵ Napr. proti rozhodnutiu prokurátora, ktorým zaistil majetok obvineného na zaistenie nároku poškodeného, zamietol návrh poškodeného na zaistenie jeho nároku, zrušil alebo obmedzil zaistenie nároku poškodeného alebo vyňal veci zaistené na nárok poškodeného podľa § 50–52 TP a i.

²⁶ Ustanovenie opatrovníka podľa § 48 ods. 2 TP; ustanovenie obhajcu podľa § 40 ods. 2 TP; rozhodovanie podľa § 190 ods. 2 písm. c), § 204 ods. 1 a § 348 TP.

týmto úkonom sa daný okresný súd stáva príslušným na vykonávanie všetkých úkonov súdu po celé trvanie prípravného konania, pokiaľ nedôjde k postúpeniu veci z dôvodu príslušnosti iného štátneho zástupcu činného mimo obvod tohto súdu. Táto príslušnosť je však obmedzená len na dobu prípravného konania, následne sa podaním obžaloby príslušnosť súdu spravuje všeobecnými hľadiskami uvedenými v § 16-22 Tr. ř.²⁷ Súd vykonáva úkony v prípravnom konaní len vtedy, keď tak výslovne ustanovuje zákon. Rozhoduje spravidla uznesením alebo rozhodnutiami *sui generis*, najmä príkazom (najmä ak vec neznesie odklad).²⁸

ZÁVER

Pojem „inkvizičný“ systém trestného konania v sebe nesie negatívny podtón evokujúci časy španielskej inkvizície. Vo Francúzskej republike však majú pojmy „inkvizičný“ a „akuzačný“ neutrálny kontext, pravdepodobne práve kvôli dlhšej tradícii kombinovania prvkov oboch týchto systémov. Francúzsko má komplikovaný systém orgánov činných v trestnom konaní a súdov, čo prispieva k celkovej zložitosti a neprehľadnosti konania, najmä pri častých zmenách právnej kvalifikácie. V prípravnom konaní o prečinoch a zločinoch koná spravidla prokurátor (resp. jemu procesne podriadený policajt), v konaní o obzvlášť závažných zločinoch a postúpených zločinoch koná vyšetrovací sudca. Vyšetrovací sudca je orgánom súdnej moci. Zároveň je vyšetrovacím orgánom. Dlhodobá kritika tohto dvojakeho postavenia súvisí s tým, že orgán, ktorý vedie vyšetrovanie a následne rozhoduje o tom, či podá obžalobu, by nemal zároveň rozhodovať aj o závažných zásahoch do základných práv a slobôd obvineného. Za tým účelom máme aj v podmienkach SR zriadený inštitút sudcu pre prípravné konanie, o ktorého zriadení sa uvažuje aj pri rekodifikácii českého trestného poriadku. Vyšetrovací sudca vo Francúzsku však má veľmi silné postavenie a akékoľvek snahy o reformu tohto inštitútu odolávajú zásadnejším zmenám už dlhé desaťročia. Otázka zásahov do základných práv a slo-

bôd v prípravnom konaní a prezumpcie nevinu sa však stala natoľko páľivou, že Francúzi boli nútení tento problém riešiť – vytvorením ďalšieho súdneho orgánu v prípravnom konaní – tzv. väzobného sudcu, ktorý okrem rozhodnutí o väzbe rozhoduje aj o iných závažných zásahoch.

V porovnaní s právomocami francúzskeho vyšetrovacieho sudcu môžeme možno jednoznačne konštatovať, že hoci v slovenskom aj českom prípravnom konaní trestnom existuje ingerencia súdnej moci v podobe sudcu pre prípravné konanie (SR) alebo úkonov súdu v prípravnom konaní (ČR), v žiadnom prípade ju však nemôžeme nemožno stotožňovať s postavením vyšetrovacieho orgánu, ako je tomu pri *juge d'instruction*. Sudca pre prípravné konanie a okresný súd majú hlavnú úlohu dohliadať nad zákonnosťou zásahov do základných práv a slobôd obvineného v prípravnom konaní tým, že nezávisle a nestranné posúdia ich opodstatnenosť a následne vydajú súhlas, resp. príkaz na ich vykonanie. Na rozdiel od vyšetrovacieho sudcu však nevykonávajú osobne jednotlivé úkony trestného konania v rámci prípravného konania.

Zoznam použitej literatúry:

Monografie, učebnice a komentáre:

- ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Osobitná časť*. Šamorín: Heuréka, 2016, 496 s. ISBN 978-80-8173-021-4.
- KARABEC, Z. Koncept restoratívnej justice. In: Zdeněk Karabec (ed.). *RESTORATIVNÍ JUSTICE: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 146 s. ISBN 80-7338-021-8.
- LYSÝ, M. a kol. *Slovenské právne dejiny II. Vývoj súkromného a trestného práva na Slovensku od najstarších čias po súčasnosť*. Šamorín: Heuréka, 2021, 195 s. ISBN 978-80-8173-124-2.
- OLEJ, J., KOLCUNOVÁ, M., KOLCUN, J. *Kontradiktórnosť v trestnom konaní*. Bratislava: C. H. Beck, 2014, 232 s. ISBN: 978-80-89603-21-3.
- STIPTA, I. *Dejiny súdnej moci v Uhorsku do r. 1918*. 1. vydanie. Košice: Nica, 2004, 270 s. ISBN 80-969246-0-5.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 4700 s. ISBN 978-80-7400-465-0.
- ZÁHORA, J. *Aktuálne problémy prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2014. 171 s. ISBN 978-80-7502-030-7.

²⁷ K tomu pozri: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 342–343.

²⁸ Demonstratívne uvádzame niektoré úkony okresného súdu v prípravnom konaní: rozhodovanie o nároku na bezplatnú obhajobu (§ 33 ods. 2, 4 Tr. ř.), vylúčenie advokáta ako zvoleného obhajcu z obhajoby (§ 37a Tr. ř.), ustanovenie, zrušenie ustanovenia a zbavenie obhajcu povinnosti obhajovať (§ 39 a 40 a 40a Tr. ř.), rozhodovanie o väzbe (§ 68, § 69 ods. 5, § 71a, § 72 ods. 1, 2, § 73, § 73a, § 73b Tr. ř.), príkaz na zatknutie (§ 69 ods. 1 Tr. ř.), rozhodnutie o zákaze vycestovať do zahraničia (§ 77a Tr. ř.), rozhodnutie o zadržanej osobe (§ 77 ods. 2 Tr. ř.), príkaz na domovú prehliadku (§ 83 ods. 1 Tr. ř.), súhlas s otvorením zásielok (§ 87 odst. 1 Tr. ř.), výsluch svedka a rekognícia v prípravnom konaní za účasti sudcu, ak ide o neodkladný alebo neopakovateľný úkon (§ 158a Tr. ř.), a i.

Články a príspevky:

FREED, D. J. Aspects of French Criminal Procedure. In: *Louisiana Law Review*. 1957, vol. 17, no. 4, pp. 730–755. Dostupné na internete: <https://digitalcommons.law.lsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=2506&context=lalrev>. [cit. 20. 8. 2022].

PLOSCOWE, M. Development of Inquisitorial and Accusatorial Elements in French Procedure. In: *Journal of Criminal Law and Criminology*. 1932, vol. 23, no. 3, pp. 372-394. Dostupné na internete: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2306&context=jclc>. [cit. 20. 8. 2022].

VASILIK, L., LACIAK, O. Uplatňovanie princípů kontradiktórnosti a prvků privatizácie trestného konania vo francúzskej republike. In: *Zborník príspevků z medzinárodnej vedeckej konferencie Košické dni trestného práva 2022*.

Internetové zdroje:

Štatistické ročenky spravodlivosti Francúzskej republiky za roky 2018, 2019 a 2020. Dostupné na internete: <http://www.justice.gouv.fr/statistiques-10054/references-statistiques-justice-12837/references-statistiques-justice-34256.html>. [cit. 20. 8. 2022].

Konkurzní řízení v období první ČSR na pozadí příslušné judikatury

JJUDr. Eva Sofia Vodičková

Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni

Abstrakt: V současné době se setkáváme s velkým množstvím návrhů na prohlášení konkursů a jejich počet se každoročně zvyšuje, ať již z objektivních (období covidu, zdražování energií) či subjektivních důvodů. Jednoznačně to pak vede v případě konkursního řízení k zatížení soudů. Konkurzní řízení je vedeno podle současné platné právní úpravy, tj. na základě zákona č. 182/2006 Sb. (insolvenční zákon), který nahradil porevoluční zákon č. 328/1991 Sb., který přes to, že byl nesčetněkrát novelizován, jeho novely ne vždy odstranily nedostatky a problémy konkursu. Zákon č. 328/1991 Sb. byl však právním předpisem, který se vrátil ke konkursnímu právu, tak jak jsme ho znali v jeho podobě před rokem 1950, kdy do té doby byla platná právní úprava konkursního práva na základě zákona č. 64/1931 Sb. z. a n. Předmětem tohoto příspěvku je představení právě této prvorepublikové právní normy, která se po sametové revoluci roku 1989 stala významným inspiračním zdrojem při utváření zákona č. 328/1991 Sb.

Abstract: Recently there have been numerous applications for bankruptcy, their numbers increasing year by year due to both objective (Covid pandemic, energy price surges) and subjective reasons. This has clearly placed heavy burdens on courts in terms of bankruptcy proceedings. These proceedings are governed by current legislation, i.e. act No. 182/2006 Sb. (Insolvency Act) that replaced the act No. 328/1991 Sb. from the post-Velvet revolution era; the latter had been amended many times, but the amendments not always managed to rectify the flaws and issues of bankruptcy procedures. Nevertheless, already the act No. 328/1991 Sb. was a statute that exemplified the return to bankruptcy law as known in our lands pre-1950 and as regulated by act No. 64/1931 Sb. z. a n. This paper is focused on presenting the latter piece of legislation from the First Czechoslovak republic that, post-1989, became an important source of inspiration for drafting act No. 328/1991 Sb.

Klíčová slova: konkurs, konkursní právo, insolvency, dlužník, věřitel, úpadek

Key words: bankruptcy, bankruptcy law, insolvency, debtor, creditor, bankrupt entity

Základním právním předpisem konkursního řízení a upravujícího konkursní právo jako takové se stal po roce 1989, kdy v našem státě došlo ke změně politického systému, zákon o konkursu a vyrovnání z roku 1991.¹ Významným inspiračním zdrojem při utváření tohoto konkursního zákona se stal konkursní zákon z období první Československé republiky.² Určitě tak stojí tento právní předpis za připomenutí.

Tímto příspěvkem bych chtěla poukázat na některé novinky v rámci konkursního řízení, klady a v nemalé míře i určitou nadčasovost zákona č. 64/1931 Sb. z. a n. v období první Československé republiky. Na základě tohoto zákona došlo zejména k unifikaci konkursního práva na území celé Československé republiky, a šlo

tak o jednu z mála norem, která v této oblasti právního řádu odstranila právní dualismus.

Lze říci, že samotná právní úprava výše jmenovaného zákona v době jeho vzniku byla poměrně moderní a kvalitní, a v neposlední řadě platila až do roku 1950, nikoliv proto, jaká tato právní úprava byla, ale změnou politického systému, kterému nevyhovovala.

Podle zákona č. 64/1931 Sb. z. a n. mohl být vyhlášen konkurs buď na návrh dlužníka, nebo věřitele.³ Zákon nově také zakotvoval znaky insolvency, tj. nutnost existence více splatných závazků, které dlužník nebyl schopen plnit, a zároveň také stanovil, že insolvency nastává i v případě, kdy dlužník zastavil své platby.⁴

Zákon č. 64/1931 Sb. z. a n. se skládal ze dvou dílů, kdy v prvním díle se setkáváme s konkursním právem hmotným a ve druhém díle je pak obsaženo již vlastní konkursní řízení. V jednotlivých hlavách druhého dílu tak nacházíme jednotlivá ustanovení o řádném

¹ Zákon č. 328/1991 Sb. Tento zákon byl poté několikrát novelizován. Platil do 31. 12. 2007, kdy byl nahrazen zákonem č. 182/2006 Sb., který začal platit od 1. 1. 2008.

² Zákon č. 64/1931 Sb. z. a n., kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnací a odpůrcí. Dále níže v příspěvku vycházím z textu tohoto zákona uvedeného na <https://www.aspi.cz/products/law-Text/1/5218/1/2>

³ § 68–69 zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

⁴ § 1 zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

konkursu,⁵ o nepatrných konkursech,⁶ o konkursu družstev⁷ a všeobecná ustanovení o konkursním řízení.⁸

Dle výše citovaného zákona k vedení konkursního řízení byl jako věcně příslušný soud určen krajský soud,⁹ jako výjimka sborový soud obchodní¹⁰ a jako další výjimka zvláštní krajský soud obchodní.¹¹ Místní příslušnost se pak řídila zejména místem, kde úpadek provozoval svůj podnik, tj. kde vykonával svou výdělečnou činnost, popřípadě místem úpadekova bydliště, v případě právnické osoby sídla, pokud úpadek žádný podnik neprovozoval na území československého státu.¹²

V konkursním řízení vystupoval soud ve dvojí funkci, jednak jako konkursní soud (senát), jednak jako konkursní komisař (samosoudce). Senát konkursního soudu byl tvořen třemi soudci z povolání.¹³ Konkursním komisařem byl soudce konkursního soudu, kterého jmenoval senát konkursního soudu,¹⁴ popřípadě soudce okresního soudu v obvodu konkursního soudu.

Konkursní komisař jako samosoudce řídil celé konkursní řízení, rozhodoval o všech otázkách, které nebyly vyhrazeny konkursnímu soudu, a dozoroval činnost ostatních orgánů konkursního řízení, tj. ne pouze činnost správce,¹⁵ ale i činnost věřitelů¹⁶ a jejich orgánů.¹⁷

Dle zákona č. 64/1931 Sb. z. a n. se v rámci konkursního řízení rozlišovaly dvě fáze, a sice na fázi přípravného řízení, začínající podáním návrhu na prohlášení konkursu na jmění dlužníka a končící věcným rozhodnutím konkursního soudu o tomto návrhu, a na fázi meritorního řízení,¹⁸ zahajující prohlášením

konkursu na jmění dlužníka a trvající až do konce konkursního řízení.

Konkursní řízení se zahajovalo pouze na návrh. Návrh mohl být podán ve formě písemné nebo ústní do protokolu,¹⁹ či telegraficky.²⁰ Jak bylo výše uvedeno, návrh mohl být podán buď ze strany dlužníka, nebo ze strany věřitele.

V případě, že podal návrh k prohlášení konkursu dlužník, byl konkurs prohlášen neprodleně. Totéž platilo i v případě, pokud návrh byl podán všemi osobně ručícími společníky nebo likvidátory obchodní společnosti, všemi osobami oprávněnými zastupovat právnickou osobu nebo všemi dědici. Oprávněný k podání návrhu byl každý osobně ručící společník nebo likvidátor, v případě pozůstalosti dědic nebo opatrovník pozůstalosti, popřípadě každá osoba, která měla oprávnění zastupovat navenek právnickou osobu, v takovém případě musel však soud vyslechnout ostatní oprávněné zástupce. Pokud i tito oprávnění zástupci s podáním návrhu souhlasili, soud ihned prohlásil konkurs, v opačném případě, nebo pokud nebylo možné je bez značného průtahy vyslechnout, pak soud konkurs prohlásil pouze tehdy, pokud navrhovatel osvědčil insolventci nebo předlužení dlužníka.²¹

V případě podání návrhu ze strany věřitele bylo nutné, aby věřitel osvědčil, že dlužník je ve stavu insolvence a že má vůči němu pohledávku, třeba ještě nedospělou, která bude v případě, že bude na jmění dlužníka prohlášen konkurs, konkursní pohledávkou. Osvědčení dlužníkovy insolvence nebylo zapotřebí pouze v případě, když konkursu předcházelo vyrovnací řízení a návrh na prohlášení konkursu byl podán před zahájením vyrovnacího řízení nebo později, nejdéle však do 15 dnů po právní moci usnesení, kterým bylo vyrovnací řízení zastaveno.²²

V konkursním řízení se zjišťovala existence podmínek prohlášení konkursu, a to zpravidla při jednání, kde měl být především vyslechnut dlužník, navrhovatel a osoby, které mohly o věci podat vysvětlení. Neprodleně po ukončení řízení měl soud povinnost o podaném návrhu rozhodnout, a to tak, že návrh buď zamítl, nebo na jmění dlužníka prohlásil konkurs.

Mezi znaky konkursu náležela pluralita věřitelů a jmění dlužníkovo podléhající exekuci dostatečné k tomu, aby z něho mohly být hrazeny náklady konkursního řízení. V případě plurality věřitelů zde dle zákona došlo k průlomům z charakteristických znaků konkursu.

⁵ Viz § 65–168 zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

⁶ Viz § 169–171 zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

⁷ Viz § 172–187 zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

⁸ Viz § 188–193 zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

⁹ § 65, odst. 1 zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

¹⁰ Sborový soud obchodní jednal v případě konkursu na jmění a pozůstalost protokolovaných kupců a na jmění obchodních společností zapsaných v obchodním rejstříku a společenstev. K této problematice blíže VOSKA, J. *Konkursní, vyrovnací a odpůrčí řády*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství Linhart a Pekárek, 1931, Právnická knihovna, s. 246.

¹¹ Tento soud byl věcně příslušný k vedení konkursního řízení na jmění nebo pozůstalost kupce nebo na jmění obchodní společnosti, jejichž firma byla zapsána v obchodním rejstříku a na jmění společenstva hospodářského a výdělkového. Blíže tamtéž.

¹² § 65, odst. 2 zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

¹³ Blíže VOSKA, J. *Konkursní, vyrovnací a odpůrčí řády*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství Linhart a Pekárek, 1931, Právnická knihovna, s. 270.

¹⁴ Nesmělo se však jednat zároveň o člena příslušného senátu. Viz § 77 odst. 1 zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

¹⁵ § 78 an zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

¹⁶ § 88 an zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

¹⁷ Zde je zcela patrné, že tak pozice konkursního komisaře byla výrazně posílena oproti právní úpravě z roku 1869. Srov. s ustanovením § 70 Konkursního řádu č. 1/1869 ř. z.

¹⁸ Zde je třeba podotknout, že k fázi meritorního řízení mohlo tak dojít jen tehdy, pokud byl na jmění dlužníka prohlášen konkurs.

¹⁹ Viz § 189, odst. 2 zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

²⁰ V tomto případě za podmínky, že byl telegram doplněn písemným podáním ve lhůtě tří dnů. Viz ŠTAJGR, F. *Konkursní právo*. Praha: Všeherd, 1947, s. 405.

²¹ § 68, odst. 2, zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

²² § 69, odst. 1, zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

Konkurs tak mohl být prohlášen i v případě jediného věřitele, pokud navrhovatel osvědčil, že uplatnil vůči dlužníkovi odpůrčí nárok a rovněž tehdy, jestliže navrhovatel složil přiměřenou zálohu na pokrytí nákladů konkursního řízení.²³

Průlomem do podmínek pro zahájení konkursu byla i situace uvedená v dalším ustanovení citovaného zákona,²⁴ kdy bylo věřitelů sice více, avšak dlužníkovy jmění nebylo dostatečné. Zde pak byla navrhovatel dána možnost, jak o vyhlášení konkursu usilovat složením přiměřené zálohy na útraty, tj. náklady konkursu, přičemž pojem „přiměřená záloha“ tehdejší právníci komentovali jako zálohu nezbytnou k provedení prvních úkonů v řízení sledujících zjištění, zda nějaký majetek dlužník má, či nikoliv.²⁵

Výzva ke složení zálohy však byla namíště pouze tehdy, pokud byly osvědčeny předpoklady pro prohlášení konkursu, tj. když zde bylo zřejmé, že dojde ke konkursnímu řízení, bude-li požadovaná záloha složena. K této problematice se vyjádřil tehdy Nejvyšší soud Československé republiky, kdy ve svém rozhodnutí uvedl: „Neboť záloha má právě za účel, aby z ní byly hrazeny útraty konkursního řízení; aby se neminula tímto účelem, musí býti jisto, že útraty konkursního řízení skutečně vzniknou. Nebylo by přece účelné ukládati věřiteli, aby složil zálohu, a pak jeho návrh na prohlášení konkursu zamítnouti, ač záloha v určené výši byla závčas složena.“²⁶

Jinak v rámci posuzování této podmínky v případě dlužníka, tj. aby z aktiv dlužníka bylo možné hradit útraty konkursního řízení, stačilo, aby měl dlužník aktiva v takové výši, která by postačila k úhradě určitých útrat konkursního řízení. Existence jmění úpadce, které stačilo k tomu, aby se uhradily náklady konkursního řízení, byla tak nutnou podmínkou pro vedení konkursního řízení. Pokud se tak zjistilo, že jmění úpadce nestačí k pokrytí útrat konkursního řízení, byl konkurs zrušen.²⁷

O návrhu na prohlášení konkursu rozhodoval konkursní soud usnesením. Usnesení konkursního soudu bylo možné napadnout rekurem, a to ze strany každého, jehož práva tím byla dotčena.²⁸ Rekursní lhůta byla patnáctidenní a v rekursu mohly být uvedeny nové skutečnosti a důkazy. Rekurs se podával k vrchnímu soudu. Proti rozhodnutí vrchního soudu se podával pak dovolací rekurs k nejvyššímu soudu.²⁹

V případě usnesení o prohlášení konkursu se zejména jednalo o úpadce, v případě usnesení o zamítnutí návrhu na prohlášení konkursu o navrhovatele, popřípadě jiné věřitele.

Prohlášení konkursu se veřejně vyhlášovalo konkursní vyhláškou, která se vyvěšovala na soudní desce konkursního soudu, na soudní desce okresního soudu, u kterého měl konkursní komisař své sídlo. Pokud bylo bydliště úpadce nebo sídlo jeho podniku mimo místo konkursního soudu, pak na soudní desce těchto soudů. Byla-li v sídle konkursního soudu nebo v místě úpadcova podniku burza a byla-li úpadcova firma zapsána v obchodním rejstříku, byla vyhláška vyvěšena rovněž v této burze.

Jelikož rekurs proti usnesení o prohlášení konkursu neměl odkladný účinek,³⁰ měla být konkursní vyhláška vyvěšena ihned, jakmile byla vyhotovena. Opis konkursní vyhlášky se dále pak doručoval mimo jiné věřitelům, berním úřadům, zemským a okresním úřadům, v jejichž obvodu působnosti byl podnik úpadce, jeho bydliště nebo nemovitě jmění, poštovním a telegrafním úřadům, v jejichž sídle bylo bydliště úpadce nebo v případě právnické osoby sídlo, sídlo jeho podniku a bydliště správce konkursní podstaty, příslušné obchodní a živnostenské komoře, v případě kdy úpadce byl živnostníkem či obchodníkem, příslušné komoře nebo grémiu, pokud byl úpadce advokátem, notářem, lékařem, zvěrolékařem, inženýrem nebo lékárníkem a bezprostředně nadřízenému úřadu, byl-li úpadce veřejným zaměstnancem.³¹

Právní účinky prohlášení konkursu nastaly dnem, kdy, jak bylo výše uvedeno, byla konkursní vyhláška vyvěšena,³² zároveň se z dlužníka stal úpadce a začala druhá fáze, tj. meritorní fáze konkursního řízení.

Úpadce prohlášením konkursu ztratil dispoziční oprávnění ke konkursní podstatě. Veškerá právní jednání úpadce učiněná po prohlášení konkursu, která se týkala konkursní podstaty, vůči věřitelům se stala neúčinná. V případě, že úpadce přijal plnění od svého dlužníka, ten pak nebyl svého závazku vůči úpadci zproštěn, s výjimkou, že by se jeho plnění dostalo do konkursní podstaty nebo pokud by úpadcův dlužník v době plnění nevěděl o prohlášení konkursu a ani o této skutečnosti nemohl vědět.

Zároveň spory, jejichž účelem bylo uplatnění nebo zajištění práva týkajícího se konkursní podstaty, nemohly být po prohlášení konkursu proti úpadci zahájeny, ani v nich nemohlo být pokračováno. Výjimkou

²³ § 70, odst. 1 zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

²⁴ § 70, odst. 2 zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

²⁵ Například HORA, V. *Řády konkursní, vyrovnávací a odpůrčí*. Praha: Československý kompas, 1931, s. 141, či VOSKA, J. *Konkursní, vyrovnávací a odpůrčí řády*. Praha: Právnické a ekonomické knihkupectví a nakladatelství Linhart a Pekárek, 1931, s. 258.

²⁶ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 29. září 1938, sp. zn. R I 1087/38 (Vážný 17057).

²⁷ § 166, odst. 2, zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

²⁸ § 75, odst. 1, zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

²⁹ § 192 zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

³⁰ § 75, odst. 2, zákona č. 64/1931 Sb. z. a n. Odkladný účinek mohl být přiznán pouze ze závažných důvodů. Viz § 192, odst. 3 zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

³¹ Viz zejména § 1–3 nařízení č. 114/1931 Sb., o doručování vyhlášek v konkursním a vyrovnacím řízení a o uveřejňování jich v Ústředním oznamovateli.

³² § 2 zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

byly spory o nároky na oddělení a o nároky na vyloučení věcí, které nenáležely do konkursní podstaty. Tyto spory mohly být zahájeny a mohlo být v nich pokračováno i po prohlášení konkursu, avšak výlučně proti správci konkursní podstaty. S prohlášením konkursu zanikala taktéž veškerá exekuční zástavní práva, kterých bylo nabyto v posledních 60 dnech před prohlášením konkursu.³³

Prohlášení konkursu na jmění veřejné obchodní společnosti nemělo za následek automatické prohlášení konkursu na jmění společníků, avšak se jich dotklo tak, že prohlášením konkursu byla veřejná obchodní společnost zrušena.³⁴ K problematice ustanovení tehdy platného obchodního zákoníku se vyjádřil i Nejvyšší soud Československé republiky v tomto smyslu: „Právě-li zákon v čl. 123, že se společnost zrušuje, nelze to ovšem bráti doslovně, neboť společnost zaniká jen po strážce produktivní a trvá dále, by byly urovnány právní poměry, jež byly založeny provozem společného závodu...“ „Proto také k výmazu firmy veřejné společnosti může dojít až po skončení likvidace nebo po jinakém úplném vypořádání. Do té doby trvá firma, po případě likvidační, a nelze ji z obchodního rejstříku vymazati.“³⁵

Dle zákona tak došlo ke zrušení veřejné obchodní společnosti již v okamžiku prohlášení konkursu, fakticky ale k jejímu zrušení došlo až po rozdělení konkursní podstaty. Obdobný následek prohlášení konkursu platil i pro společnosti komanditní, komanditní společnosti na akcie a společnosti s ručením omezeným.

V případě prohlášení konkursu se dále mělo za to, že veškeré nesplatné pohledávky se považovaly za splatné. Po prohlášení konkursu byla konkursní podstata vzata do úschovy a správy správce konkursní podstaty. Úpadce byl za tímto účelem povinen poskytnout správci konkursní podstaty veškerá vysvětlení, kterých bylo zapotřebí ke zjištění konkursní podstaty a k její správě, především obchodní knihy a jiné zápisy, které se týkaly správy jmění.³⁶

Úpadce měl také povinnost předložit podrobný seznam svého jmění, jím vlastnoručně podepsaný, obsahující seznam majetku, pohledávek i závazků. V případě pohledávek muselo být uvedeno, na základě, jakého právního titulu vznikly a jejich dobytost. V případě závazků jejich právní důvod včetně adres věřitelů a sdělení, zda se jednalo o osoby blízké.³⁷

Ke splnění výše uvedených úpadcových povinností jako donucovací prostředek sloužilo předvedení úpadce a zejména vazba, kterou na něho mohl uvalit konkursní komisař. Vazba mohla být uvalena až na dva měsíce. Úhrnná délka vazby uložená v konkursním řízení nesměla přesáhnout jeden rok.³⁸

Vyjma donucovacích prostředků mohl konkursní komisař k provedení jednotlivého úkonu, pokud nebyl výlučně vázán na osobu úpadce, pověřit jinou osobu, a to na náklady úpadce. Pokud bylo nezbytné, aby konkrétní úkon učinil úpadce, mohl být úpadci uložen peněžitý trest.³⁹ Dle zákona č. 64/1931 Sb. z. a n. uložené peněžité tresty připadly státu ve prospěch péče o chudou, opuštěnou a zanedbanou mládež.⁴⁰

Prohlášení konkursu se netýkalo jen majetkové sféry úpadce, mělo účinky i ve sféře jeho občanských či profesních práv. Například v případě občanských práv se jednalo o ztrátu aktivního a pasivního volebního práva, kdy přímo právní úprava stanovila, že „... kdož upadl v konkurs, pokud řízení konkursní trvá, jakož i ty, na jejichž žádost se provádí řízení vyrovnávací, pokud nebylo prohlášeno za skončené...“⁴¹

Skončení konkursu bylo formálně nazýváno pojmem „zrušení“ konkursu. Právní úprava citovaného zákona z roku 1931 znala pět způsobů zrušení konkursu: po úplném rozdělení, potvrzením nuceného vyrovnání, pro nedostatek jmění, pro nedostatek věřitelů a se souhlasem všech věřitelů. Ve všech případech muselo ke rušení konkursu dojít na základě rozhodnutí konkursního soudu.

V souvislosti s rokem 1948, který znamenal společenský a politický odklon od dosavadního smýšlení, přestal zákon č. 64/1931 Sb. z. a n. v roce 1950 platit. Bylo to i mimo jiné důsledkem přechodu od soukromého vlastnictví k vlastnictví socialistickému, kdy tato právní úprava ztratila svůj smysl.

Zákon č. 64/1931 Sb. z. a n. byl zrušen zákonem č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád),⁴² aniž by byl tak nahrazen jiným právním předpisem. Bylo tak jasné, že direktivně plánované hospodářství právní instituty typu konkursu a vyrovnání nepotřebovalo, a právní instituty, které zavedlo, měly zcela jiný charakter i jinou funkci.⁴³

Úprava konkursu, nebo spíše co z něho zbylo, byla převzata do nového Občanského soudního řádu z roku 1950. Občanský soudní řád místo konkursu a vyrovnání

³³ § 13, odst. 1, zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

³⁴ Viz čl. 123 odst. 1 zákona č. 1/1863 ř. z., Obecný zákoník obchodní.

³⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 27. září 1930, sp. zn. R I 688/30 (Vážný 10182).

³⁶ § 99 zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

³⁷ VOSKA, J. *Konkursní, vyrovnací a odpůrčí řády*. Praha: Právnícké a ekonomické knihkupectví a nakladatelství Linhart a Pekárek, 1931, s. 306 an.

³⁸ § 103, odst. 1 zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

³⁹ § 353–354 zákona č. 79/1896 ř. z., o řízení exekučním a zajišťovacím (exekuční řád).

⁴⁰ § 189, odst. 6, zákona č. 64/1931 Sb. z. a n.

⁴¹ Viz § 3, odst. 2 zákona č. 663/1919 Sb. z. a n., o stálých seznamech voličských a § 3, odst. 2 a § 4 zákona č. 75/1919 Sb., řád volení v obcích republiky Československé.

⁴² Ke dni 1. ledna 1952.

⁴³ Srov. BAŘINOVÁ, D., HOTOVÁ, R., OLŠAR, L. *Konkursní řízení v praxi z pohledu věřitele i úpadce*. 2. přepracované vydání. Praha: Grada, 2006.

nání zavedl institut exekuční likvidace spočívající v prodeji veškerého dlužníkovy majetku.⁴⁴ Získaný výtěžek z prodeje se poté rozdělil mezi věřitele. Nový Občanský soudní řád z roku 1963⁴⁵ pak převzal likvidaci majetku kvůli reciprocitě potřebné pro vedení konkursů v zahraničí.

Změna v případě konkursního řízení nastala až po roce 1989. Přejít od socialistického vlastnictví zpět k vlastnictví soukromému mimo jiné znamenalo nutnost opět obnovit konkurs na poli českého práva. Stalo se tak zákonem č. 328/1991 sb., o konkursu a vyrovnání.

⁴⁴ Viz Část III. zákona č. 142/1950 Sb.

⁴⁵ Zákon č. 99/1963 Sb.

Metamorfózy práva ve střední Evropě VII. Jde nám ještě o demokracii a právo?

Cyklus mezinárodních konferencí Metamorfózy práva ve střední Evropě vznikl před 16 lety a koná se každé dva roky ve Znojmě v Louckém klášteře. Původně šlo o reakci na konference pořádané slovenskými kolegy z AV SR, kteří ob dva roky pořádali pravidelné konference podobného typu již přes 30 let. Posledních 16 let se střídáme. Společným rysem obou cyklů je kritický pohled na proměny práva v zemích V4. Domníváme se, že jednou z významných evropských hodnot vždy byla schopnost kritické sebereflexe, která jediná umožňuje schopnost reagovat na problémy a hledat jejich reálná řešení. Zvolená témata z posledních let o této tendenci jasně svědčí a snad v sobě obsahují i jistou prognostickou funkci, například „Žijeme v nejlepším z možných světů?“, „Překrásný nový svět nebo ostrov?“, „Hledá se Prométheus?“ či „Právo a krize“.

Letošní konference s tématem „Jde nám ještě o demokracii a právo?“ se konala ve dnech 8. a 9. června 2022, tradičně v prostorách Louckého kláštera ve Znojmě. Zúčastnili se kolegové ze Slovenska, Polska, Maďarska a České republiky. Konference začala společným zasedáním a následující den pokračovala v sekcích: Teoretické problémy práva, Státní správa a samospráva a Pracovní právo. Na závěr gestoři jednotlivých sekcí seznámili ostatní účastníky s hlavními diskutovanými tématy na společném zasedání.

Konferenci zahájil referát na téma „Co zkoumat?“ Dr. Barány zdůranil odpovědnost prvních teoretiků, kteří za současných negativních trendů ohrožujících demokratické a právní principy mají profesní povinnost proti těmto trendům vystupovat nejen na úrovni teoretické, ale i praktické. Na základě příspěvku dr. Balíka k několika ustanovením zákona o vysokých školách se rozvinula široká diskuse o pojmech nerovnosti a diskriminace v právu obecně. Prof. Halász pojednal o složitém postavení menšin v globalizovaném světě. Nemalou pozornost vyvolal dr. Rzimowski s novou teorií právního konceptualismu s řadou kritických připomínek. Na rozboru jednotlivých případů rozhodování Ústavního soudu ČR zpochybnil ústavní soudce dr. David, zda má Ústavní soud rozhodovat o otázkách osobního statutu.

Druhý den v sekci teorie práva vyvolal zaslouženou pozornost příspěvek dr. Alexandrova s kvantitativní a kvalitativní analýzou českých právních předpisů vydávaných v době pandemie covid-19. V diskusi se ob-

jevily pochybnosti, zda podivná praxe právní regulace v době pandemie není náhodou předzvěstí prodlužování tohoto neblahého stavu v budoucnosti. Doc. Maršálek upozornil na přehodnocování hodnot v soudobém právu, které nevěští nic dobrého. Obecně se diskusemi prolínalo téma ohrožení svobody projevu, jehož jsme bohužel dnes svědky. Velmi zajímavým příspěvkem byla analýza blokace dezinformačních webů správcem domény .cz dr. Kajčíroviče – přípustné nebo exces? Dr. Cvrček řešil metodologickou otázku, zda lze na datech prokázat trend úpadku právního jazyka, především v předpisech publikovaných ve Sbírce zákonů.

V sekci státní správy a samosprávy věcná, obsahově sice rozptýlená, ale o to smysluplnější debata k dílčím příspěvkům opětovně stvrdila několik již notoricky známých poznatků – a to, že správa (chcete-li veřejná správa) ČR i SR je si přes dílčí strukturální a kompetenční rozdílnosti stále velmi blízká zejména ve svých funkcionalitách, což je logické, ale především ve svých převládajících dlouhodobých disfunkcích a kolapsech reálně akutních, očekávaných či latentních. Stále a opakovane je potvrzováno, že naše „správy“ nejen nejsou žádným DISNEYLANDEM ani procházkou růžovým sadem, ale jsou stále méně veřejné, transparentní a participativní, než jsme si představovali před lety, v počátcích transformačních a reformních procesů. A také těžko odolávají nenápadnému původu centralizace. Jak skladba příspěvků ukázala, je co zkoumat, kritizovat jak v partiálních pohledech, tak na centrální, regionální i municipální úrovni.¹

V sekci pracovního práva a práva sociálního zabezpečení bylo předneseno 10 příspěvků. Předmětem pozornosti byla i problematika aktuálního vývoje evropského (unijního) pracovního práva o rovnováze mezi pracovním a soukromým životem rodičů a pečujících osob a jejich transpozice do českého právního řádu. Doc. Pavlátová se zabývala některými otázkami vztahu pracovního práva a práva občanského mimo jiné z pohledu koncepce dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr. Zajímavý příspěvek přednesla dr. Uhrinová k problematice nových jevů na úseku nelegální práce v EU. Poměrně značná pozornost byla již tradičně věnována otázkám právní úpravy rozvázání pracovního

¹ Část zprávy za sekci Státní správa a samospráva zpracoval JUDr. Tomáš Louda, CSc.

poměru. Problematikou dopadu pandemie covid-19 do pracovněprávních vztahů se zabývali dr. Benešová a Mgr. Dittrich. Ke všem předneseným příspěvkům probíhala poměrně široká diskuze, která přinesla i další dílčí podněty a byla i odrazem složité současné situace v pracovněprávních vztazích a požadavcích kladených na právní úpravu.

Samozřejmě nelze na tomto místě uvádět téma všech příspěvků. Jejich plné znění bude obsahovat sborník, který vyjde do konce roku 2022.

Lze však konstatovat, že všemi příspěvky se prolínala obava z postupujících trendů ohrožujících demo-

kracii a právní principy, a to ve všech zemích V4. Úpadek práva, který se v době pandemické krize prohloubil, se nezastavuje, ale spíše se prohlubuje. Co jsme si mysleli, že bude pouze dočasným excesem, se stává pravidlem. Energetická krize a konflikt na Ukrajině se stávají záminkou pro opouštění pozitivních změn, které jsme získali po roce 1989. Dobrou zprávou snad je, že účastníci konference si tuto situaci dobře uvědomují a nejsou ochotni se s těmito negativními trendy smířovat.

*doc. JUDr. František Cvrček, CSc.
Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni*